

Norges Russland-retorikk

Fra brobygging til fiendebilder

Andrea Sofie Nilssen

Forsvarets stabsskole (FSTS)

Akershus festning, bygning 10, Postboks 1550 Sentrum, 0015 Oslo, Norge

Forsvarets stabsskole er en del av Forsvarets høyskole (FHS). Som faglig uavhengig høyskole utøver FHS sin virksomhet i overensstemmelse med anerkjente vitenskapelige, pedagogiske og etiske prinsipper (jf. Lov om universiteter og høyskoler § 1 – 5).

Sjef Forsvarets stabsskole: flaggkommandør Jan Østensen Berglund

Militære studier er en militærfaglig tidsskriftserie innenfor Forsvarets stabsskoles ulike fagområder. Alle synspunkter, vurderinger og konklusjoner som fremkommer i denne publikasjonen står for forfatterens egen regning. Hel eller delvis gjengivelse av innholdet kan bare skje med forfatterens samtykke.

Ansvarelig redaktør: oberstløytnant Tormod Heier (PhD)

Ass. redaktør: Yngvild Sørbye

Norwegian Defence Command and Staff College

Akershus festning, bygning 10, Postboks 1550 Sentrum, 0015 Oslo, Norway

The Norwegian Defence Command and Staff College is part of the Norwegian Defence University College (FHS). As an independent university college, FHS conducts its professional activities in accordance with recognized scientific, pedagogical and ethical principles (pursuant to the Act pertaining to Universities and University Colleges, section 1 – 5).

Chief Norwegian Defence Command and Staff College: Commodore Jan Østensen Berglund

Militære studier is an independent military journal attached to the Norwegian Defence Command and Staff College's broad portfolio of professional interests. All views, assessments and conclusions which appear in this publication are the author's own. The author's permission is required for any reproduction, wholly or in part, of the contents.

Editor-in-chief: Lieutenant Colonel Tormod Heier (PhD)

Assistant editor: Yngvild Sørbye

Norges Russland-retorikk

Fra brobygging til fiendebilder

Andrea Sofie Nilssen

Utgiver

Forsvarets stabsskole/FHS

Redaksjon

Oberstløytnant Tormod Heier (ansv.)

Yngvild Sørbye

Tekst

Opprinnelig versjon trykt som masteroppgave ved Institutt for statsvitenskap, UiO, 2015.

Grafisk design

commandogroup.no

ISSN

1894-2547

Forsidebilde

Statsminister Erna Solberg, forsvarsminister Ine Eriksen Søreide og utenriksminister Børge Brende under en pressekonferanse høsten 2014.

Foto og montasje

Mats Grimsæth, Forsvaret og 07 Media/redaksjonen

Trykk

07 Media – 07.no

Henvendelser om skriftserien kan rettes til

Forsvarets stabsskole/Forsvarets høyskole

post.fhs@mil.no

Forfatteren

Andrea Sofie Nilssen er statsviter og journalist. Hun har studert ved Universitetet i Oslo, ved Det norske universitetscenter i St. Petersburg og ved Universitetet i Tromsø/ Norges arktiske universitet. Hun har i fem år vært tilknyttet lokalavisa *Nye Troms*. Nilssen har fordypet seg i sikkerhetspolitiske fag, russisk utenrikspolitikk og politisk utvikling i dagens Russland, med blant annet Anders Kjøberg som veileder. Hun avla sin mastergrad ved Institutt for statsvitenskap ved UiO i 2015.

Summary

Over the last two years, the perceptions and opinions about Russia in Norwegian society have been drastically altered. During the escalating conflict in Ukraine in 2014, Norwegian ministers repeatedly made statements and judgements on Russia's actions. By analyzing these statements, the study tries to survey the ideas and presuppositions determining the Norwegian government's statements about Russia. Furthermore, the study tries to explore whether the government's discourses are reflected in the opinion-based articles of three Norwegian newspapers.

Key findings suggest that the official Norwegian statements on Russia through the Ukraine conflict are based upon two superior discourses: A western discourse, that is, opinions that are consistent with the EU sanctions and NATO policy, and a northern, neighbouring discourse, emphasizing the importance of maintaining a good relationship with Russia in the northern areas. The relationship between these two discourses is hierarchic in the sense that the premises of the western discourse are superior to the alternative neighbouring discourse. In the Norwegian government's statements about Russia's actions through the Ukraine conflict, these two discourses appear in parallel. The newspaper material, on the other hand, mostly reflects the government's western discourse, even when it comes to the the North. Conclusively, the hegemony of the western discourse enables a political line of confrontation towards Russia, whereas the neighbourly relationship and cooperation in the North gets less attention. Since politicians as well as the media are important providers for the creation of public opinion, the analysis also reveals important premises for the Norwegian public's perception of Russia.

Keywords: Russia, Norway, Ukraine, Norwegian government, media, North, discourse, neighbour, cooperation, foreign policy, the West, Cold War, Brende, Solberg, Søreide

Innhold

Forfatteren	5
Summary	5
Redaktørens forord	9
Kapittel 1 Innledning	11
Hvorfor Russland?	11
Formål og problemstilling	13
Analytisk tilnærming	14
Oppbygning og struktur	16
Kapittel 2 Forholdet mellom Norge og Russland	17
Slutten på den kalde krigen: En ny verdensorden	17
Et vestlig perspektiv	19
Vesten versus Russland	21
Norge og Russland – naboer i nord	22
Norge som en del av Vesten	24
Det bilaterale forholdet	26
Konflikten i Ukraina	28
Norges respons på hendelsene i Ukraina	30
Oppsummering	32
Kapittel 3 Analytisk rammeverk	34
Ideer og interesser i internasjonal politikk	35
Diskursanalyse som teori og metode	38
Sentrale begreper i diskursteori	39
Teorien om det sosiale	42
Identitet og gruppedannelse	44
Antagonisme og hegemoni	46
Tre steg til en diskursanalyse	48
Kapittel 4 Regjeringens uttalelser om Russland	51
Analytisk tilnærming	52
Forsvarsministerens uttalelser	54
Russlands handlinger truer dagens verdensorden	54
NATO forsvarer vår sikkerhet og vårt demokrati	56
Russland er konfliktens aggressor	58
Russland er også Norges samarbeidspartner	59
Sentrale ideer i forsvarsministerens uttalelser	60

Utenriksministerens uttalelser	61
Russland bryter folkeretten	62
Russland støtter det korrupte Ukraina	63
Russland er konfliktens aggressor	64
Russland er også Norges samarbeidspartner	65
Sentrale ideer i utenriksministerens uttalelser	66
Statsministerens uttalelser	67
Russlands handlinger truer dagens verdensorden	67
Russland er også Norges samarbeidspartner	69
Sentrale ideer i statsministerens uttalelser	69
Regjeringens premisser og implikasjoner	70
Kapittel 5 Sentrale avisers bilde av Russland	76
Analysemateriale	77
Viktige hendelser i Ukraina-konflikten	80
Artikler fra Aftenposten	83
En vestlig diskurs	83
Personifisering og demonisering av presidenten	87
Russlands interesser	89
Nabosamarbeid i nord	92
Artikler fra VG	92
En vestlig diskurs	93
Kald krig-retorikk	97
Nabosamarbeid i nord	98
Artikler fra Nordlys	99
En vestlig diskurs	99
Nabosamarbeid i nord	102
Manglende kunnskap om Russland	104
Regjeringstro eller forsonlig?	106
Kapittel 6 Avslutning	109
Alliansemedlem i vest, nabo i nord	109
Endring eller konsolidering?	112
Russland og den norske opinionen	113
Litteratur- og kildeliste	116
Regjeringens taler, kronikker og debattinnlegg	120
Avisartikler: <i>Aftenposten</i> – <i>VG</i> – <i>Nordlys</i>	122

Redaktørens forord

Kjære leser!

Norske myndigheter har i mange år ført en vellykket Russlandspolitikk. Kjernen i tilnærmingen har bygd på hårfine avveininger mellom et godt bilateralt samarbeid og militær avskrekking i form av NATO-medlemskap. Man har søkt å unngå unødige konfrontasjoner, selv midt under den kalde krigen. Denne lavspenningspolitikken har båret frukter. Ett av mange eksempler er delelinjeavtalen i Barentshavet som ble oppnådd i 2010, etter førti års tautrekking. Kort sagt, norske regjeringer har fremmet fredelig sameksistens mellom et NATO-land og Russland på en forbilledlig måte.

I dag er klimaet radikalt endret, slik denne utgaven av *Militære studier* viser. Av medieoppslagene å dømme er vi nærmest inne i en ny istid, utløst av Russlands aktive rolle i Ukrainas borgerkrig med annekteringen av Krim. At russerfrykten er større enn på lenge kommer blant annet til uttrykk i måten Solberg-regjeringen kommuniserer til befolkningen på. Diskursen domineres av et ensidig ønske om å avskrekke Russland militært, som del av et stadig sterkere og mer slagkraftig NATO. Med avskrekking følger tradisjonelt også incentiver for beroligelse, men dette aspektet er nå tonet ned. Isteden diskuteres det livlig om vi ikke skal sende flere militære styrker til nord for å møte et eventuelt russisk press.

I denne offensive diskursen drukner den alternative, fredeligere «naboskapsdiskursen». Dette gjelder så vel innad i Solberg-regjeringen som i ledende avisers dekning av Russland. Det er bare i Nord-Norge, der folk flest er vant til russisk nærvær gjennom handel, kulturforbindelser og mellomfolkelig samarbeid gjennom flere hundre år, at tonen overfor russerne er mildere og med mindre brodd. Likevel er også dette ordskiftet underlagt den vestlige NATO-diskursen, som antyder at piskan må gis forrang. Premissene fra nord om at det også må lokkes med gulrøtter, er langt på vei borte. For et lite land med begrenset forsvarsevne er denne analysen oppsiktsvekkende. For som vi alle vet: internasjonal politikk er ikke et nullsumspill, men et forhandlingsspill. Vi skal selvfølgelig fremme nasjonale interesser. Men vi skal også hindre eskalering, unødig spenning og militær opptrapping utenfor vår egen stuedør. Dette dilemmaet gjør forholdet til Russland til en av våre vanskeligste statsmannskunster.

Tormod Heier

Ansvarlig redaktør/oberstløytnant

Forsvarets stabsskole/Forsvarets høgskole

Kapittel 1

Innledning

Over tjue år etter den kalde krigens slutt kan man, ifølge historikeren Paul Sanders, hevde at det er mer som skiller enn som forener Russland og Vesten, selv om forholdet er blitt forsøkt nullstilt en rekke ganger i nyere historie (Sanders, 2013). Noen peker på at motsetningen speiler geopolitiske trekk, med andre ord at det vanskelige forholdet skyldes kamp om økonomisk, politisk og militær makt og det faktum at det store, men sårbare Russland ligger kloss inntil et samlet Europa.

Denne studien hviler på en annen fortolkningsramme, nemlig antagelsen om at Russland er og blir «annerledes», og at Vestens politikk overfor Russland (og især russisk ekspansjonisme) må ha dette som utgangspunkt. Studien tar for seg Norges respons på Russlands handlemåte under konflikten i Ukraina. Med dette som bakteppe rettes søkelyset mot hvordan Russland oppfattes i Norge, og hvilke ideer som legges til grunn når politikere og medier uttaler seg om vårt naboland i øst.

Hvorfor Russland?

Vesten vil alltid ha et behov for å forstå Russland. I nyere tid har dette kanskje mest av alt sammenheng med at Sovjetunionen sto i et motsetningsforhold

til Vesten gjennom den kalde krigen. Vesten representerte verdier som demokrati, markedsliberalisme og åpenhet, mens Sovjetunionen representerte en sosialistisk samfunnsstruktur gjennom kommunisme, planøkonomi og lukkede samfunn.

Med Sovjetunionens sammenbrudd og den kalde krigens slutt i begynnelsen av 1990-årene var det mange som trodde at Russland nå ville se til Vesten når de skulle bygge opp nye samfunnsstrukturer. Fasit i dag er annerledes. Selv om Vesten og Russland har tatt store steg i retning av et godt partnerskap, er det lett å bifalle Peter Normann Waages påstand om at Russland har blitt sitt eget sted (Waage, 2014, s. 9).

At de to partene har ulike interesser i det internasjonale samfunnet, har kommet klart til uttrykk ved flere anledninger. Motsetningene har særlig gjort seg gjeldende i Sentral- og Øst-Europa, der Russland har reagert på utvidelsen av vestlige allianser. Dette gjelder først og fremst ulike runder med NATO- og EU-utvidelser, men kanskje enda sterkere gjennom de stadig tettere bånd som knyttes mellom Vesten og henholdsvis Ukraina og Georgia (Heier og Kjølborg, 2015, s. 11).

Urolighetene som i flere år har preget Ukraina er det ferskeste utslaget av en slik interessekonflikt. Ukraina er et land hvor ulike regioner har forskjellige identiteter, noe som er et resultat av ulike historiske innflytelser (Rywkin, 2014, s. 119). Det viktigste skillet går mellom regioner hvor europeisk innflytelse er mest fremtredende, og regioner hvor pro-russiske følelser dominerer.

I februar 2014 ble konflikten trappet opp da Ukrainas nye, vestvennlige lederskap gikk inn for å undertegne en samarbeidsavtale med EU, fremfor å inngå et nærmere samarbeid med Russland. Dette har ført til isfront mellom Vesten på den ene siden og Russland på den andre. Flere forskere mener at dagens situasjon representerer slutten på det samarbeidet som begynte med Berlinmurens fall i 1989 (Trenin, 2014).

Å studere Russland gjennom norske briller er særlig interessant med utgangspunkt i hendelsene i Ukraina. Konflikten i Ukraina åpner for en brytning mellom konkurrerende perspektiver på Russland og motiver i russisk utenrikspolitikk blant norske opinionsdannere. Norge er en del av det vestlige fellesskapet, samtidig som vi grenser til, og har flere bilaterale

samarbeidsrelasjoner med, Russland. Tross dette naboskapet fører Norge hovedsakelig en utenrikspolitikk som er i tråd med de øvrige vestlige landene. Vi baserer våre politiske institusjoner og sosiale struktur på verdiene av et liberalt demokrati, og vi har alliert oss med sentrale vestlige land gjennom NATO-samarbeidet. Samtidig deler Norge landegrense med Russland i nord, noe som gir grobunn både for konflikt og samarbeid.

Formål og problemstilling

En undersøkelse gjort av det amerikanske meningsmålingsbyrået Gallup i april 2015 viste at 89 prosent av Norges befolkning misliker Putins ledelse. Hvis dette er riktig, er Norge det landet hvor Putins lederskap er mest mislikt (Dyrnes og Hansen, 2015).

Hvor viktig Vestens oppfatning av Russland er, kan ifølge Sanders (2013) måles gjennom å studere media, politikere, eller akademiske diskusjoner. Formålet med denne studien er å undersøke hvilke ideer slike opinionsdannere presenterer i Norge, og som nordmenn følgelig legger til grunn i møte med Russland. Vi kan anta at disse er mange og av ulik karakter avhengig av hvor i Norge man er bosatt og hvilket politisk syn man har. Det vil imidlertid være umulig å analysere hele dette spekteret av meninger i praksis. Derfor er studien avgrenset til å undersøke hvilke ideer som kommer til uttrykk når den norske regjeringen vurderer Russlands handlinger i Ukraina. I neste omgang ser vi på hvorvidt det er de samme ideene norske aviser formidler i sin vurdering av konflikten. Problemstillingen blir altså:

Hvilke ideer kommer til uttrykk i den norske regjeringens respons på Russlands handlinger i Ukraina-konflikten?

I hvilken grad og form gjenspeiler norske aviser regjeringens diskurser i sin dekning av konflikten?

Problemstillingen er todelt. Første del av oppgaven vil forsøke å avdekke hvilke diskurser den norske regjeringen kan plasseres i når de uttaler seg

om Russlands handlinger i Ukraina. Formålet er å kartlegge hvilke ideer som kommer til uttrykk hos regjeringen når de vurderer Russland på bakgrunn av situasjonen i Ukraina. Dette har betydning for hvilken politikk som føres fra den norske regjeringens side og vil legge grunnlaget for analysens del 2.

Problemstillingens andre del, som tar for seg avisenes Russlandsdekning, vil bruke diskursene fra del 1 som analysemodell. Målet er å undersøke i hvilken grad og form regjeringens diskurser gjenspeiles i et utvalg norske aviser. Mens regjeringens uttalelser er offisiell norsk politikk, skal avisene på en fri og uavhengig måte diskutere, problematisere og belyse denne politikken for, og med utgangspunkt i, opinionen. Vi har derfor valgt å studere artikler som inneholder såkalt meningsbærende journalistikk. Dette vil i praksis si lederartikler, kommentarer, kronikker og debattinnlegg, fordi disse sjangrene tydeligst formidler meninger som kommer frem om Russland og situasjonen i Ukraina. Avisene skal i utgangspunktet være nyanserte og få frem ulike sider av en sak, og det vil derfor være interessant å se i hvor stor grad de eventuelt opprettholder regjeringens virkelighetsoppfatning om Russland og om situasjonen i Ukraina.

Oppgaven har ikke som formål å påvise en årsaksforbindelse mellom politikken som føres fra regjeringens side og det som skrives i avisene. Poenget er heller å rette søkelyset mot meningsdannelsen omkring Russland i Norge, ettersom regjeringen og avisene er viktige premissleverandører for den norske opinionen.

Analytisk tilnærming

Siden 1980 og 1990-årene har konstruktivismen fått økende anerkjennelse for sin påstand om at ideer har innflytelse på prosesser i internasjonal politikk. Alexander Wendt (1992, s. 399) hevder at internasjonal politikk må forstås som en sosialiseringssprosess hvor aktører definerer sine egne identiteter og på den måten utvikler kollektiv kunnskap om verden rundt seg. Denne forståelsen av internasjonal politikk har utfordret forskning innenfor

internasjonale relasjoner, som lenge har vært dominert av en rasjonalistisk oppfatning om enhetlige, rasjonelle aktører.

Nettopp i denne sistnevnte konteksten har en betydelig mengde vestlig forskning søkt å forstå Russland; hva Russland er og hva som kan forklare landets handlinger i ulike situasjoner. Svært ofte blir det trukket konklusjoner om at det er en nasjonal identitet som kommer til uttrykk, at Russland er en autoritær stat med en sterk leder og et svakt sivilsamfunn. Vi skaper altså et skille mellom «oss» på den ene siden og «dem» på den andre.

Mindre oppmerksomhet har blitt gitt til kognitive barrierer, til tross for at disse, ifølge Sanders (2013), har vist seg å være formidable. Denne studien ønsker å ta en nærmere kikk på hva «vi» legger til grunn for vår forståelse av «dem», som i denne sammenhengen er Russland. På denne måten retter studien fokus mot meningsdannelse på «innsiden» av samfunnet, mer presist hvordan bestemte måter å betrakte Russland på kan analyseres gjennom språklig kommunikasjon hos sentrale aktører i det norske samfunnet. Denne typen diskursanalyse er hyppig brukt av blant annet statsviteren Ted Hopf (2002), som i store deler av sitt arbeid kombinerer konstruktivisme og identitet i studiet av internasjonal politikk.

Som teori og metode retter diskursanalysen forskerens oppmerksomhet mot hvordan kollektive forestillinger skapes, speiles og opprettholdes gjennom språk (Bratberg, 2014, s. 30). En diskurs kan defineres som «en samling utsagn i en bestemt kontekst, samt skrevne og uskrevne regler for hva som kan sies og ikke sies i konteksten» (Bergström og Boréus, 2012, s. 26). Denne forståelsen peker altså på diskurs som et kognitivt og normativt fellesskap som kommer til uttrykk i språk. Hva vi vet og hva som er verdifullt, riktig og godt, formes kollektivt gjennom språklig praksis (Bratberg, 2014, s. 29). Diskursanalysen bygger på et fortolkende vitenskapssyn, og et viktig premiss er at mening (i betydningen ideer og oppfatninger) ligger til grunn for handling. Som Bratberg (2014, s. 32) påpeker forstås dette i diskursanalyse som at mening skapes og opprettholdes gjennom språklig kommunikasjon, og den må derfor gripes gjennom å analysere språket. I diskursanalyse er teori og metode lenket sammen. Som Jørgensen og Phillips (2002, s. 3–4) skriver, er det viktig at man ikke setter diskursanalysen inn i en hvilken som helst teoretisk ramme. Denne studien kombinerer diskursteorier med mer konkrete teknikker for gjennomføring av analysen.

Oppbygning og struktur

Hensikten med kapittel 2 er å etablere en bakgrunnsforståelse av forholdet mellom Norge og Russland i nyere tid. Hovedvekten ligger på perioden etter den kalde krigen. Fremstillingen etablerer Norge som en del av Vesten på den ene siden, og som en bilateral samarbeidspartner med Russland på den andre. Kapitlets siste del gir en beskrivelse av konflikten i Ukraina, for så å komme inn på hvordan konflikten har påvirket Norges forhold til Russland.

Kapittel 3 presenterer studiens analytiske rammeverk. Dette bygger på en antakelse om at de ideene den norske regjeringen legger til grunn for sin oppfatning av Russland, kommer til uttrykk gjennom deres uttalelser når de vurderer Russlands handlinger i Ukraina. Videre vil kapitlet ta for seg diskursanalyse som teori og metode. Det teoretiske utgangspunktet er Ernesto Laclau og Chantal Mouffes teori om det sosiale, som kombineres med Iver B. Neumanns teknikker for gjennomføring av analysen.

I fjerde kapittel analyseres den norske regjeringens uttalelser om Russland, undersøkt gjennom Norges holdninger til landets handlinger i Ukraina. Vi har valgt å se nærmere på uttalelser fra forsvarsminister Ine Eriksen Søreide, utenriksminister Børge Brende og statsminister Erna Solberg. Sammen utgjør deres uttalelser den norske regjeringens Russlandsdiskurser.

I femte kapittel brukes regjeringens diskurser som sammenligningsmateriale for å se på tre norske avisers meningsbærende journalistiske tekster om Russland. De utvalgte avisene er Aftenposten, VG og Nordlys. Analysen kan karakteriseres som løselig deduktiv. I tillegg til å se på om regjeringens diskurser gjenspeiles i avisene, vil analysen også vil undersøke om det finnes andre fortolkningsrammer som faller utenfor regjeringens diskurser.

Kapittel 2

Forholdet mellom Norge og Russland

Dette kapitlet vil danne bakgrunnen for den videre studien ved å se på forholdet mellom Norge og Russland i et historisk og politisk perspektiv. Hovedvekten ligger på tiden etter den kalde krigen. Norge blir i denne sammenhengen sett både som en del av Vesten og som en bilateral samarbeidspartner til Russland. Kapitlet starter med å se på det politiske verdensbildet slik det ble fremstilt etter Sovjetunionens fall. Her vil de vestlige landenes tolkninger av spillereglene i internasjonal politikk trekkes frem. Videre drøftes Norge som en del av Vesten, før søkelyset rettes mot det bilaterale forholdet mellom Norge og Russland. Kapitlets siste del vil komme nærmere inn på konflikten i Ukraina og hvordan den har påvirket Norges forhold til Russland.

Slutten på den kalde krigen: En ny verdensorden

Oppløsningen av Sovjetunionen og Warszawapakten markerte slutten på den bipolare maktstrukturen som hadde preget internasjonal politikk helt siden slutten av andre verdenskrig. Den bipolare sikkerhetstenkningen under den kalde krigen var basert på en enkel modell hvor to supermakter, som hver representerte et alternativt politisk, ideologisk og sosioøkonomisk system,

sto overfor hverandre. Ifølge Kjølberg og Jeppesen (2001, s. 8) representerte dette bipolare systemet og supermaktsmotsetningen en måte å tolke og forstå internasjonal politikk på. For denne studien er målet å se på et perspektivmangfold, noe som gjør at denne gjennomgangen vil preges av hvorfor vi i Vesten har forstått internasjonal politikk siden den kalde krigens slutt slik vi gjorde.

Overgangen fra ett verdensbilde til et nytt kan føre til en periode med uklarhet og større grad av usikkerhet om hvordan andre parter vurderer sin plass i det internasjonale system, hvordan de definerer sine interesser, og hvilke handlingsrom som kan forventes. Dette øker i sin tur faren for misforståelser, noe som igjen kan føre til ustabilitet og konflikter (ibid., s. 9).

Kjølberg og Jeppesen argumenterer for at den nye internasjonale maktstrukturen som har etablert seg etter den kalde krigens slutt kan karakteriseres ut fra en sentrum/periferi-tenkning. Her utgjør Vesten et dominerende sentrum, mens andre geografiske områder eller enkeltstater utgjør en periferi i forhold til dette sentrum. Samtidig kan enkeltstater i denne periferien kan fungere som et regionalt sentrum med sin egen periferi (ibid.). Dette fører til at det internasjonale system også har en multipolar dimensjon som i noen grad vil måtte prege internasjonal politikk. Til grunn for en slik fremstilling ligger tanken om at makten i stor grad er konsentrert i systemets sentrum, og at særlig stater/aktører i periferien må forholde seg til dette som et sentralt premiss for sin adferd (Goldgeier og McFaul, 1992).

Denne typen sentrum/periferi-tenkning er ifølge Kjølberg og Jeppesen (2001, s. 9) relativ på to måter. For det første kan man se for seg ulike lag innen sentrum med en kjerne. Områdene utenfor denne kjernen kan sies å tilhøre sentrum, men er relativt sett en periferi. USA og EU kan betraktes som slike kjerner. For det andre kan man også tenke seg at man innen periferien har områder som ser på seg selv som et sentrum, slik at det sett fra sentrum er en periferi, men i egne øyne er et sentrum. Russland har tradisjonelt hatt en slik periferirolle i forhold til det øvrige Europa (ibid.).

Et vestlig perspektiv

Under den kalde krigen var det stort sett enighet mellom Sovjetunionen og Vesten om hvilke spilleregler som skulle gjelde. Maktbalanse, geopolittikk, en stilltiende aksept av motpartens interessesfærer og avståelse fra åpen maktbruk supermaktene imellom, var særlig viktig (Heier og Kjølberg, 2015, s. 10). Denne enigheten er i dag borte. Den vestlige verden, med USA i spissen, understreker at en global verdensorden skal bygge på grunnleggende liberale verdier: demokratiske rettigheter for individet, pluralisme og maktfordeling i samfunnet og frihet for den enkelte stat til selv å velge sin politiske fremtid (Kissinger, 2014, s. 362). Disse verdiene blir sett på som globale og skal derfor ligge til grunn for mellomstatlig adferd i internasjonal politikk (Heier og Kjølberg, 2015, s. 10).

Historien om den kalde krigen, slik den blir fortalt fra et amerikansk perspektiv, handler om vestlige demokratiske ideer som seiret over den sovjetiske trusselen og de samfunnsstrukturene Sovjetunionen representerte (Tsygankov, 2009, s. 48). At Sovjetunionen falt fra hverandre, ble av mange sett på som en vestlig seier i en kald krig som hadde pågått i over 40 år. Med det mener man også at de verdiene som Vesten representerer, seiret. I Vesten feiret man Sovjetunionens kollaps, og som Tsygankov påpeker, hevdet den amerikanske diskursen at fra nå av ville det være lite motstand mot en verdensomspennende utvikling i retning av frihet (ibid.).

Statsviteren Francis Fukuyama skrev om disse optimistiske følelsene med de berømte ordene «what we may be witnessing is not just the end of the Cold War (...) but the end of history as such» (Fukuyama, 1989, s. 162). Han så bortfallet av et alternativ til den kjente ideen om frihet, eller det at liberale demokratier etter vestlig modell ble universalisert, som den endelige formen for menneskelig styring.

Den tradisjonelle europeiske verdensorden var bygd på å se mennesker og stater som konkurrerende av natur. For å kunne forholde seg til deres motstridende ambisjoner lente man seg på en maktbalanse og en felles respekt for opplyste statsledere. Det herskende amerikanske synet anså mennesket som godt av natur og derfor disponert for å helle mot fredelige kompromisser, sunn fornuft og rettferdig fordeling. Spredning av demokrati var det overordnede målet for den internasjonale orden. Frie markeder ville

løfte individene, berike samfunnet og sørge for at økonomisk avhengighet holdt den tradisjonelle rivaliseringen i sjakk (Kissinger, 2014, s. 362). Ifølge dette synet var den kalde krigen forårsaket av kommunismens villfarelse, og før eller senere ville Sovjetunionen vende tilbake til nasjonenes fellesskap. Da ville en ny verdensorden innbefatte alle regioner på kloden. Felles verdier og mål ville sørge for mer humane forhold innad i statene, og redusere sannsynligheten for konflikt statene imellom (ibid.).

I kjølvannet av dette synet begynte man i Vesten å snakke om en tredje demokratibølge som følge av ulike former for regimekollaps i verden (Carothers, 2002, s. 5). Et av områdene der dette var relevant var altså de tidligere sovjetstatene, inkludert Russland. Denne bølgen skulle komme som en følge av at tidligere autoritære stater nå gikk inn i en transisjon mot å bli liberale demokratier. Dette skiftet var også knyttet til de økonomiske reformene som skulle føre Russland fra Sovjetunionens planøkonomiske system til et markedsøkonomisk system der landet også kunne bli en del av den globale verdensøkonomien. I Vesten utviklet man flere modeller som skulle forklare hvordan tidligere regimer nå ville gjennomgå flere faser som til slutt skulle ende opp som konsoliderte demokratier.

For Russlands del kan vi i dag definitivt fastslå at modellen ikke er realisert. Carothers' poeng er at disse tankene var en vestlig oppfatning av hva som naturlig ville skje innad i en stat når et regime etter mange år kollapse. I dag, over tjue år senere, har få av de statene som i Vesten ble vurdert å befinne seg i en transisjonsperiode mot å bli konsoliderte demokratier, lykkes (Carothers, 2002, s. 6). Det man i Vesten håpet og trodde at skulle skje med Russland, var at landet gradvis skulle absorbere de verdiene de vestlige statene bygger sine samfunn på (Hauge, 2015).

Hva Russland i dag er blitt, er gjenstand for en større fagdebatt, men det synes å være enighet om at Russland i dag kan karakteriseres som noe imellom et demokrati og en autoritær stat – et slags hybridregime. Noen kaller det russiske systemet for «competitive authoritarianism» (Levitsky og Way, 2002, s. 52), mens andre velger å karakterisere det som «electoral clanism» (Lukin, 1999, s. 108). Uansett kan ikke Russland karakteriseres som et konsolidert liberalt demokrati. Landet er ikke en del av den vestlige verden.

Vesten versus Russland

Det finnes en omfattende litteratur om forholdet mellom Vesten og Russland. I dette ligger det at de to parter er forskjellige kulturelt, politisk og økonomisk. Men hva menes egentlig når man snakker om Vesten som en motsetning til Russland?

Cox og Marks (2003, s. 2) definerer vestlige samfunn som stater som baserer sine filosofiske prinsipper, politiske institusjoner og sosiale struktur på verdiene av et liberalt demokrati. Kjennetegn ved liberale demokratier er blant annet en forpliktelse til fundamentale friheter innenfor rammene av rettsstaten. Dette innebærer blant annet ytringsfrihet, pressefrihet, religionsfrihet og likhet for loven (ibid., s. 3).

Når vi snakker om Vesten, mener vi gjerne området som strekker seg fra EUs yttergrense i øst til Nord-Amerika i vest, og som inkluderer tidligere kolonier som Australia og New Zealand (Huntington, 1996, s. 46–47). Befolkningen i disse landene er på mange måter like, og da spesielt når det kommer til etnisitet, kultur, velferd, livsstil og religion – eller mangel på religiøse overbevisninger. Videre fremmes åpenhet og ansvarlighet innad i rettssystemet og de politiske institusjonene (Cox og Marks, 2002, s. 3).

I Vesten kan vi finne spor langt tilbake i historien som fører frem til en moderne, borgerlig verdensanskuelse, til tanken om rettsstat, til individets suverenitet og rettigheter, til hverdagens og det personlige livets adskillelse fra kirkens og religionens domene. I nyere tid har vestlige stater etablert ulike institusjoner, hvor formålet er å samarbeide for å fremme verdier som er karakteristiske for de vestlige statene. Med hensyn til Russland er EU og NATO spesielt interessant. For de europeiske statene har det også etter den kalde krigens slutt vært viktig å opprettholde et nært samarbeid med stormakten USA.

Historisk sett har det vært nære bånd mellom Vest-Europa og USA. Disse båndene strekker seg tilbake til den franske og den britiske kolonialiseringen av Amerika og den sivilisasjonen som dannet utgangspunkt for dannelsen av USA med selvstendighetserklæringen i 1776. Siden har disse båndene forblitt sterke, og gjennom verdenskrigene i det 20. århundret ble båndene over Atlanteren styrket.

Etter andre verdenskrig fungerte USA som en sikkerhetsgarantist overfor Vest-Europa i møte med Sovjetunionen. Dette kunne USA gjøre gjennom det transatlantiske samarbeidet, som ga Vest-Europa en garanti for at USA ville tre støttende til dersom et angrep fra Sovjetunionen skulle inntreffe. Til gjengjeld fikk USA stor innflytelse i Vest-Europa (Brzezinski, 1997). Formålet med den amerikanske utenrikspolitikken som ble ført etter den kalde krigen, var først og fremst å forsvare USAs dominerende og geopolitiske maktposisjon.

I de første årene etter Sovjetunionens oppløsning førte også Russland en utenrikspolitikk hvor landet tilpasset seg USA og NATO, men denne politikken resulterte bare i liten grad i russisk innflytelse internasjonalt (Heier og Kjølbjerg, 2015). Russland begynte derfor å orientere seg bort fra en vestorientert utenrikspolitikk allerede i midten av 90-årene.

Kjølbjerg og Jeppesen (2001, s. 9) skriver at analyser som er gjort av staters adferd etter den kalde krigens slutt, har vist at den bipolare øst/vest-dimensjonen, som var fullstendig dominerende under den kalde krigen, fortsatt har relevans. Ikke minst gjelder dette for forholdet mellom Russland og Vesten.

Neumann (2010, s. 86) hevder at for Europas del har den viktigste konstituerende «utsiden», eller det som anses som ikke-Europa, alltid vært Østen. I dette bildet har Russland vært, og er, et viktig konstituerende andre i europeisk identitetsdannelse. Det å skape og opprettholde en bestemt identitet innebærer, ifølge Neumann, å avgrense et «oss» fra et «dem» (ibid.). Dette har også vært sentralt for den norske identitetsdannelsen.

Norge og Russland – naboer i nord

Norges konstituerende andre i øst er primært Russland (Eriksen og Neumann, 2011, s. 12). At Norge grenser til Russland, har gjort at vi alltid har måttet

forholde oss til landet. Norge og Russland har aldri vært i krig¹, og samarbeid i nord har i lange tider vært fruktbart sett med begge parters øyne.

Ifølge Heier og Kjølborg (2015, s. 15) er historiske erfaringer og tolkninger av disse med på å prege både det generelle forholdet mellom land og de spesifikke reaksjonene som kan inntreffe dersom det skulle oppstå situasjoner som kan kreve motreaksjoner fra politisk eller militært hold. Argumentasjon ut fra historiske erfaringer vil imidlertid alltid være selektiv og baserer seg gjerne på bruk av analogier. Det vil derfor alltid kunne være alternative fortellinger som presenteres. Valget av fortelling definerer også de fortolkningsrammene som man forstår aktuelle hendelser innenfor. En dominerende fortelling innenfor ett domene kan derfor utfordres av andre fortellinger som vektlegger andre forhold.

Heier og Kjølborg (2015, s. 15 – 16) skisserer to dominerende tradisjonelle fortellinger om Russland i Norge. Den ene fortellingen handler om trusselen fra øst, som baserer seg på at Russlands interesse for isfrie havner i nord har vært en viktig del av det norske trusselbildet i snart 200 år. Dette trusselbildet gjenspeiler det allmenne vestlige synet på Russland – dels som «den andre» vi definerer oss selv i forhold til (Neumann, 1996, s. 1), et bilde som fikk sin utforming på 1800-tallet, og dels ved synet på Russland som en ekspansiv stormakt som ønsker tilgang til isfrie havner, også i Nord-Norge (Heier og Kjølborg, 2015, s. 16).

Den andre fortellingen er en konkurrerende historie om tosidige forbindelser, et fellesskap hvor det aldri har vært krig, og hvor handel og samarbeid har pågått kontinuerlig til begge parters fordel. Denne fortellingen underbygges med at det eneste tilfellet hvor Moskvas soldater har rykket inn på norsk område var med befrielsen av Finnmark i 1944, og at de raskt trakk seg ut igjen da krigen var over (ibid.).

Ingen av disse fortellingene behøver nødvendigvis å være «riktige» eller «gale», men de synliggjør et viktig trekk i det norsk-russiske forholdet: Forbindelser og samarbeid til begge parters fordel går ofte hånd i hånd

¹ Dette er en påstand som er gjenstand for en viss historisk debatt. Teknisk sett var Norge, som en del av felleskongedømmet med Sverige, i konflikt med republikken Novgorod midt på 1300-tallet. Det var imidlertid ingen kamper på norsk jord, og heller ingen konflikt mellom Norge og det vi i dag kan betegne som Russland.

med skepsis og mistillit. I dette spenningsfeltet farges også tolkningen av den annen parts intensjoner og handlinger (ibid., s. 16). Disse historiske og analytiske betingelsene ligger i bunnen for denne studien, i og med at de danner et historisk bakteppe for de beslutninger og den politikk som dagens regjering fremmer overfor Russland på bakgrunn av konflikten i Ukraina. Samtidig blir de ikke vektlagt direkte som grunnlag i den videre analysen.

Under den kalde krigen havnet Sovjetunionen og Norge i hver sin blokk; Sovjetunionen som dominerende stat i østblokken og Norge som en småstat innen NATO i et strategisk viktig område (Heier og Kjølborg, 2015, s. 16). For Norge var erfaringene fra andre verdenskrig preget av småstatens sårbarhet og behovet for hjelp i en konflikt, hvor «aldri mer 9. april»-erfaringen nå ble knyttet til den potensielle trusselen fra øst. Under den kalde krigen strakte jernteppet seg til nord, og forbindelsene over grensen var redusert til et minimum. Det fantes sovjetiske gruvesamfunn på Svalbard, men disse hadde ikke mer enn høyst nødvendig forbindelse med det norske samfunnet. Russland var «et annet sted» som man visste lite om og hadde liten eller ingen kontakt med (ibid., s. 16).

Norge som en del av Vesten

I Norge har vi en lang tradisjon for å vende oss vestover. Grunnloven av 1814 er direkte tuftet på idégrunnlaget i den franske og den amerikanske revolusjon. Her står grunnlovsideen, som betegner et konstitusjonelt styresett basert på en demokratisk grunnlov, sentralt. Den norske Grunnloven er, i likhet med den franske og den amerikanske konstitusjonen, basert på universelle prinsipper, som individuell frihet, likhet for loven, toleranse, tanke- og ytringsfrihet. Dermed er hele den norske staten slik vi kjenner den i dag basert på prinsipper som er særegne kjennetegn ved de vestlige samfunnene.

En formell allianse fra norsk side med Vesten ble likevel ikke tilfelle før i 1949, og da etter en omfattende debatt. Norge har en lang tradisjon med å være nøytral når det kommer til forsvarsallianser. Selv etter at andre verdenskrig

var over hadde fortsatt motviljen mot alliansetilknytning et grep om mange hjemme i Norge (Skogan, 2008, s. 19). Selv om sympatien til de fleste var på vestmaktens side, ville man helst slippe å gå åpent og forpliktende inn på en av sidene i striden mellom øst og vest. Men da verdenssituasjonen tilspisset seg på slutten av 1940-årene, valgte regjering og storting å slutte Norge til Atlanterhavspakten. Slik mange så det, hadde Norge få muligheter for å bli latt i fred om det på nytt skulle komme til krig i Europa (ibid.). Det å bli stående utenfor fremsto ikke som noe betryggende alternativ.

Utover 1960-årene fikk man på norsk side inntrykk av at egne, nasjonale sikkerhetsutfordringer ble tatt mer alvorlig i alliansen. I tillegg kom den tiltagende, og fra slutten av tiåret etter hvert stadig mer synlige, flåteopprustningen på sovjetisk side i nord til å styrke alliansebehovet. NATO og den antatte ryggdekningen fra USA, som alt tidlig i 1950-årene erstattet Storbritannia som Norges viktigste allierte, fremsto klarere enn før som en hjørnestein i norsk sikkerhetspolitikk (Skogan, 2008, s. 21). Norge ble da også et av alliansens mest trofaste medlemmer. Videre gjennom den kalde krigen utviklet NATO seg til å bli grunnsteinen i norsk sikkerhetspolitikk. Enkelte begynte til og med å kalle forholdet mellom Norge og USA for «alliansen i alliansen» (ibid.).

I dag er NATO fortsatt bærebjelken i norsk sikkerhetspolitikk. Selv etter den kalde krigens slutt valgte Norge å forankre sin sikkerhetspolitikk klart og utvetydig i det transatlantiske samarbeidet. Som Græger (2014, s. 4) påpeker er Norges nære forhold til USA en viktig dimensjon i det norske NATO-medlemskapet. USA har vært, og er, Norges viktigste allierte i sikkerhetspolitikken og den fremste garantisten for norsk sikkerhet. At Norge er medlem av NATO, gjør at Norge og Russland befinner seg på hver sin side av det tradisjonelle øst/vest-sillet i Europa. Men samtidig har Norge flere bilaterale samarbeidsprosjekter med Russland, og da spesielt i nord.

Det bilaterale forholdet

Det tradisjonelle øst/vest-s skillet i Europa har både en politisk og en kulturell dimensjon. Under den kalde krigen var skillet mellom øst og vest den viktigste sikkerhets- og utenrikspolitiske markøren. Nordområdet lå ikke bare i skjæringspunktet mellom de to leirene, men hadde også stor strategisk betydning fordi store deler av den sovjetiske kjernefysiske gjengjeldelseskapasiteten var basert på Kolahalvøya (Heier og Kjølberg, 2015).

I tillegg var skillet mellom øst og vest et politisk og ideologisk skille; mellom regimer som bekjente seg til kommunistisk ideologi med et autoritært og tidvis totalitært styresett, og regimer som bekjente seg til vestlige liberale idealer. Opphøret av den kalde krigen fjernet ikke skillet i nord, men førte til at det endret karakter. Det ideologiske skillet forsvant ikke. Og selv om det kommunistiske regimet ble oppløst, var det fortsatt et skille mellom norske liberale verdier og mer autoritære russiske holdninger (ibid.).

Men til tross for politiske og kulturelle skiller, er forholdet til Russland en viktig bilateral forbindelse i norsk utenrikspolitikk. Ifølge Rowe og Hønneland (2010) hviler norsk Russlandspolitikk på tre hovedpilarer: 1) den overordnede sikkerhetspolitiske konteksten; 2) havrett og fiskeriforvaltning i Barentshavet; og 3) de bilaterale og multilaterale samarbeidsordningene som utviklet seg med Russland i nord etter at den kalde krigen tok slutt (ibid., s. 2). Disse pilarene preget også forholdet mellom Norge og Sovjetunionen frem mot slutten av 1980-årene. Samtidig har også kontaktflaten utviklet seg betydelig siden den tid, som Rowe og Hønneland påpeker (ibid.).

Da Berlinmuren falt høsten 1989, var den norsk-sovjetiske grensen allerede i ferd med å endres. Det som hadde vært en massiv fysisk sperre ble en kanal for utstrakt mellomfolkelig kontakt. Samtidig forsøkte flere nordiske land å inkludere Russland i forpliktende samarbeid i nord. Finland arbeidet med planer om en såkalt storkalott, noe som ville utvide det etablerte nordkalott-samarbeidet mellom Norge, Sverige og Finland til å også omfatte Russland. Men her kom Norge dem i forkjøpet (Rowe og Hønneland, 2010, s. 4). Østersjørådet var blitt etablert i mars 1992, og i april samme år kunne Norges utenriksminister Thorvald Stoltenberg presentere planene om etablering av en Barentsregion. Barentssamarbeidet skulle foregå på både nasjonalt

og regionalt nivå og omfatte en rekke saksfelter. Særlig næringsutvikling, infrastruktur og miljøvern sto sentralt de første årene (ibid.).

Utover 1990-årene ble samarbeid med russerne innenfor miljø- og atomsikkerhet det viktigste saksområdet både symbolsk og finansielt. Rundt årtusensskiftet var det gjerne innsatsen for å stoppe spredning av smittsomme sykdommer fra øst som ble trukket frem når norske myndigheter skulle vise til samarbeidet med russerne i nord. I løpet av en tiårsperiode ble rundt tre milliarder kroner bevilget av Stortinget til ulike tiltak i Nordvest-Russland. Rundt én milliard gikk til atomsikkerhet, og noe over halvannen milliard til prosjektsamarbeid innenfor miljø, helse, utdanning og forskning. Samtidig var tradisjonelle saksfelter som sikkerhetspolitikk, havrett og fiskeriforvaltning fortsatt del av norsk utenrikspolitikk, uten at de fikk så mye oppmerksomhet i offentligheten som tidligere.

Utover 2000-tallet lå Russlandspolitikken som ble etablert i 1990-årene, stort sett fast – med atomsikkerhet som den største budsjettposten, og med videreføring av folk-til-folk-samarbeidet i Barentsregionen og prosjektsamarbeid innenfor miljø og helse som andre store satsningsområder. Fra midten av 2000-tallet har nordområdepolitikk blitt et nytt fyndord, og sågar et honnørord, i norsk utenrikspolitikk (Hansen, 2009).

Nordområdene er, ifølge Regjeringens nordområdestrategi, de administrative enhetene i Norge, Sverige, Finland og Russland som er omfattet av Barentssamarbeidet. Interessene i nordområdene er tradisjonelt knyttet til sikkerhetspolitikk, ettersom utviklingen av stormaktenes sjøbaserte kjernefysiske gjengjeldelsesstyrker retter søkelys mot nordområdene og Arktis. I tillegg er NATOs kjernefysiske styrker viktige for sikkerheten til de NATO-land som grenser mot Russland. Selv om de kjernefysiske kapasiteter er mindre synlige, fører de fremdeles til at nordområdene er strategisk viktig for stormaktene (Heier og Kjølberg, 2015).

Nordområdene er også rike på naturressurser, særlig petroleum og fisk. Dette er ressurser som er viktige både for de land som er produsenter og de som er konsumenter, særlig gjelder dette olje og gass. Kontroll over og tilgang til disse ressursene er derfor svært viktig, noe som kan føre til konflikter. I tillegg kan «den nordlige sjørute» mellom Europa og Asia få stor kommersiell betydning i fremtiden.

Konflikten i Ukraina

Russlands militære intervensjon i Ukraina i februar-mars 2014 og den påfølgende anneksjonen av Krimhalvøya har skapt stor usikkerhet på det europeiske kontinentet. EU og NATO, herunder også Norge, er blitt tvunget til å revurdere mange sider ved sin Russlandspolitikk (Bukkvoll og Åtland, 2015, s. 71). Intervensjonen på Krim har anskueliggjort at Russlands interesser og verdier i økende grad er på kollisjonskurs med Vestens. Utbyggingen av et bredt og langsiktig samarbeid mellom Norge og Russland, noe som har vært en hovedlinje i norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk etter den kalde krigen, er nå lagt på is inntil videre (ibid.).

Bakgrunnen for krisen i Ukraina var en konkurranse mellom EU og Russland om Ukrainas fremtidige geoøkonomiske, og dermed også geopolitiske, orientering. Røttene til denne konflikten ligger dels i krigen mellom Russland og Georgia i 2008, som satte en stopper for Georgias, og i praksis også Ukrainas, utsikter til NATO-medlemskap. Dette sammenfalt også med den globale finanskrisen, som så ut til å øke tilslutningen til regionale økonomiske ordninger (Trenin, 2014, s. 4). EU og Russland trakk ulike konklusjoner etter krigen i Georgia og finanskrisen. Europeerne, gjennom det østlige partnerskapsprogrammet som EU hadde lansert i 2009, søkte å knytte Ukraina og fem andre tidligere sovjetrepublikker økonomisk og politisk nærmere EU. Heller enn et steg mot en fremtidig EU-utvidelse var dette et forsøk på å danne en «komfortsone» øst for unionens grenser og forsterke østlandenes orientering vestover (ibid.). Dette sammenfalt også med NATOs utvidelse østover, som siden 1990-årene har ført til medlemskap for flere tidligere sovjetstater og Warszawapaktland.

Etter at Vladimir Putin kom til makten, har en av hans utenrikspolitiske prioriteringer vært å gjenoppbygge forholdet til tidligere sovjetstater (Greene, 2012, s. 4). Russland prøvde å få Ukraina, og de fleste av de øvrige tidligere sovjetstatene, til å søke seg mot Den Eurasiske union – et nytt økonomisk samarbeidsprosjekt initiert av Russland. Både Brussel og Moskva så på Ukraina som et viktig element i sitt økonomiske prosjekt. Ifølge Trenin (2014, s. 4) begynte begge parter etter hvert å se på Ukrainas valg som et nullsumspill, og de arbeidet hardt for å påvirke utfallet.

Urolighetene i Ukraina begynte i slutten av november 2013, da landets daværende president, Viktor Janukovitsj, nektet å undertegne en samarbeidsavtale med

EU – delvis som et resultat av russisk press, Avtalen innebar en gradvis innføring av frihandel og nedbygging av tollmurer, oppheving av visumplikt, økonomiske reformer og en tilpasning til europeiske standarder når det gjelder gjennomsiktighet i administrasjon og rettssystem (Færseth, 2014, s. 14). Isteden inngikk Janukovitsj en avtale med Russland om en hjelpepakke på 15 milliarder dollar.

Russland ønsket også Ukraina som medlem av en europeisk tollunion sammen med Russland, Hviterussland og Kasakhstan. Tollunionen, som trådte i kraft i 2010, hadde store likheter med EU, med fri flyt av varer, tjenester og arbeidskraft, og med en domstol til å avgjøre interne tvister (ibid.). I starten av desember 2013 demonstrerte hundretusener av Ukrainas innbyggere mot regjeringen fordi de ønsket et sterkere forhold til EU fremfor Russland. Etter flere måneder med uroligheter lovet Janukovitsj at det skulle gjennomføres en grunnlovsreform den 6. februar 2014.

I februar 2014 støtte sikkerhetsstyrker og demonstranter sammen på uavhengighetsplassen i Kiev. Den ukrainske regjeringens harde reaksjon på demonstrasjonene førte til en eskalering av voldelige sammenstøt i Kiev, noe som endte med at parlamentet avsatte den lovlig valgte regjeringen og Janukovitsj som president. Siden de folkevalgte ikke hadde det flertallet som grunnloven krevde for en slik avgjørelse, har Russland betraktet dette som et statskupp.

Avsettelsen av Janukovitsj kan da også sies å ha foregått på ulovlig vis. Likevel har den av sentrale vestlige ledere og kommentatorer blitt sett på som noe positivt for demokratiet i Ukraina, og dermed i tråd med det vestlige syn på spillereglene i internasjonal politikk. Dette skyldes blant annet at det avsatte ukrainske styret ble betraktet som korrumpert og autoritært.

Vesten syn på det ukrainske styret var et syn Russland ikke delte. Russiske myndigheter anså at Vesten hadde hjulpet demonstranter med å avsette den lovlig valgte regjeringen, og deretter hadde den nye ulovlige overgangsregjeringen skrevet under på assosieringsavtalen med EU. Russlands reaksjon på kuppet var å støtte pro-russiske opprørere på Krimhalvøya, et opprør mange mener Russland selv sto bak. I mars 2014 annekterte Russland Krim – en handling motivert av blant annet frykt for at Krim kunne bli brukt som NATO-base under det nye ukrainske regimet. Deretter ga også Russland støtte til pro-

russiske opprørere i Øst-Ukraina, som var imot myndighetene i Kiev. Dette utløste kamper mellom de pro-russiske opprørerne og den ukrainske hæren. Fra Vestens side ble Russlands handlinger på Krim og i Øst-Ukraina sett på som klare brudd på folkeretten, noe som har ført til at Vesten har innført økonomiske sanksjoner mot Russland. Russland har reagert med tilsvarende sanksjoner mot Vesten.

Krisen i Ukraina har blitt begynnelsen på slutten for den post-kalde krigens status quo i Europa. Russland, som hevder å føle seg utnyttet av sine vestlige partnere på grunn av deres støtte til regimeendring i Ukraina, har påberopt seg rett til å beskytte sine vitale interesser – noe Vesten i sin tur betrakter som russisk aggresjon (Trenin, 2014). På vestlig side, og særlig i de baltiske land, synes det å være en utbredt oppfatning at Putins Russland nå har blitt ytterligere uforutsigbart og ikke til å stole på (Bukkvoll og Åtland, 2015, s. 71). Fra å ligge med brukket rygg og anse USA som den ledende supermakten i verden, utfordrer nå et stadig sterkere Russland hva de mener er den USA-dominerte verdensordenen (Trenin, 2014).

Norges respons på hendelsene i Ukraina

Russlands annekasjon av Krim og medvirkning til det væpnede opprøret i Øst-Ukraina har på kort tid endret det sikkerhetspolitiske klimaet i Europa. Sett med vestlige øyne brøt Russland internasjonal folkerett og flere multilaterale og bilaterale forpliktelser da landet gikk inn på Krim (Åtland og Hakvåg, 2014). USA, EUs medlemsland og andre stater har svart på det de anser som en ulovlig annekasjon med økonomiske og politiske sanksjoner. I første rekke gjaldt dette økonomiske sanksjoner mot russiske politiske og militære ledere. Videre ble Russlands statsledere for første gang siden 1998 ikke invitert da lederne i verdens ledende industrialiserte land (G7/G8) møttes i Brussel i juni 2014. NATO-landene har dessuten stanset alt flernasjonalt og unilateralt militært samarbeid med Russland (ibid., s. 25).

Som en del av Vesten har også Norge stilt seg bak EUs sanksjoner mot Russland. Også utbyggingen av samarbeidet mellom Norge og Russland, som blant annet omfatter felles militære tiltak og aktiviteter, inkludert felles marineøvelser og besøksutvekslinger mellom militære hovedkvarter, skoler og avdelinger i de to land, er lagt på is (ibid., s. 26). Suspensjonen av det bilaterale samarbeidet mellom norske og russiske forsvarsmyndigheter, som opprinnelig gjaldt til mai 2014, er blitt forlenget. Åtland og Hakvåg hevder at det er grunn til å anta at det vil kunne komme flere forlengelser, særlig dersom Russland bidrar til en ytterligere destabilisering av situasjonen i Øst-Ukraina.

Som Åtland og Hakvåg påpeker: I verste fall vil fraværet av militært samarbeid mellom Norge og Russland, og mellom NATO og Russland, bli den nye normalen. Dette vil i så fall kunne få betydning for den sikkerhetspolitiske situasjonen i nord. Den tradisjonelle åpenheten i forholdet mellom de to lands væpnede styrker vil gradvis kunne svekkes og erstattes av økt gjensidig mistro og mistenksomhet, noe som i sin tur vil gi redusert innsikt i den andre parts kapasiteter, intensjoner og trusseloppfatninger (ibid.).

Russlands tradisjonelt konfliktfylte forhold til NATO og Vesten, som utvilsomt har forverret seg etter intervensjonen i Ukraina, tilsier at landet vil kunne bli noe mindre pragmatisk i sin omgang med sine vestlige naboland, og mer opptatt av å føre symbolpolitikk. Dette vil igjen kunne få betydning for Russlands adferd i krisesituasjoner, eksempelvis i de nordlige havområder, inkludert fiskevernsonen rundt Svalbard. Russland vil etter alt å dømme også søke å styrke sin militære tilstedeværelse i nordområdene og Arktis i årene som kommer, både til lands, på sjøen og i luften (ibid.).

Samtidig er det, som Åtland og Hakvåg påpeker, viktig å huske på at Arktis ikke er Ukraina. Situasjonen i Arktis skiller seg grunnleggende fra situasjonen i det postsovjetiske området. Russland har betydelige politiske og økonomiske interesser begge steder, men situasjonen i nord er mer forutsigbar, mer stabil og mer oversiktlig enn situasjonen i Russlands sørlige randsone (ibid., s. 27). Avtalen med Norge om en maritim avgrensningslinje i Barentshavet og i Polhavet, som trådte i kraft i 2011, ser ikke ut til å bli påvirket av krisen i Ukraina. Også folk-til-folk samarbeidet i Barentsregionen, samarbeid innenfor politi- og justissektoren, og søk- og redningsarbeidet mellom Norge og Russland, fortsetter som tidligere. I en situasjon der det

militære og forsvarsrelaterte samarbeidet mellom Norge og Russland ligger nede, ser det ut til at begge parter anser det som viktig å opprettholde flere samarbeidsprosjekter i nord (ibid.).

Oppsummering

Slutten på den kalde krigen markerte en endring i den bipolare maktstrukturen som hadde preget verdensordenen siden slutten på andre verdenskrig. USA sto nå som verdens ledende supermakt, og videreutviklet samarbeidet med Vest-Europa gjennom blant annet NATO og EU. I kjølvannet av dette var det flere i Vesten som trodde at Russland var i en transisjonsperiode, hvor landet absorberte verdier fra et liberalt demokrati. Russland, som lå med brukket rygg etter oppløsningen av Sovjetunionen, har i dag markert seg som en sterk stat som ønsker å spille en sentral rolle i internasjonal politikk, og som ikke vil la Vesten diktere spillereglene i det internasjonale samfunnet. I dag kommer motsetningene mellom Vesten og Russland klart til uttrykk gjennom konflikten i Ukraina.

Russlands handlinger på Krim og i Ukraina har fått konsekvenser for det bilaterale forholdet mellom Norge og Russland, samtidig som det på noen områder foregår som normalt. Norges beliggenhet i forhold til Russland gjør at landet står i en særposisjon. På den ene siden er Norge en del av Vesten og representerer de verdiene som kjennetegner vestlige stater. Norge er også medlem av NATO og samarbeider tett med EU, noe som har medført at også Norge har stilt seg bak EUs sanksjoner. Samtidig grenser Norge til Russland i nordøst og har flere samarbeidsprosjekter med Russland uavhengig av Vesten for øvrig.

Norges dobbelte stilling legger motstridende premisser for den hjemlige debatten i kjølvannet av urolighetene i Ukraina. Militært er Norge blant de land som har mest å frykte fra et militært opprustet og tilsynelatende ekspansjonistisk Russland. Men samtidig er Norge også et av de landene som har mest å tape dersom samarbeid om forvaltning av nordområdene tones ned. De tradisjonelle bilaterale norsk-russiske relasjonene skulle også tilsi

sterkere tillitsbånd og mindre tilbøyelighet til å fremstille Russland som grunnleggende annerledes eller fiendtlig innstilt.

Norge står på grunn av sin kystlinje i en særstilling blant Russlands naboer i vest. Det finnes derfor flere fortellinger og bilder om Russland i Norge. Trusselbildet av den ekspansjonistiske naboen i øst, som har stor strategisk interesse av isfrie norske havner, har århundregamle røtter, og bildet av den mektige fienden ble forsterket under den kalde krigen. Men vi har også en lang historie om vennskapelige, mellomfolkelige forbindelser, fravær av krig, kulturutveksling over landegrensene, og ikke minst: hjelp til å befri landet fra ytre fiender, som i 1944. Forbindelser, naboskap og samarbeid har derfor ofte gått hånd i hånd med frykt, skepsis og mistillit.

Norske myndigheter har i mange år maktet å føre en lavspenningspolitikk vis-à-vis Russland. Dette har vært en krevende, men vellykket balansegang. I tillegg må imidlertid Norge balansere sitt forhold til vestlige allierte, som NATO og EU. Russlands utenrikspolitiske ambisjoner under konflikten i Ukraina gjør at denne dobbelte balansegangen nå er mer krevende enn noensinne.

Kapittel 3

Analytisk rammeverk

Formålet med denne studien er å undersøke hvilke ideer vi i Norge legger til grunn i møte med Russland. Mer spesifikt vil jeg prøve å identifisere de rådende ideer som kommer til uttrykk i den sittende norske regjeringens respons på Russlands handlinger i Ukraina-konflikten, for så å se på i hvilken grad og form regjeringens diskurser gjenspeiles i et utvalg norske aviser.

Dette kapitlet søker å etablere et analytisk rammeverk for undersøkelsen. Rammeverket er basert på sosialkonstruktivismens (forkortet konstruktivismen) antagelse om at vi forstår og tilegner oss kunnskap om verden ut fra et sett med ideer. Ved å benytte disse prinsippene antar vi at adferd er et resultat av de ideene vi har, heller enn observerte eller utledede rasjonelle interesser. Der rasjonelle teorier legger stor vekt på målbare interesser for å forklare adferd, hevder konstruktivismen at det å danne forestillinger om verden er vel så viktig som materielle faktorer når vi former verden rundt oss og gir den mening (Agius, 2013, s. 87).

Når vi legger sosialkonstruktivismen til grunn, antar vi at den menneskelige verden ikke er naturgitt, men konstruert gjennom handlinger av aktørene selv. En av opphavsmennene til konstruktivisme innen internasjonal politikk, Alexander Wendt, illustrerer dette med å si «anarki er hva stater gjør det til» (Wendt, 1992, s. 391). I dette ligger det at ideer er med på å forme vår forståelse av verden, noe som igjen kommer til uttrykk gjennom handling. For å kunne kartlegge hvilke ideer som kommer til uttrykk i den norske regjeringens respons på Russlands handlinger i Ukraina, er det nødvendig

å forstå hvilke ideer som legges til grunn når vi snakker og skriver om vårt naboland i øst.

Som redskap for å kartlegge ulike ideer om Russland i Norge vil denne studien benytte seg av en diskursanalyse. En slik analyse retter forskerens oppmerksomhet mot hvordan kollektive forestillinger skapes, speiles og opprettholdes gjennom språk (Bratberg, 2014, s. 30). Formålet med diskursanalysen i denne studien er nettopp å se på hvilke forestillinger om Russland som er rådende i Norge. Målet med analysens første del vil være å kartlegge viktige premisser for disse forestillingene. Analysens andre del vil bruke diskursene fra første del for å undersøke i hvilken grad norske aviser gjenspeiler regjeringens diskurser når de skriver om konflikten i Ukraina.

Dette kapitlet er inndelt i tre hoveddeler. Innledningsvis vil vi se litt nærmere på ideers betydning i samfunnsvitenskapene. Med konstruktivismen som utgangspunkt vil vi undersøke hvorfor ideer kan være en viktig faktor for politikktutforming. Deretter presenteres diskursanalyse som teori og metode. Denne redegjørelsen baseres på Ernesto Laclau og Chantal Mouffes diskursteorier, en teori som forstår hele det sosiale feltet som en prosess hvor mening skapes. Kapitlet avsluttes med en redegjørelse for den analytiske fremgangsmåten. Her legges Iver Neumanns teknikker for gjennomføring av diskursanalyse til grunn.

Ideer og interesser i internasjonal politikk

Både Russland og Vesten har sterke og til dels motstridende interesser på den internasjonale arena, noe som ved flere anledninger har utløst konflikter. Krigføringen i Kosovo (1999), Georgia (2008) og Ukraina (2014) kan her stå som eksempler. Ved å benytte et konstruktivistisk rammeverk antar vi at internasjonal politikk må forstås som en sosialiseringssprosess², hvor

² Med sosialiseringssprosess menes her sosialisering internasjonalt, der statsledere og diplomater møtes. Ted Hopf (2002) eksemplifiserer dette med «constructivism all the way down», altså meningsdannelse internt i et land – men knyttet til landets utenrikspolitiske profil.

aktørene definerer sine identiteter og gjennom identiteten utvikler kollektive oppfatninger om verden rundt seg.

Rasjonelle og konstruktivistiske teorier er uenige om hvorvidt det er strategiske beregninger som springer ut fra mikroøkonomisk teori, eller ideer som motiverer handling. Ofte blir det hevdet at konstruktivismens vektlegging av ideer gjør den til en konkurrerende rival til rasjonalistiske forklaringer (Goldstein og Keohane, 1993). Denne påstanden er basert på antagelsen om at preferanser eller interesser ikke er ideer, noe som kan innebære at rasjonalitet er «virkeligere» enn ideer. Dette er likevel en påstand det vil være vanskelig å teste empirisk.

De to mest benyttede tilnærmingene til studiet av internasjonal politikk, realisme og institusjonell liberalisme, tar begge utgangspunkt i rasjonelle modeller. Begge tilnærmingene antar at aktører ut fra egne interesser maksimerer egen nytte, avhengig av tvangsmiddel. Forskjellen mellom de to ligger hovedsakelig i hvorvidt stater kan forstås som enhetlige aktører eller som summen av politiske aktører i det enkelte land. I slike modeller er aktørenes preferanser og kausale overbevisning gitt, og oppmerksomheten trekkes mot variasjonen i mekanismer møtt av aktører. De fleste analytikere som lener seg på slike tilnærminger degraderer ideer til å spille en liten rolle (ibid., s. 4). Samtidig finnes det også konstruktivistiske «fundamentalister» som avviser konseptet om interesser, og dermed også rasjonalistiske forklaringer i det hele tatt.

Goldstein og Keohane (ibid.) argumenterer for at ideer så vel som interesser må vektlegges når man skal forklare menneskers handlinger. De legger til grunn at det ikke er noen iboende motsetning mellom interesser og ideer. Snarere kan interesser forstås som ideer om hva som anses som ønskelig og formålstjenlig. Fearon og Wendt (2002) foreslår at vi kan komme over denne fastlåste situasjonen i debatten mellom rasjonalister og konstruktivister ved å vektlegge empiriske heller enn ontologiske betingelser. Begge tilnærmingene legger til grunn at aktører handler på bakgrunn av hva de tror på. På bakgrunn av dette er det lite som skiller rasjonalister og konstruktivister i spørsmålet om hvorvidt ideer har noen betydning, men heller i spørsmålet om hvordan de har betydning (ibid., s. 59).

Denne studien har et konstruktivistisk utgangspunkt og utgår derfor fra et syn om at de ideene den norske regjeringen har om Russland, kommer til uttrykk gjennom statsrådenes uttalelser, basert på antagelsen om at ideer ligger til grunn for menneskelig adferd. Béland og Cox (2011, s. 3) hevder at ideer former hvordan vi forstår politiske konflikter, gir definisjoner til våre mål og strategier, og er valutaen vi bruker til å kommunisere om politikk med. Ved å gi definisjoner til våre verdier og preferanser, gir ideene oss et tolkningsrammeverk som får oss til å se noen fakta som viktige, mens andre blir mindre viktige. Dette har igjen konsekvenser for hvordan vi forstår interessers betydning i politikken. I stedet for å se politikk som en konkurranse mellom mennesker som har klare og stabile interesser og utvikler strategier for å forfølge disse, ser Béland og Cox politikk som en maktkamp mellom mennesker som har motstridende ideer (ibid.). Dette kan innebære deres interesser, men også deres idealer, selvfølelse, frykt og lignende. De ideene mennesker deler i kommunikasjonen med sine omgivelser gir ikke bare et inntrykk av hva de ønsker, men også hva de ser på som passende (ibid.).

Men hva mener vi med ideer i denne sammenhengen? For å kunne se på hvilke ideer som ligger til grunn når vi snakker om Russland, er det viktig å vite hva som menes med en idé. Bergström og Boréus (2012, s. 140) definerer en idé som en «tankekonstruksjon som, til forskjell fra inntrykk og holdninger, utmerkes av en viss kontinuitet». I samfunnsforskning blir ideer i økende grad anerkjent som viktige faktorer i politikken. Béland og Cox går så langt som å si at «primært er ideer kilder til politisk adferd». De definerer ideer som «causal beliefs»:

...Ideas are products of cognition. They are produced in our minds and are connected to the material world via our interpretation of our surroundings. Our minds can create ideas from any of a multitude of sensory perception, or the mind can create ideas based on no connection to reality at all. How else can we know and believe in things we cannot see or touch...? (Béland og Cox, 2011, s. 3).

Ideer bærer også med seg en sammenheng mellom saker, og mellom mennesker i verden. Disse sammenhengene kan være kausale i ordets rette betydning,

som for eksempel å foreslå at en hendelse eller handling var ansvarlig for å fremprovosere en rekke andre hendelser. Sist, men ikke minst kan ideer hjelpe oss å vurdere problemer og utfordringer vi støter på, og på den måten være årsak til våre handlinger (ibid.).

Et annet viktig poeng Béland og Cox tar opp er at mennesker kan inneha forsonlige ideer. Resultatet er at de vil kunne oppnå konsensus med mennesker som deler de samme ideene og komme i konflikt med de som innehar motstridende ideer (ibid., s. 4). Dette innebærer at de er villig til å inngå kompromisser med mennesker som innehar andre ideer for å oppnå et høyere mål. Et konkret eksempel på dette er NATO-alliansen, der medlemslandene isolert sett står for ulike verdier og fremmer ulike ideer, men der konsensus er felles i den grad at hvert av landene er villig til å gå i krig for hvert av de andre landene. Dette blir også tydelig under konflikten i Ukraina, der NATO-landene snakker med én stemme, til tross for at det internt i hvert av landene trolig er store interesse- og idémotsetninger, både blant beslutningstakerne i utenrikspolitikken og i kommentariatet i media.

Diskursanalyse som teori og metode

Denne studiens valg av analysemetode er knyttet opp til forskningsspørsmålet. Intensjonen med studien er først og fremst å kartlegge de ideene den norske regjeringen legger til grunn når de vurderer Russlands handlinger i Ukraina-konflikten, for så å bruke disse diskursene som analyseverktøy til problemstillingens andre del.

Innen diskursanalyse er det flere ulike tilnærminger, men de fleste deler antagelsen om at våre former for kommunikasjon ikke avspeiler vår omverden, identitet og sosiale relasjoner på en nøytral måte, men spiller en aktiv rolle i å skape og forandre dem (Jørgensen og Phillips, 2002, s. 1). Jørgensen og Phillips definerer diskurs som «en bestemt måte å snakke om og forstå verden (eller et utsnitt av verden) på» (ibid.). En diskurs er dermed en kollektiv forståelse av et sosialt eller politisk fenomen. Diskurs kan analyseres i empirisk tekst, men analysen skal først og fremst gi oss innsikt

i forestillingene som ligger til grunn for teksten, og som teksten samtidig bidrar til å opprettholde (Bratberg, 2014, s. 30).

Selv om diskursanalysen kan brukes på flere ulike områder, kan den ikke settes inn i en hvilken som helst teoretisk ramme. Jørgensen og Phillips (2002, s. 3–4) skriver at det er avgjørende at man ikke bruker diskursanalysen som en analysemetode løsrevet fra det teoretiske og metodiske grunnlaget. I diskursanalyse er teori og metode lenket sammen, samtidig som man kan skape sin egen «pakke» ved å kombinere elementer fra flere forskjellige diskursanalytiske perspektiv (ibid.).

Det følgende avsnittet vil starte med å se på diskurs og meningsdannelse. Det teoretiske grunnlaget er Ernesto Laclau og Chantal Mouffes diskursteori. Denne teorien kombineres i neste omgang med Iver B. Neumanns teknikker for gjennomføring av analysen.

Sentrale begreper i diskursteori

Diskursteori sikter mot en forståelse av det sosiale som en diskursiv konstruksjon. Alle sosiale fenomener kan i prinsippet analyseres med diskursanalytiske redskaper. På grunn av sitt brede fokus er diskursteorien velegnet som teoretisk grunnlag for sosialkonstruktivistiske tilganger til diskursanalyse (Jørgensen og Phillips, 2002, s. 25). Den overordnede tankegangen i diskursteorien er at sosiale fenomener så å si aldri er ferdige eller totale. Betydning kan aldri fastlåses endelig, noe som åpner for konstante sosiale kamper om definisjoner av identitet og samfunn. En slik definisjonskamp kan være hvordan man i Norge oppfatter Russland. Disse kampene som foregår om hvordan Russland skal forstås, får igjen sosiale konsekvenser.

Laclau og Mouffe har bygd opp sin teori ved å kombinere og moderere to store teoretiske tradisjoner, nemlig marxisme og strukturalisme. Marxismen gir et utgangspunkt for å tenke på det sosiale, og strukturalismen gir grunnlag for å tenke på mening. Laclau og Mouffe smelter disse tradisjonene sammen til én poststrukturalistisk teori, hvor hele det sosiale felt forstås som en prosess

hvor mening skapes (ibid., s. 25). Teorien deres tar utgangspunkt i at diskurs konstruerer den sosiale verden og gir den mening, og at mening aldri kan fastlåses på grunn av språkets grunnleggende ustabilitet. Dermed er ingen Russlandsdiskurs en lukket enhet; diskursen omformes snarere konstant i kontakt med andre diskurser (ibid., s. 6).

Før vi kan redegjøre for Laclau og Mouffes teori om det sosiale, er det en del sentrale begreper innenfor diskursteorien som krever en grundigere gjennomgang. Ifølge Laclau og Mouffe kan man si at meningsdannelse som sosial prosess går ut på å fastsette mening. Vi prøver hele tiden å fastlåse tegnenes betydning ved å sette dem i bestemte forhold til andre tegn (ibid., s. 25). Et slikt prosjekt vil i siste instans vise seg å være umulig, fordi enhver konkret fastleggelse av tegnenes betydning er *kontingent* – den er mulig, men ikke nødvendig. Det er nettopp slike stadige forsøk – som aldri helt fullkomment lykkes – som gir en inngang til analysen.

Formålet med diskursanalysen er å «kartlegge de prosesser hvor vi kjemper om hvordan tegnenes mening skal fastlegges, og hvor noen meningsdannelser blir så konvensjonalisert at vi oppfatter dem som naturlige» (ibid., s. 25–26). For Laclau og Mouffe forstås en diskurs som en «fastleggelse av mening innenfor et bestemt domene» (ibid., s. 26). Denne studien søker altså å kartlegge hvilken mening eller meninger om Russland som er blitt så fastlåst og konvensjonalisert at man nærmest ikke skulle tro at det fantes alternative måter å se Russland på.

Alle tegnene som inngår i en diskurs er *momenter*; deres mening blir holdt fast ved at de er ulike hverandre. I Laclau og Mouffes teori etableres diskursen ved at mening utkrystalliseres rundt noen *nodalpunkter*. Nodalpunkter brukes om enkeltstående begreper, altså et ord som kan kjedes sammen med andre ord og på den måten gi oss en bestemt meningstilskrivelse (ibid.). Analysen i denne studien vil ikke benytte seg av nodalpunkter, men av klare «statements» eller «oppfatninger» og ideer som er gjennomgående i statsrådenes uttalelser. Diskursen vil da etableres som en totalitet, hvor oppfatninger og statements bunner i et sett med ideer om hva som er «rett» og hva som er «galt». Dette gjøres ved å utelukke alle andre mulige måter å se Russland og internasjonal politikk på. På den måten er en diskurs en reduksjon av muligheter, og et forsøk på å skape entydighet.

Alle de mulighetene som diskursen utelukker, kaller Laclau og Mouffe *det diskursive felt* (ibid., s. 27). Det diskursive felt forstås som et reservoar av meningstilskrivninger som tegn har hatt eller har i andre diskurser, men som settes til side i den spesifikke diskursen for å skape entydighet. På denne måten kan vi forstå det diskursive felt som diskursens ytre – alt den utelukker. Men siden en diskurs alltid konstitueres i forhold til et slikt ytre, vil det også alltid være i fare for å kunne bli underminert av dette ytre. Andre definisjoner av tegnene kan forstyrre diskursens entydighet. Her kommer begrepet *elementer* inn. Elementer forstås i denne sammenheng som tegn som ikke har fått en endelig fastsatt mening. Med dette begrepet gjenformulerer Laclau og Mouffe diskursbegrepet: «en diskurs forsøker å gjøre elementer om til momenter ved å redusere deres flertydighet til entydighet» (ibid., s. 27–28). Med Laclau og Mouffes termer etablerer diskursen en *lukking* – en midlertidig stopp i tegnenes meningsglidninger. Men denne lukkingen vil likevel aldri helt fullføres, fordi overgangen fra «elementer» til «momenter» ikke kan bli så komplett at den ikke kan utfordres av det diskursive felts flertydighet (ibid., s., 28).

Vi kan bruke Russland som eksempel på et element, ettersom det finnes konkurrerende måter å forstå Russland på. Dersom vi tar utgangspunkt i en diskurs der Russland er en trussel, blir da Russland forsøkt redusert til et moment ved å defineres på en bestemt måte. I en alternativ Russlandsdiskurs vil man på samme måte forsøke å definere Russland entydig, men på en annen måte enn i diskursen om Russland som en trussel. Ordet «Russland» sier derfor ikke så mye i seg selv, men må settes i relasjon til andre ting for å gi mening. Dette skjer gjennom det Laclau og Mouffe kaller *artikulasjon*. De beskriver artikulasjon som enhver praksis som etablerer en relasjon mellom elementer, slik at elementets identitet modifiseres (Jørgensen og Phillips, 2002, s. 28). Ordet «Russland» er i seg selv flertydig, og derfor vil dets identitet forandres så snart man setter det i sammenheng med andre begreper i en konkret artikulasjon.

Diskursen streber altså mot å fjerne alle flertydigheter ved å gjøre *elementer* til *momenter* gjennom en *lukking*. Men denne prosessen vil aldri lykkes helt, fordi de meningsmuligheter som diskursen fortrenger til det diskursive felt, alltid truer med å destabilisere entydigheten (Jørgensen og Phillips, 2002, s. 29). Alle momenter blir derfor potensielle elementer. Konkrete artikulasjoner utfordrer de gjeldende diskurser ved å fastsette mening på

bestemte måter. På grunn av den alltid potensielle flertydigheten er ethvert muntlig eller skriftlig uttrykk, og også enhver sosial handling, til en viss grad en artikulering. For selv om uttrykket trekker på tidligere fastsettelser av mening, eller diskurser, hvor tegnene er blitt momenter, så er et uttrykk aldri bare en gjentakelse av noe allerede etablert (ibid.).

Med dette perspektivet har vi en første inngang til den konkrete diskursanalysen. Videre hevder Laclau og Mouffe at man med dette utgangspunktet kan begynne å avdekke hvilke kamper som foregår om meningsdannelse ved å se på de konkurrerende innholdsutfyllinger (ibid.). Dermed kan man kartlegge diskursens delvise strukturering av bestemte domener: Hvilke meninger kjemper man om å definere, og hvilke meninger er relativt fastlagte og uimotsagte momenter?

Teorien om det sosiale

Vi mennesker oppfører oss som om virkeligheten rundt oss hadde en fast og entydig struktur – som om samfunnet, de gruppene vi tilhører og vår identitet var objektivt gitt. Men på samme måte som struktur aldri er helt fastlagt, er også samfunn og identitet flytende og foranderlige størrelser, som aldri helt kan fastsettes. Diskursanalysens mål er derfor ikke å avdekke den objektive virkelighet, altså for eksempel å finne ut av hvilke grupper samfunnet «i virkeligheten» består av, men å undersøke hvordan vi skaper virkeligheten, slik at den blir en objektiv og selvfølgelig omverden. Hvilket bilde av Russland er for eksempel det dominerende i Norge?

Der marxismen forutsetter at det finnes en objektiv, sosial struktur, som analysen så skal avdekke, er diskursteoriens utgangspunkt at vi skaper objektivitet. Det er denne skapelsesprosessen diskursanalysen skal forfølge. Laclau og Mouffes diskursteori ser all samfunnsmessighet som resultat av diskursive prosesser. Deres teori ser «samfunnet» som menneskets forsøk på å skape entydighet i det sosiale – ikke en objektiv eksisterende størrelse. Laclau og Mouffe hevder i sin teori også at menneskers identitet (både kollektivt og individuelt) er et resultat av kontingente diskursive prosesser. Hos Laclau og Mouffe er det politiske prosesser som er utgangspunktet. Det er politiske

artikulasjoner som avgjør hvordan vi handler og tenker, og dermed hvordan vi skaper samfunnet (Jørgensen og Phillips, 2002, s. 33).

Noen kritikere har forstått Laclau og Mouffes teori som at når alt oppfattes som diskurs, betyr det at virkeligheten ikke finnes utenfor språket. Dette hevder Jørgensen og Phillips (*ibid.*, s. 35) er en misforståelse. Som tilfellet også er for andre tilganger til diskursanalyse, eksisterer det for diskursteorien både en sosial og en fysisk virkelighet, men vår adgang til denne virkeligheten er alltid formidlet gjennom diskurser (*ibid.*). De fysiske objektene inneholder ikke noen mening i seg selv – det er noe vi tillegger dem. Som eksempel på dette bruker Laclau og Mouffe en stein. Steinen eksisterer uavhengig av sosiale klassifikasjonssystemer, men den oppfattes og anvendes som et prosjektil eller et kunstverk. Det kommer bare an på hvilken diskursiv kontekst steinen plasseres i (*ibid.*).

I diskursteorien oppfattes alle sosiale fenomener som organisert etter samme prinsipp som språket. På samme måte som språket er relasjonelt definert, og kun får sin betydning ved å være forskjellig fra andre tegn, så får også sosiale handlinger mening i relasjon til andre handlinger. All sosial praksis kan på den måten ses som artikulasjoner, fordi de reproducerer eller forandrer sine meningstilskrivninger.

Reproduksjon og forandring av meningstilskrivninger er i bred forstand politiske handlinger. Politikk skal i diskursteorien ikke forstås snevert, som for eksempel partipolitikk. Det er derimot et bredt begrep som henviser til at vi hele tiden konstituerer det sosiale på bestemte måter, mens vi utelukker andre (*ibid.*, s. 36). Våre handlinger er kontingente artikulasjoner, det vil si midlertidige fastlåsnings av mening i et udefinert terreng som reproducerer eller forandrer de herskende diskurser og dermed samfunnets innretning. Det å skape samfunnet på en bestemt måte, og dermed utelukke alle andre mulige måter, er det Laclau og Mouffe forstår med politikk (*ibid.*). På den måten er ikke politikk bare en overflate som avspeiler en dypere sosial virkelighet – tvert imot er selve den sosiale organiseringen et resultat av vedvarende politiske prosesser.

På et gitt tidspunkt kan politikk være en kamp om bestemte diskurser, og det blir synlig at forskjellige aktører forsøker å fremme forskjellige innretninger av samfunnet. Andre sosiale praksiser kan forekomme så naturlig at man

nesten ikke kan se at det skulle kunne eksistere alternativer. De diskursene som er så fast etablerte at man glemmer deres vilkårlighet, blir i diskursteorien betegnet som «objektive». Mellom «objektivitet» og «det politiske» finnes begrepet *hegemoni*. På samme måte som det objektive igjen kan bli politisk, kan åpenbare konflikter i historiske forløp forsvinne og avløses av objektivitet, hvor det er konsensus om én synsvinkel som den naturlige. Veien fra politisk konflikt til objektivitet går over hegemoniske intervensjoner, hvor alternative virkelighetsoppfatninger undertrykkes, og én bestemt oppfatning av verden står igjen som den naturlige (ibid.). Objektivitet er altså en betegnelse for det som fremstår som gitt og uforanderlig, og som tilsynelatende ikke får sin mening ved å være forskjellig fra noe annet. Men dette er nettopp kun tilsynelatende, og derfor setter diskursteorien likhetstegn mellom objektivitet og ideologi. Objektivitet skjuler de alternative muligheter for oss, og er dermed ideologiske.

Identitet og gruppedannelse

Formålet med diskursanalysen er å avdekke og analysere mytene om samfunnet som en objektiv realitet som impliseres i språk og handling (Jørgensen og Phillips, 2002, s. 40). Men hvordan kan man forstå de aktørene som deltar i kampene om å definere og utforme virkeligheten?

Denne studien vil se på tre regjeringsaktører som hver for seg er subjekter med et eget idégrunnlag, men gjennom sine posisjoner inngår de i et fellesskap der de sammen blir til en aktør, som i dette tilfellet er den norske regjeringen. Alle de ulike tilnærmingene til diskursanalyse er kritiske overfor den klassiske vestlige oppfatningen av individet som et autonomt subjekt (ibid.). I diskursen finnes det alltid noen utpekte posisjoner som subjektet kan innta. Til disse posisjonene knytter det seg noen forventninger om hvordan man skal oppføre seg, og hva man kan si og ikke si.

Som antydnet mener Laclau og Mouffe at én diskurs aldri kan etablere seg som så total at den blir den eneste diskurs som strukturerer det sosiale. For å kartlegge hvilke diskurser den norske regjeringen trekker mot, vil det være

naturlig at statsrådene i stor grad er samstemte i sine uttalelser om Russlands handlinger i Ukraina. I utgangspunktet kan vi anta at statsrådene hver for seg bygger sin virkelighetsoppfatning på ulike ideer, men både gjennom partitilhørighet og regjeringsdeltakelse har de kompromisseg seg frem til et felles idégrunnlag og til å inngå i en felles politisk diskurs. Dette kan man anta på bakgrunn av at de fremmer et politisk syn i saken.

Samtidig er det ifølge Laclau og Mouffe alltid flere motstridende diskurser i spill. I spørsmålet om hvordan Russland skal forstås, vil det alltid finnes alternative måter å se Russland på. På den måten er subjektet også fragmentert; det posisjoneres ikke bare ett sted av én diskurs, men i mange forskjellige posisjoner av forskjellige diskurser (Jørgensen og Phillips, 2002, s. 41). Mange av disse posisjonene tenker man ikke over, men hvis motstridende diskurser samtidig forsøker å organisere det sosiale rom, blir man interpellert i forskjellige posisjoner på én gang. På den måten er subjektet overdeterminert; det er posisjonert av flere motstridende diskurser, som det oppstår en konflikt mellom.

I diskursteorien er subjektet alltid grunnleggende overdeterminert, fordi diskursene alltid er kontingente; det finnes ikke noen objektiv logikk som utpeker en entydig subjektposisjon for subjektet. Subjektposisjoner som ikke er synlig i konflikt med andre posisjoner, er resultat av hegemoniske prosesser – et resultat av at alternative muligheter er blitt utelukket, og en bestemt diskurs fremstår som den objektive sanne (ibid., s. 42).

Ifølge Laclau og Mouffe må gruppedannelse forstås som en reduksjon av muligheter. Folk konstitueres som gruppe idet noen identitetsmuligheter fremheves som relevante og andre ignoreres (ibid., s. 43 – 44).

Som vi så i kapittel 2 innebærer det å opprettholde en bestemt identitet å avgrense et «oss» fra det som er utenfor (Neumann, 2011, s. 86). Termen «konstituerende andre» vektlegger simpelthen at identiteter er et spørsmål om å skille et «oss» fra et «dem». I norsk sammenheng blir altså dette «dem» gjerne forbundet med Russland. I diskursive gruppedannelser lukker man således dels «den andre» – den man identifiserer seg i motsetning til – ute. Dels ignorerer man også de forskjellige som er i gruppen, og på den måten også alle andre måter man kunne ha dannet grupper på. På denne måten er gruppedannelser politiske (Jørgensen og Phillips, 2002, s. 45).

Antagonisme og hegemoni

Hvordan kan man forstå konflikter innenfor en diskursteoretisk ramme? I det diskursteoretiske perspektivet gjennomsyrrer konflikt og kamp det sosiale (Jørgensen og Phillips, 2002, s. 47). Bestemte diskurser kan på visse historiske tidspunkter virke selvfølgerlige og stå uimotsagte. Det er dette begrepet «objektivitet» henviser til. Men de er aldri mer etablerte enn at deres momenter igjen kan bli elementer og dermed gjenstand for nye artikuleringer.

Antagonisme er diskursteoriens begrep for konflikt (ibid.). Antagonisme oppstår når forskjellige identiteter gjensidig forhindrer hverandre. Men selv om man har forskjellige identiteter, behøver de ikke stå i et antagonistisk forhold til hverandre. Antagonisme finner man der hvor diskursene støter sammen og oppløses gjennom hegemoniske intervensjoner. En hegemonisk intervensjon er en artikulering, som gjennom en kraft gjenoppretter entydighet. «Kraft» er forskjellig fra «makt». Makt henviser til den prinsipielle utelukkelsen av andre muligheter i den konkrete konstruksjon av en bestemt orden, mens kraft henviser til undertrykkelse av faktisk tilstedeværende muligheter (ibid.). «Hegemoni» ligner «diskurs», fordi begge begreper betegner en fastlåsning av elementer i momenter. Men den hegemoniske intervensjon foretar denne fastlåsningen på tvers av diskurser, som antagonistisk støter sammen. En diskurs blir undergravet utenfra, fra det diskursive felt, der en annen diskurs overtar, eller snarere oppløser den ved å reartikulere dens elementer. Den hegemoniske intervensjonen er vellykket hvis én diskurs igjen alene dominerer der hvor det tidligere var konflikt, og antagonismen er dermed oppløst.

Laclau og Mouffe illustrerer dette resonnementet med et eksempel fra første verdenskrig. Når folk fra forskjellige nasjoner faktisk gikk til krig mot hverandre, så er det tegn på at den hegemoniske artikuleringen av folk som «tyskere» og «franskmenn» faktisk lyktes på bekostning av artikuleringen av folk som for eksempel «arbeidere» (Jørgensen og Phillips, 2002, s. 48). Den hegemoniske intervensjon er altså en prosess i et antagonistisk terreng, og diskursen er resultatet: den nye fastlåsningen av betydning.

Etableringen av hegemoniske diskurser som objektivitet og oppløsning av dem i nye politiske kampfelt er altså et viktig aspekt av sosiale prosesser som diskursanalysen avdekker. Men ifølge Laclau er oppløsningen av

hegemoniske diskurser – også kalt dekonstruksjon – en beskrivelse av den diskursive praksis. Dekonstruksjon er en operasjon som viser til at en hegemonisk intervensjon er kontingent – at elementene kunne ha vært knyttet sammen på en annen måte (ibid.). Diskursanalysen går derfor hele tiden ut på å dekonstruere de strukturene som utgjør vår «naturlige» omverden; man forsøker nettopp hele tiden å vise at den gitte innretningen av verden er et resultat av politiske prosesser med sosiale konsekvenser. Men diskursanalytikere er ofte selv forankret i nettopp de diskurser han eller hun vil analysere. Selv om arbeidet hele tiden går ut på å distansere seg fra disse diskurser, og å «vise de slik de er», så finnes det i denne typen teoribygging ikke noe håp om å komme utenom diskursene og se den rene sannhet – fordi sannhet i seg selv alltid vil være en diskursiv konstruksjon (Jørgensen og Phillips, 2002, s. 49).

Utgangspunktet i Laclau og Mouffes diskursteori er altså at alle diskurser og artikulasjoner kunne ha vært annerledes. Men selv om alt i prinsippet kunne ha vært annerledes, betyr ikke det nødvendigvis at forandring er enkelt (Jørgensen og Phillips, 2002, s. 55). Diskursteorien skiller mellom det objektive og det politiske nettopp fordi det finnes en objektivitet – en rekke sosiale innretninger som vi tar for gitt, og derfor ikke stiller spørsmål ved eller forsøker å endre. Alle aktører har heller ikke tilgang til å gjøre seg opp en mening og forstå ting på nye måter.

I diskursteorien forstås aktører, enten det dreier seg om grupper eller individer, som subjektposisjoner avsatt av diskursene. Alle mennesker har ikke adgang til de samme subjektposisjonene, og i våre samfunn kan begrensninger for eksempel følge kategorier som klasse, etnisitet og kjønn (ibid.).

Dette har direkte relevans for denne studiens videre analyse. Her vil vi forsøke å se på regjeringens premisser om Russlands handlinger i Ukraina-konflikten nettopp for å se på hvilken virkelighetsoppfatning som legges til grunn i vårt møte med «den andre».

Tre steg til en diskursanalyse

Laclau og Mouffes tekster tilbyr et teoretisk rammeverk til diskursanalysen, men som Jørgensen og Phillips (2002, s. 24) skriver, tilbyr de ikke så mange praktiske redskaper til tekstnær diskursanalyse. I denne studien kombineres Laclau og Mouffes diskurst teori med Iver B. Neumanns mer konkrete teknikker. Dette betyr likevel ikke at Laclau og Mouffes teori vil legges helt bort under analysen. Deres teori tilbyr noen overordnede perspektiver som kan være nyttige ved gjennomføring av analysen, mens Neumanns teori følger en tretrinnsoppskrift.

Neumann skriver at det man leser, det skrevne og for den saks skyld det talte ord, for diskursanalytikere representerer en handling (Neumann, 2001, s. 51). Disse talehandlingene er forskningsdata for analytikeren, uavhengig av hva slags status det har som for eksempel sannhetskrav. Det kan ofte være nyttig å dele det innledende arbeidet inn i tre steg: valg og avgrensning av diskurs, identifikasjon av diskursens representasjoner og diskursens lagdeling (ibid., s. 50).

Steg 1: Valg og avgrensning av diskurs

Neumanns første skritt i en diskursanalyse er å avgrense det som skal studeres (ibid., s. 55). Her påpeker Neumann også viktigheten av å avgrense diskursen i tid. Denne studien søker å kartlegge hvilke diskurser den norske regjeringen kan plasseres i når den uttaler seg om Russlands handlinger i Ukraina-konflikten. Startpunktet faller da naturlig i februar 2014, da konflikten i Ukraina for alvor akselererte, og avsluttes av praktiske årsaker i februar 2015.

Neumann tar også opp det problematiske ved at diskursen i prinsippet bærer med seg minnet om sin egen tilblivelseshistorie, slik at hver tekst vil muliggjøres av de tekstene som er gått forut for den. Men samtidig kan man ikke gå tilbake til arilds tid hver gang man skal gjøre en diskursanalyse (Neumann, 2001, s. 57). Denne studiens kapittel 2 er ment som en kort skisse av Norges forhold til Russland, nettopp for å gi leseren den historiske bakgrunnen som legger grunnlag for dagens diskurser.

Steg 2: Diskursens representasjon

Neumanns andre skritt kan være å sette opp en inventarliste over de representasjoner som finnes i den valgte diskursen.³ Representasjon er for Neumann «ting og fenomener i den tapning de fremstår for oss, altså ikke tingene i seg selv, men tingene silt gjennom det som kommer mellom oss og verden: språket, kategoriene, osv.» (ibid., s. 33).

Diskurs er virkelighetsproduserende, og et annet ord for disse representasjonene er virkeligheter. I denne studien vil jeg forsøke å spore opp hvilke ideer de norske statsrådene legger til grunn for sine uttalelser om Russland. Ambisjonen er å identifisere klare «statements», eller ideer, som ligger til grunn for det statsrådene uttaler, og hvilke diskurser disse ideene skriver seg inn i. I analysen av avisene vil jeg se på om et utvalg tekster skriver seg inn i regjeringens diskurser, eller om det er andre ting som vektlegges i pressen.

I en diskursanalyse vil den valgte diskursen – i denne studien den norske diskursen om Russland – ofte inneholde både en dominerende representasjon av virkeligheten og én eller flere alternative representasjoner (Neumann, 2001, s. 60). Problemstillingens første del søker å avdekke hvilke representasjoner om Russland som er dominerende hos den norske regjeringen, for så å se hvilke diskurser disse representasjonene skriver seg inn i. Studien vil undersøke både hvorvidt det er en dominerende diskurs som kommer til uttrykk, og om det finnes alternative diskurser.

Steg 3: Diskursens lagdeling

Tredje skritt i diskursanalysen kan være å spørre om alle trekk ved en gitt representasjon bestandig er like. Dersom noen trekk forener og noen differensierer, er det rimelig å tenke seg at de trekkene som forener, vanskelig lar seg forandre (Neumann, 2001, s. 62). Når det gjelder den norske regjeringens ideer om Russlands handlinger i Ukraina-konflikten, vil dette være vanskelig å ta stilling til av flere grunner. Først og fremst fordi regjeringen er politisk farget, men også fordi vi kan forvente at Ukraina-konflikten en dag vil ta slutt. Hvordan tidligere regjeringer ville ha stilt seg i samme spørsmål, blir derfor rene gjetninger.

³ I deler av sitt arbeid bruker Neumann «representasjon», der andre bruker «diskurs». Hos Neumann kan det råde konkurrerende representasjoner innenfor en diskurs (for eksempel den norske Russlandsdiskursen).

Diskursanalyse handler i bunn og grunn om å distansere seg fra diskursene og fremstille dem «slik de faktisk er». Men som Jørgensen og Phillips (2002, s. 49) problematiserer, vil det med bruk av denne typen teori aldri være mulig å komme utenom diskursene og se den rene sannhet, fordi et premiss i diskursperspektivet er at sannhet igjen bare er en diskursiv konstruksjon. Ofte er diskursanalytikeren forankret i de samme diskursene som hun eller han ønsker å analysere. Dette er ikke noe forskeren kan gjøre noe med, annet enn å være bevisst på at man aldri kan etablere den rene sannhet.

Mer konkrete debatter rundt bruk av diskursanalyse dreier seg ofte om hvorvidt analysemetoden er en holdbar form for samfunnsvitenskapelig forskning. Som Bratberg (2014, s. 53) påpeker, er det klart at metoden ikke lar seg bedømme fullt ut ved hjelp av strengt definerte kriterier for validitet og reliabilitet. Diskursanalyse gir sjelden grunnlag for verken en klar operasjonalisering eller et avgrenset og entydig kausalforhold. Det er vanskelig å vise til begrepsvaliditet, indre validitet og generalisering for en definert populasjon (ibid., s. 54). Disse metodologiske betraktningene vil vi vende tilbake til underveis i analysekapitlene.

Kapittel 4

Regjeringens uttalelser om Russland

Dette kapitlet vil kartlegge ulike ideer som kommer til uttrykk i den norske regjeringens respons på Russlands handlinger i Ukraina i tidsrommet februar 2014 – februar 2015. For å representere regjeringens Russlandsdiskurs er de statsråder valgt ut som har ansvarsområder nært knyttet opp til konflikten. Derfor undersøkes uttalelser fra forsvarsminister Ine Eriksen Søreide, utenriksminister Børge Brende og statsminister Erna Solberg. Analysen søker å avdekke mønstre i den norske regjeringens omtale av Russland, og vil ha en eksplorerende form.

Innenfor det definerte analytiske rammeverket vil det benyttes tekstanalyse av statsrådenes uttalelser om Russland i taler, kronikker og debattprogrammer på fjernsyn. Målet med analysen er å studere et materiale som diskursene trer frem gjennom. Taler og kronikker anses generelt for å ha en fremtredende rolle i en politisk diskurs (Bergström og Boréus, 2012).

I perioden februar 2014 til februar 2015 har forsvarsminister Ine Eriksen Søreide, utenriksminister Børge Brende og statsminister Erna Solberg ved flere anledninger tatt opp situasjonen i Ukraina i taler og kronikker. Gjennom dette materialet formidler statsrådene den norske regjeringens perspektiv på Russland i lys av situasjonen i Ukraina. Taler og kronikker kan, sammen med TV-debatter, gi et godt grunnlag for analyse. Mens talene og kronikkene er skrevet ned på forhånd, blir statsrådene i en debattsituasjon også utfordret

av debattanter med motstridende synspunkter og av programledere som stiller kritiske spørsmål.⁴

Analytisk tilnærming

Som diskutert i kapittel 3 antar vi ved å benytte en konstruktivistisk tilnærming at ideer ligger til grunn for handling. For diskursanalytikeren er det skrevne og det talte ord en handling, noe som igjen får konsekvenser for politikken (Neumann, 2001, s. 58). Vi antar altså at ideer utgjør grunnlaget for måten vi betrakter verden omkring oss på (Bratberg, 2014, s. 58), og at ideene igjen knytter an til en eller flere overordnede diskurser. Ved å gå induktivt til verks søker analysen å kartlegge hvilke ideer som kommer til uttrykk i den norske regjeringens respons på Russlands handlinger i Ukraina. Om vi trekker paralleller til Laclau og Mouffes diskursteori, søker analysen å kartlegge de meningene som har blitt så fastlåste og konvensjonaliserte når regjeringen uttaler seg om Russlands handlinger i Ukraina at den nærmest oppfatter dem som naturlige.

Som analysemateriale er valgt:

- 31 taler og aviskronikker (17 av Ine Eriksen Søreide, 9 av Børge Brende og 5 av Erna Solberg)
- Innlegg i 4 debattprogrammer på TV (1 med Ine Eriksen Søreide og 3 med Børge Brende)

Når man skal gjøre en tekstanalyse av denne typen, er det særlig ett reliabilitetsspørsmål som melder seg. Statsviteren Ted Hopf (2002, s. 33) fremhever behovet for å studere diskurs gjennom studiet av mangfold, og følgelig bør datamaterialet være så rikt som mulig. Denne analysen har lagt til grunn alle talene de tre statsrådene har holdt i den gitte perioden, og videre alle debattprogrammene de har deltatt i på NRK TV hvor konflikten i Ukraina har vært et tema.

⁴Utvalgte taler og kronikker er alle hentet fra regjeringens nettsider, mens debattprogrammer er hentet fra NRKs nettarkiv.

Statsrådene har i kraft av sin stilling et litt ulikt fokus. Denne studien tar derfor for seg uttalelsene til én og én statsråd. Forsvarsminister Ine Eriksen Søreides vekt på forsvars- og sikkerhetspolitikk gjør NATO til et sentralt tema i flere av hennes uttalelser. Utenriksminister Børge Brende legger stor vekt på Russlands opptreden i lys av folkeretten så vel som demokratiske idealer. Datamaterialet med statsminister Erna Solbergs uttalelser er litt mindre enn hva tilfellet er hos de to andre statsrådene, men et gjennomgående tema i talene og kronikkene hennes er at internasjonale lover og regler skal ligge til grunn for samhandling mellom stater.

I den sitatbaserte analysen har jeg prøvd å trekke ut de ideene som er sentrale i statsrådenes uttalelser. Disse ideene knytter i neste instans an til en bestemt forståelse av Russland, uttrykt og vedlikeholdt gjennom språk. Etter å ha kartlagt ulike ideer hos statsrådene har jeg tatt steget fra disse ideene til diskursive formasjoner som inkluderer mer enn én identitet. Dette innebærer at en gitt aktør, bevisst eller ubevisst, kan knytte an til flere konkurrerende diskurser. Disse kan også stå i et motsetningsforhold til hverandre, men vil da typisk være hierarkisk organisert. Hopf (2002, s. 26) skriver at dette innebærer å bevege seg inn på et domene hvor reliabiliteten svekkes, ettersom andre lesere som undersøker materialet vil ha den samme forståelsen.

Å plassere identiteter og ideer er en induktiv prosess for å lese og relatere tekster, og prosessen vil i stor grad være basert på forskerens egne tolkninger. I analysen argumenteres det for at ideene som er etablert, kan plasseres innenfor to hoveddiskurser. For at leseren skal være i stand til å evaluere tolkningene i denne studien på en kritisk måte, er sitatene aldri tatt ut av den sammenhengen de ble uttalt i.

Det sier seg selv at regjeringens oppfatning har konsekvenser for politiske beslutninger. Siste del av kapitlet forsøker derfor å si noe om mulige implikasjoner av statsrådenes oppfatning av Russlands handlinger i Ukraina.

Forsvarsministerens uttalelser

Målet med analysen av de tre norske statsrådenes uttalelser er å klarlegge hvilken virkelighetsoppfatning regjeringen legger til grunn når de vurderer Russlands handlinger i Ukraina. Det er snakk om virkelighetsoppfatninger som formes og opprettholdes gjennom språklig praksis (Bratberg, 2014, s. 28). Språk er med på å skape virkelighet gjennom måten regjeringen forstår Russland på. Hver av disse kollektive oppfatningene bygger på et sett av ideer. Om vi legger til grunn at ideer er tankekonstruksjoner med en viss grad av kontinuitet (Bergström og Boréus, 2012, s. 140), handler det om å få tak på hvilke ideer statsråden legger til grunn for sine uttalelser om Russland.

Siden det foreligger såpass mange taler og kronikker av Søreide, vil jeg ikke gjennomgå materialet kronologisk. Likevel er det mye av det samme som går igjen i forsvarsministerens retorikk. Jeg har derfor prøvd å trekke ut de mer overordnede ideene som står sentralt når hun har uttalt seg om Russland og situasjonen i Ukraina.

Russlands handlinger truer dagens verdensorden

I flere av sine uttalelser kommer Søreide inn på at ulike krefter i dag utfordrer den verdensordenen som har dominert verden siden den kalde krigens slutt. I en kronikk publisert i Nordlys 15. september 2014 skriver Søreide:

For første gang siden andre verdenskrig har en europeisk stat erobret en del av et naboland med makt. Russlands illegale og folkerettsstridige handlinger, i form av annekteringen av Krim og aggresjonen i Øst-Ukraina har ført til en ustabilitet og uforutsigbarhet som vi ikke har sett i Europa på flere tiår (Søreide, 2014a).

I samme kronikk heter det:

Russlands åpenlyse brudd med en fredelig og stabil europeisk orden bygget på folkerett og diplomati kan ikke stå uimotsagt. Samtidig som Russland har vist vilje til å bruke militær makt for å oppnå politiske mål, ser vi at den omfattende moderniseringen av landets væpnede styrker også har økt evnen i svært stor grad (Søreide, 2014a).

I sitatene legger Søreide til grunn en oppfatning om at konflikten i Ukraina synliggjør en alternativ verdensorden og en trussel mot de spilleregler det internasjonale samfunn har vært organisert rundt etter den kalde krigen. Her er Russland en sentral aktør. Søreide mener at situasjonen i Ukraina har vist at russisk utenrikspolitikk igjen handler om interessesfærer og maktpolitikk. Russlands handlinger i Ukraina har demonstrert at Russland er villig til å trosse internasjonale kjøreregler for å oppnå sine politiske målsettinger, noe som har skapt en ustabil og uoversiktlig situasjon i Europa. I dette ligger at Søreide fremmer en idé om at suverene staters grenser skal respekteres og ikke krenkes med ekspansjonistisk formål.

I sin tale «Charting NATO's next Chapter: From Afghanistan to Ukraine and beyond», som ble holdt på en konferanse i regi av Atlanterhavsrådet den 19. mars 2014, sa Søreide:

In times like these our value-based transatlantic partnership is a counterbalance to a world that sometimes can seem adrift. It is these very values and principles that strengthen our open societies and sustain global order. But we cannot take these values for granted (Søreide, 2014b).

Av sitatet fremgår det tydelig hvordan Søreide mener stater skal opptre i det internasjonale samfunn. Hun legger til grunn en vestlig definert verdensorden, og en idé om at internasjonale lover og regler skal legge grunnlaget for samhandlingen mellom stater i det internasjonale samfunn. De verdiene som de vestlige landene representerer, utfordres nå av Russland, som ser internasjonal politikk som maktbasert geopolitikk. Dette gjør at Vesten må

stå samlet og styrke de verdiene som de vestlige landene representerer, en verdi som Norge som sårbar småstat er særlig avhengig av.

NATO forsvarer vår sikkerhet og vårt demokrati

Som tidligere nevnt fokuserer Søreide i sine uttalelser på forsvars- og sikkerhetspolitikk når hun uttaler seg om Russland og konflikten i Ukraina. Dette gjør at NATO er et sentralt tema i flere av hennes uttalelser. Som omtalt i kapittel 2 har Norge en lang tradisjon med å vende seg vestover. Norge har vært en del av forsvarsalliansen NATO siden den ble opprettet i 1949, og NATO er bærebjelken i norsk utenrikspolitikk, noe Søreide understreker ved flere anledninger. Hun er også klar på at situasjonen i Ukraina slik den er i dag gjør NATOs rolle viktig. I en tale holdt i Riga den 16. september 2014 sa forsvarsministeren:

The events this spring has shown the value of NATO as a political alliance. Through NATO, Europe and North America have demonstrated unity and sent a powerful message to Russia (Søreide, 2014c).

I en tale den 25. april 2014 utdypet hun dette:

Russia appears to be reinventing a sphere of influence⁵ by seizing a part of Ukraine, maintaining large numbers of forces on its borders. (...) In the current situation, NATO has taken steps to increase its situational awareness. Furthermore, NATO has taken measures that demonstrate

⁵ Dette vil si EUs østlige naboland som Russland har uttalt at de ikke ønsker vestlig innflytelse i (Adomeit, 2011, s. 1).

the credibility of our collective defense capability and deterrence posture. (Søreide, 2014d).

I sitatene kommer Søreide igjen inn på den nye verdensordenen og den endrede sikkerhetspolitiske situasjonen i Europa. Ifølge forsvarsministeren spiller NATO en helt sentral rolle i denne situasjonen, ettersom medlemslandene har sagt seg villige til å kjempe for de vestlige verdiene om de skulle bli truet. Med dette legger Søreide til grunn en idé om at i kjølvannet av den nye verdensordenen og den endrede sikkerhetspolitiske situasjonen i Europa som følge av Russlands handlinger i Ukraina, er NATOs rolle som forsvarsallianse viktig. Både fordi NATO skal fungere som en sikkerhetsgarantist for stabiliteten i Europa, og fordi NATO skal bidra til å forsvare demokratiske prinsipper.

I sin tale «Charting NATO's next chapter: From Afghanistan to Ukraine and beyond», som ble holdt 19. mars 2014, kom forsvarsministeren også inn på NATOs betydning for Norge.

The political role that NATO plays is of great value to Norway. We are fully a part of NATO's collective approach, and we strongly defend the right of every nation to decide its own future (Søreide, 2014b).

I en kronikk i Nordlys 15. september 2014 skriver Søreide:

NATO er grunnsteinen i norsk sikkerhets- og forsvarspolitik. I lys av de endringene vi nå ser i våre nærområder, er dette viktigere enn noen gang (Søreide, 2014a).

I de to sitatene over fremmer Søreide en idé om at NATO er Norges sikkerhetspolitiske forsikring mot Russland, og at Norge vil føre en politikk i tråd med NATO når det gjelder forsvars- og sikkerhetspolitiske spørsmål i møte med Russland.

Russland er konfliktens aggressor

Et gjennomgående tema i analyse materialet er at Søreide beskriver Russlands handlinger i Ukraina som brudd på folkeretten og internasjonal lov.

We face a situation where Russia is not only violating international law. It is also challenging the post-cold war security order in Europe by preventing a nation from choosing her own future. And it is using military power to achieve this (Søreide, 2014d).

I en tale holdt i Oslo Militære Samfund den 9. februar 2014 sa Søreide også:

Vi har i dag å gjøre med et annet Russland. Internasjonalt samarbeid er erstattet av økt spenning. Sett fra Moskva er militær opprustning og aggresjon svaret på de utfordringene de ser rundt seg (Søreide, 2015).

I uttalelsene over kommer det frem at forsvarsministeren mener ansvaret for at situasjonen i Ukraina i dag er som den er, påhviler Russland som følge av landets aggressive politikk. Denne aggressive politikken har nemlig medført at den sikkerhetsorden som har vært gjeldende i Europa etter den kalde krigen, nå er usikker og uforutsigbar. Med dette gir Søreide uttrykk for en oppfatning om at Russland er konfliktens aggressor, og landets handlinger har vist at Russland legger andre premisser til grunn enn det Vesten gjør for sin utenrikspolitikk. Søreide trekker her på en idé om at konflikter ikke skal løses med militærmakt som ikke er forankret i FN.

Russland er også Norges samarbeidspartner

Søreide sier ved flere anledninger at Russlands aggressive adferd har ført til bekymring blant andre vestlige land. Her nevner hun spesielt de baltiske landene. Samtidig er hun klar på at når det gjelder Norge, så er situasjonen annerledes. I en tale holdt på Røde Kors konferansesenter 20. november 2014 sa Søreide:

Despite a more self-assertive Russia, I see no direct threat to Norwegian sovereignty. Norway has a different historical experience with Russia than many of the Eastern European countries. We have a long-standing border, and we have had peaceful relations with Russia for more than a thousand years (Søreide, 2014e).

Her understreker Søreide at hun ikke anser Russland som en trussel mot norsk suverenitet. Denne retorikken skiller seg fra den hun bruker når hun snakker på vegne av sikkerheten i Europa. Når hun snakker på vegne av Norge i dets forhold til Russland, trekker hun på en annen diskurs enn når hun snakker om NATOs forhold til Russland. Sitatet viser at Søreide fremmer en idé om at Russland ikke utgjør en direkte trussel mot norsk suverenitet, og begrunner dette med at de to landene har hatt et fredelig forhold i over tusen år. Denne diskursen skiller seg altså fra den klare vestlige diskursen som Søreide trekker på når hun beskriver den endrede sikkerhetspolitiske situasjonen i Europa.

Mer diplomatiske uttalelser av forsvarsministeren finnes også når hun snakker om det bilaterale forholdet mellom Norge og Russland.

Russland har i de siste årene vært en konstruktiv og ansvarlig aktør i Arktis. Russland bidrar til et multilateralt samarbeidsklima og søker å opprettholde gode relasjoner til de arktiske statene, deriblant Norge (Søreide, 2014f).

I dette sitatet legger Søreide til grunn en idé om at Russland er en viktig samarbeidspartner for Norge. Til tross for at Norge sammen med sine allierte har fordømt Russlands handlinger i Ukraina, er Søreide opptatt av at Norge må samarbeide med Russland på de områdene hvor partene er enige. Denne diskursive brytningen kommer godt frem i en tale Søreide holdt på Institutt for forsvarsstudier 3. september 2014:

Den forverrede situasjonen mellom Vesten og Russland er en utfordring for Norge som NATO-grensestat mot Russland og partner med Russland i forvaltningen av nordområdene. På den ene siden må vi være et aktivt og tydelig NATO-medlem og følge opp våre forpliktelser som følge av medlemskapet. Samtidig må vi opprettholde vårt samarbeid med Russland i nord (Søreide, 2014f).

Dette sitatet illustrerer brytningen mellom de diskursene som preger forsvarsministerens uttalelser. På den ene siden sier hun at situasjonen mellom Vesten og Russland er en utfordring for Norge som NATO-medlem, fordi Norge som medlemsland må følge opp NATOs politikk. Selv om det militære samarbeidet mellom Norge og Russland foreløpig er suspendert som følge av Russlands handlinger i Ukraina, har Norge valgt å opprettholde mange av de bilaterale avtalene og samarbeidsprosjektene med Russland. Her legger Søreide til grunn en idé om at til tross for Russlands handlinger i Ukraina, så er Russland også Norges samarbeidspartner, da spesielt i forvaltningen av nordområdene. Dette er altså et punkt hvor diskursene skiller lag, og vi kan se at Søreide trekker på to ulike diskurser når hun uttaler seg om Russland.

Sentrale ideer i forsvarsministerens uttalelser

Analysen viser at Søreide legger internasjonale lover og regler til grunn for sine uttalelser. Hun er opptatt av at i den endrede sikkerhetspolitiske situasjonen i Europa vil NATO spille en viktig rolle. Etter å ha gjennomført

en empirisk analyse av materialet, ser vi hvilke oppfatninger hun fremmer i sine uttalelser, og hvilke ideer hun legger til grunn for å uttrykke disse oppfatningene.

- Kampene i Ukraina synliggjør Russlands strategi for en alternativ verdensorden og er en trussel mot de spilleregler det internasjonale samfunn har vært organisert rundt etter den kalde krigen
 - Suverene staters grenser skal respekteres og ikke krenkes med ekspansjonistisk formål
 - Internasjonale lover og regler skal ligge til grunn for samhandlingen mellom stater
- NATO er Norges sikkerhetsforankring og forsvarer vestlig liberalt demokrati
 - NATO skal fungere som en garantist for stabiliteten i Europa
 - NATO må bidra til å spre demokratiske prinsipper
 - NATO er Norges sikkerhetspolitiske forsikring mot Russland
- Russland har med sin bruk av militærmakt vist seg som den aggressive parten i konflikten
 - Konflikter skal ikke løses med militærmakt
- Russland er også Norges samarbeidspartner
 - Russland utgjør ingen direkte trussel mot norsk suverenitet
 - Det er i Norges interesse å fremme samarbeid med Russland om forvaltningen av de felles grenseområdene i nord

Utenriksministerens uttalelser

Utenriksminister Børge Brende tar opp flere av de samme temaene som forsvarsministeren. Samtidig legger han ikke like mye vekt på Norges forsvarspolitik, selv om han ved flere anledninger påpeker viktigheten av at Norge fører en politikk i samarbeid med landets allierte, spesielt NATO, USA og EU. I sine uttalelser er han opptatt av at Russland ser internasjonal politikk på en annen måte enn Vesten, og at Russlands handlinger i løpet av Ukraina-konflikten har vist at landet ikke legger demokratiske og folkerettslige prinsipper til grunn for sine handlinger.

Russland bryter folkeretten

I likhet med Søreide er Brende opptatt av at den sikkerhetspolitiske situasjonen i Europa er endret, og en viktig grunn til dette er Russlands handlinger i Ukraina og på Krim. I en kronikk publisert i Dagens Næringsliv 10. mars 2014 går Brende inn i hvordan han ser internasjonal politikk:

I en globalisert og sammenvevd verden, hvor stadig flere stater har et vinn-vinn-perspektiv og innser at økt handel og velstand gagnar alle, synes Russland på mange måter å henge fast i sitt syn på internasjonal politikk som et nullsumspill. I Moskva synes man fortsatt å mene at en gevinst for andre nødvendigvis må innebære et tap for Kreml (Brende, 2014a).

I sitatet kommer det frem hvordan Brende mener samhandlingen mellom stater bør foregå i en globalisert og sammenvevd verden. Brende fremmer en idé om at handel og et gjensidig avhengighetsforhold mellom stater må ligge til grunn i det internasjonale samfunn, da dette vil gagne alle parter. I sitatet kommer det også frem at Brende mener at Russlands handlinger i Ukraina har vist at de ikke ser internasjonal politikk på samme måte, og legger med det til grunn en oppfatning om at Russland betrakter internasjonal politikk som realpolitikk og Ukraina som et nullsumspill. Sitatet viser også at Brende legger til grunn de samme prinsippene som Søreide når han uttaler seg om hva som skal ligge til grunn for staters adferd i det internasjonale samfunn.

Et gjennomgående tema i Brendes uttalelser er at han fordømmer Russlands anneksjon av Krim og at Russland har sendt soldater inn i Øst-Ukraina. I «Debatten» på NRK 6. mars 2014 sa utenriksministeren:

Du kan ikke bryte andre lands grenser og sende inn dine soldater på deres territorium uten at det skal få konsekvenser (Brende, 2014b).

Her ser vi igjen at Brende legger seg på samme linje som Søreide når han uttaler seg om konflikten i Ukraina. I sitatet fremmer han en idé om at konflikter skal løses med dialog og ikke militærmakt. Ved å legge dette til grunn viser Brende at han mener Vesten har rett til å reagere på det han mener er klare brudd på folkeretten og internasjonal lov fra russisk side.

Russland støtter det korrupte Ukraina

Brende uttaler i flere sammenhenger at Ukraina er og lenge har vært preget av vanstyre. Han beskylder også Russland for å støtte opp om den korrupsjonen som har preget omskiftelige ukrainske regimer. Russland bærer altså sin del av ansvaret. I en kronikk publisert i Dagens Næringsliv 10. mars 2014 skriver Brende:

Tidligere års vanstyre og korrupsjon er blottlagt. Mye av skylden ligger på Janukovitsj' autoritære og korrupte styre de siste fire årene, men også tidligere regjeringers forspilte muligheter er blitt åpenbart for ukrainerne selv og omverdenen. Som om ikke det var nok har Russland inntatt en lite konstruktiv holdning til det nye styret på Krim. I Moskva anerkjenner man ikke det ukrainske parlamentet og den midlertidige regjeringen. I stedet skyver Moskva den flyktende president Janukovitsj foran seg for å etterstrebe egne geopolitiske mål med folkerettslig tvilsomme metoder (Brende, 2014a).

Dette sitatet illustrerer at Brende mener Russland har gjort Ukraina til et nullsumspill mellom seg selv og Vesten. I sitatet viser Brende at han har en oppfatning om at Russland er en udemokratisk og ekspansjonistisk stat, da landet ikke støtter demokratisk valgte ledere, men heller ønsker å jobbe for at en korrupt Russlandsvennlig president skal sitte med makten i Ukraina. Her legger Brende til grunn en idé om at demokrati og frie valg er viktige

prinsipper for en velfungerende stat, noe han mener konflikten i Ukraina har vist at Russland jobber imot.

Synspunktet om at Russland er en udemokratisk stat går igjen i Brendes uttalelser. I «Dagsnytt Atten» 21. mai 2014 sa Brende:

Under denne konflikten har Russland drevet et propagandaspill som vi må tilbake til den kalde krigen for å finne maken til (Brende, 2014c).

I samme program en måned tidligere sa utenriksministeren også:

Det vi ser er at Putin vant Krim, men han tapte Ukraina. I Ukraina er det nå veldig sterke reaksjoner mot den taktikken og måten Russland har gått frem på. I Kiev er det en veldig stor skuffelse over den propagandaen og det du ser av opptrapping på grensa (Brende, 2014d).

Ved å si at Russland driver propaganda bygger Brende på en demokratisk forståelse om at frie og nyanserte medier er et av hovedprinsippene i et demokratisk samfunn. Med dette mener han at konflikten i Ukraina har vist at Russland ikke er et demokrati, og at landet vil skjule sannheten for sine borgere og verden for øvrig. Sitatene viser at Brende legger demokratiske prinsipper til grunn for sine uttalelser.

Russland er konfliktens aggressor

Som hos Søreide er det et gjennomgangstema i Brendes uttalelser at Russland er konfliktens aggressive part. I sin utenrikspolitiske redegjørelse for Stortinget 25. mars 2014 sa Brende:

La meg være helt klar på hva vi nå er vitne til: For første gang siden andre verdenskrig har en europeisk stat med makt annektert en del av et naboland (Brende, 2014e).

I «Debatten» på NRK 6. mars 2014 uttalte Brende:

At Russland går inn med denne typen militærmakt, hører ikke hjemme i det 21. århundre. Slikt tilhører det 19. århundre (Brende, 2014b).

Igjen kommer Brende inn på at den sikkerhetspolitiske situasjonen er i endring, som følge av Russlands brudd på folkerettslige grunnprinsipper og maktpolitikk. Her legger Brende til grunn en idé om at ingen stat har rett til å intervenere overfor andre stater med væpnet makt. Når Brende vurderer Russlands annekasjon av Krim, legger han til grunn de samme prinsippene som Søreide. De to statsrådenes utsagn hviler på en oppfatning om at konflikter skal løses gjennom dialog og samhandling, og ikke med bruk av militærmakt.

Russland er også Norges samarbeidspartner

Som i uttalelsene til Søreide finner vi også en diskursiv brytning i Brendes utsagn om Russland. Da Brende i debattprogrammet «Aktuelt» på NRK i november 2014 ble spurt om hvordan han vil beskrive forholdet mellom Norge og Russland, svarte han:

Det er basert på den situasjonen som er i Europa i dag. Vi er uenige, og sterkt uenige i Russlands opptreden i Ukraina. Sammen med resten av Europa og Vesten har vi fordømt disse folkerettsbruddene. Men så har vi jo et

samarbeid med Russland i nord som vil fortsette som før (Brende, 2014f).

I debattprogrammet «Aktuelt» utdypet han dette:

Det er ikke noe spent forhold i nord. Vi har et normalt forhold til Russland i nord når det gjelder blant annet fisk, atom og miljø, men når det gjelder samarbeid innenfor forsvar, så er det suspendert med basis i det som har skjedd i Ukraina (Brende, 2014f).

I sitatene kommer det frem at Brende demper den harde retorikken mot Russland når han snakker om Russland som Norges bilaterale samarbeidspartner i nord. På samme måte som Søreide var klar på at Russlands handlinger i Ukraina må fordømmes av Norge sammen med sine allierte, er de to statsrådene også samstemte i sin oppfatning av at det er viktig å opprettholde et godt samarbeid med Russland. Dette trekker mot en diskurs som sier at et samarbeid med Russland er viktig for begge parter, og dette skiller seg fra den vestlige diskursen i forholdet til Russland. Brende fremmer altså også en idé om at Russland er en viktig samarbeidspartner for Norge.

Sentrale ideer i utenriksministerens uttalelser

Brende legger vestlige verdier til grunn når han uttaler seg om Russland og situasjonen i Ukraina. Dette ser vi ved at han er opptatt av at internasjonale lover og regler skal ligge til grunn for samhandlingen mellom stater i en globalisert verden, og at han er opptatt av å fremme demokratiske prinsipper. Etter en empirisk analyse av utenriksminister Børge Brendes uttalelser kan vi identifisere de ideene som synes å være mest sentrale i hans oppfatning av konflikten:

- Russland betrakter internasjonal politikk som et nullsumspill
 - Handel og gjensidig avhengighet mellom stater må ligge til grunn i det internasjonale samfunn
 - Konflikter skal løses med dialog, ikke militær makt
- Ukraina er et vanstyrt samfunn, og Russland bærer en del av ansvaret for det
 - Demokratiske og frie valg er viktige prinsipper for en velfungerende stat
 - Korrupsjon er en ukultur, og bør tas et oppgjør med gjennom politiske reformer
- Russland er konfliktens aggressor
 - Ingen stat har med væpnet makt rett til å intervenere overfor andre stater
- Russland er også Norges samarbeidspartner
 - Russland er en viktig bilateral samarbeidspartner for Norge

Statsministerens uttalelser

Statsminister Erna Solbergs har naturlig nok ikke uttalt seg like ofte om konflikten i Ukraina som forsvars- og utenriksministeren. Analyse materialet består av fire taler og en aviskronikk. Analysen av Solbergs uttalelser viser likevel at hun deler den samme oppfatning av Russland som de to andre statsrådene.

Russlands handlinger truer dagens verdensorden

I likhet med Søreide og Brende uttaler Solberg ved flere anledninger at Russlands handlinger er en trussel mot sentrale vestlige verdier. I en kronikk publisert i Aftenposten 7. november 2014 skriver Solberg:

Nå ser vi at den sikkerhetspolitiske situasjonen i Europa på ny er i ferd med å endre seg, og mange har spurt seg om vi igjen er på vei inn i en kald krig. Vil vi på nytt oppleve et delt Europa basert på to ulike sett ideologier og samfunnssyn? (Solberg, 2014a).

I sin nyttårstale holdt for det norske folk 1. januar 2015 sa Solberg:

Russlands opptreden overfor Ukraina er uakseptabel, farlig og et klart brudd på folkeretten (Solberg, 2014b).

Sitatene viser at Solberg deler Søreide og Brendes syn om at Russland utfordrer internasjonale spilleregler og den etablerte verdensorden. Uttalelsene ovenfor viser at også Solberg legger til grunn en oppfatning om at konflikten i Ukraina synliggjør Russlands strategi for en alternativ verdensorden, og med det legger hun til grunn en idé om at internasjonale lover og regler skal ligge til grunn for samhandlingen mellom stater i det internasjonale samfunn. Sitatene viser også at Solberg legger til grunn en idé om at ingen stat har rett til å intervenere overfor andre stater med væpnet makt.

I sin kronikk publisert i Aftenposten 7. november 2014 skriver Solberg:

Putins Russland utvikler seg i en autoritær retning og vender seg bort fra verdier som vi hadde håpet var blitt et felleseuropeisk fundament (Solberg, 2014a).

I dette sitatet kommer det frem at Solberg legger til grunn en idé om at demokratiet er den beste formen for styring, og noe alle stater bør slutte seg til. At Russland blir mer autoritært, ser hun på som en utfordring for sikkerheten i Europa.

Russland er også Norges samarbeidspartner

Ideen om at Russland er en viktig bilateral samarbeidspartner for Norge kommer også til uttrykk i Solbergs uttalelser. I sin åpningstale på Leangkollenkonferansen 2. februar 2015 sa Solberg:

Over the past 25 years, Norway and Russia have gradually expanded our contacts and cooperation based on mutual interests and international law. Tensions have been reduced and thrusts have been built (Solberg, 2015).

I samme tale sa også Solberg at:

In response to Russia's actions in Ukraine, Norway stands firmly together with our partners and allies. At the same time, Russia is still a neighboring country. We have common interests and common tasks that have to be addressed (Solberg, 2015).

Sentrale ideer i statsministerens uttalelser

Statsministerens uttalelser viser den samme diskursive brytningen som kom til syne gjennom analysen av forsvars- og utenriksministerens utsagn. På den ene side er Solberg klar på at Norge fordømmer Russlands handlinger i Ukraina, og på den annen side understreker hun at Norge og Russland har felles interesser i nord. Dette gjør Russland til en viktig samarbeidspartner i nordområdene. I sitatet kommer det også frem at Solberg verdsetter Norges allianseforhold. Her legger hun til grunn en idé om at NATO er Norges sikkerhetsgarantist i møte med Russland.

- Russlands handlinger truer dagens verdensorden
 - Internasjonale lover og regler skal ligge til grunn for samhandlingen mellom stater i det internasjonale samfunn
 - Ingen stat har med væpnet makt rett til å intervensere overfor andre stater
 - Demokrati er den beste formen for styring, og noe alle stater bør slutte seg til
 - NATO er Norges sikkerhetspolitiske forsikring mot Russland
- Russlands er også Norges samarbeidspartner
 - Russland er en viktig bilateral samarbeidspartner for Norge

Regjeringens premisser og implikasjoner

Analysens formål har vært å kartlegge hvilke ideer Ine Eriksen Søreide, Børge Brende og Erna Solberg legger til grunn for sine uttalelser om Russland, med bakgrunn i konflikten i Ukraina. Etter å ha gjennomført en empirisk analyse av de tre statsrådenes uttalelser, ser vi at de legger mange av de samme ideene til grunn når de uttaler seg.

Som forklart i kapittel 3 legger denne studien til grunn at internasjonal politikk må forstås som en sosialiseringsprosess, hvor de tre statsrådene definerer den norske regjeringens forståelse av Russlands utenrikspolitiske strategi. Dermed definerer de også hva de antar er verdigrunnlaget for den russiske strategien, og ikke minst: at dette verdigrunnlaget står i motstrid til de demokratiske verdiene Norge legger til grunn. Samlet trekker denne klyngen av ideer mot noen overordnede diskurser som den norske regjeringen skriver seg inn i.

Analysen viser at de tre statsrådene hovedsakelig trekker på en diskurs i tråd med vestlige verdier. Statsrådene skriver seg altså først og fremst inn i en *vestlig diskurs*. Den enkelte tekst og de enkelte utsagn skriver seg inn i denne overordnede diskursen, hvor sentrale begreper som demokrati, verdensorden, NATO og internasjonal lov og rett er gitt en klar forankring. Om en diskurs i denne sammenheng er en bestemt måte å snakke om og forstå Russland på, trekker alle de tre statsrådene mot den samme forståelsen av Russland.

Analysen av uttalelsene til Ine Eriksen Søreide viser at hun legger flere ulike ideer til grunn for sine uttalelser, men samtidig peker disse ideene i samme retning. På denne måten skriver ideene seg inn i en overordnet vestlig diskurs. Av analysen fremgår at hun er opptatt av at kampene i Ukraina synliggjør en alternativ verdensorden og er en trussel mot de spillereglene det internasjonale samfunnet har vært organisert rundt etter den kalde krigen. I denne situasjonen kommer det frem at hun mener at Russland med sin bruk av militærmakt har vist seg som konflikstens aggressive part, noe som gjør NATOs rolle som forsvarsallianse ekstra viktig. De ideene hun legger til grunn for sine oppfatninger er gjensidig avhengige av hverandre. Situasjonen i Ukraina er et resultat av Russlands aggressive politikk, noe som igjen fører til at NATO får en viktig rolle.

Også analysen av Børge Brendes utsagn viser at de ideene han legger til grunn henger sammen med hverandre. Brendes utgangspunkt er at Russland betrakter internasjonal politikk som et nullsumspill, og landet er villig til å bruke militærmakt på et annet lands territorium for å fremme sine interesser i dette spillet. Videre legger han til grunn at Russland ikke bidrar til å fremme demokrati i Ukraina, men heller støtter opp om et korrupt styre og en korrupt president som ville opprettholde relasjonen til Russland og russisk innflytelse i landet. Ut fra dette argumenterer han også for at Russland er konflikstens aggressor. Med væpnet makt undergraver Russland Ukrainas integritet som en selvstendig stat. Samlet trekker også denne klyngen av ideer mot en overordnet vestlig diskurs.

Når det gjelder Erna Solbergs uttalelser, er ikke idésammenhengen like fremtredende som hos Søreide og Brende. Likevel er det tydelig at statsministeren snakker ut fra den samme overordnede vestlige diskursen. Også Solberg argumenterer ut fra en oppfatning om at Russlands handlinger synliggjør en alternativ verdensorden som bryter med demokratiske spilleregler og internasjonale lover og regler. I denne situasjonen er hun, på samme måte som Søreide, opptatt av at NATO har en viktig rolle å spille som sikkerhetspolitisk forsikring mot Russland.

Samtidig viser analysen at alle de tre statsrådene også trekker på en konkurrerende diskurs som vektlegger viktigheten av å opprettholde et godt bilateralt samarbeid med Russland, til tross for at Norge sammen med sine allierte har fordømt Russlands handlinger i Ukraina. Regjeringen trekker

altså også på en alternativ *naboskapsdiskurs* eller samarbeidsdiskurs. Denne diskursen er i tråd med den ene av de to tradisjonelle fortellingene om Russland som Heier og Kjølberg (2015, s. 15 – 16) skisserer.

Når det er snakk om det bilaterale samarbeidet mellom Norge og Russland, demper alle de tre statsrådene den ellers skarpe retorikken. I stedet fremmer de en idé om at Russland er en viktig bilateral samarbeidspartner for Norge. Her er alle de tre statsrådene svært samstemte i sine uttalelser, idet alle er opptatt av Russland som en viktig samarbeidspartner for Norge. Forsvarsministeren understreker også at selv om Russland har vist både evne og vilje til å bruke militærmakt, anser hun ikke Russland som en trussel mot norsk suverenitet.

Samlet sett viser analysen av de tre statsrådenes uttalelser at de er samstemte i sin oppfatning av situasjonen i Ukraina. Det er dog en nyanseforskjell i spesielt Søreides og Brendes retorikk, i og med at Søreide naturlig nok legger større vekt på NATOs rolle i situasjonen i Ukraina. Brende legger på sin side mer vekt på hvordan relasjonen mellom stater bør være på den internasjonale arena. Her trer deres rolle som fagstatsråder tydelig frem, ettersom forsvarsministeren legger mer vekt på forsvarsalliansen NATOs rolle, mens utenriksministeren vektlegger samspillet på den internasjonale arena.

Ideene som er kartlagt i denne analysen skriver seg samlet sett inn i de samme to diskursene, noe som viser at de tre statsrådene utfyller hverandre når de uttaler seg. Alle de tre statsrådene belyser situasjonen i Ukraina likt, ettersom den samme diskursorden trer frem hos alle tre. Statsrådene skriver seg først og fremst inn i en vestlig diskurs, men med en litt ulik sammensetning av ideer. Alle tre vektlegger også Norges bilaterale relasjon til Russland, men dette er underordnet hensynet til å følge en sanksjonspolitik i tråd med Vestens valg for øvrig.

Som Laclau og Mouffe beskriver i sin teori om identitet og gruppedannelse, finnes det i diskursene alltid noen utpekte posisjoner som subjektet kan innta (Jørgensen og Phillips, 2002, s. 40). Til disse posisjonene knytter det seg noen forventninger om hva man kan si og ikke si. I lys av dette fremmer de tre statsrådene et politisk syn i Ukraina-konflikten, og på denne måten representerer de også en posisjon i regjeringen, nemlig den linjen regjeringen har valgt i Ukraina-konflikten. Som «gruppe» har denne identitetsmuligheten blitt fremhevet som relevant i møte med Russlands handlinger i Ukraina.

Et sentralt tema som går igjen i alle de tre statsrådenes uttalelser er at de skaper et skille mellom Russland på den ene siden og Vesten på den andre. Uttalelsene deres viser at alle tre mener at det er Russlands reaksjon på Ukrainas veivalg nettopp mellom «oss» og «dem» som er opphavet til konflikten, da det var Ukrainas veivalg som førte til russiske reaksjoner. Dette hviler på en oppfatning om Russland som «den andre», altså en motpart som gjennom å være grunnleggende forskjellig fra oss definerer hva vi selv står for.

At regjeringen trekker på en vestlig diskurs i møtet med Russland og situasjonen i Ukraina, er ikke så overraskende. Som diskutert i kapittel 2 har Norge vært en del av NATO-samarbeidet siden slutten 1940-årene. Det er heller ikke så overraskende at regjeringen ønsker et godt samarbeid med Russland i nord, da dette er samarbeidsprosjekter som begge parter drar nytte av.

At regjeringen trekker på to overordnede diskurser i møte med Russlands handlinger i Ukraina, og at den ene vestlige diskursen blir stående igjen som den dominerende, vil ifølge Laclau og Mouffes teori være et resultat av at det har foregått en hegemonisk intervensjon. Denne intervensjonen kan anses som vellykket, da den vestlige diskursen står igjen som den dominerende, selv om det i realiteten finnes andre tilstedeværende måter å vurdere Russlands handlinger på.

Formålet med analysen av regjeringens utsagn har vært å vise at ideer er med på å forme menneskers forståelse av verden, noe som igjen kommer til uttrykk gjennom handling. De ideene regjeringen legger til grunn for sine uttalelser om Russland er ikke naturgitte, men konstruert av aktørene selv. Hvilke forestillinger de tre statsrådene legger til grunn for sine uttalelser, kommer til uttrykk gjennom språket, og dermed er det også en bestemt strategi overfor Russland som fremstår som opplagt og naturlig.

Som nevnt i kapittel 3 kan bestemte diskurser på visse historiske tidspunkter virke selvfølgelige og stå uimotsagte. Det er dette Laclau og Mouffe mener med at aktører skaper objektivitet. Dette er et resultat av diskursive prosesser, hvor mennesker forsøker å skape entydighet i det sosiale. Med Laclau og Mouffes begreper har analysen av statsrådenes uttalelser kartlagt det som for de tre statsrådene fremstår som en objektivitet for å vurdere konflikter, i dette tilfellet Russlands handlinger i Ukraina.

Ifølge Laclau og Mouffe finnes det en menneskelig skapt objektivitet i den betydning at vi tar en rekke sosiale innretninger for gitt, og derfor ikke stiller spørsmål ved dem. Søreide, Brende og Solberg stiller for eksempel ikke spørsmål ved om NATO som forsvarsallianse er en riktig måte å møte Russland på, om militært forsvar er riktig måte å verne om verdisetet til liberale demokratier på, eller om det er internasjonale lover og regler som skal ligge til grunn for staters adferd på den internasjonale arena. Dette er fordi enkelte grunnleggende ideer har blitt en objektivitet for måten regjeringen nærmer seg politiske utfordringer på.

Samtidig er det et faktum at synet på nasjonalstatens ukrenkelighet i dette tilfellet ikke er blitt fulgt opp med en humanitær intervensjon i Ukraina. Dette er da heller ikke noe den norske regjeringen har tatt til orde for, til tross for at man så klart og tydelig slår fast at internasjonale lover og regler er brutt. Dette kan man anta skyldes faren for en eskalering vis-à-vis Russland. Denne faktoren vitner om en intern friksjon eller inkonsistens i den overordnede diskursen som bygger på at Russland har brutt, og bryter, internasjonale lover og regler i Ukraina.

Bratberg (2014, s. 33) skriver at diskursanalysen også bærer med seg kimen til en sosial analyse ved å rette oppmerksomheten mot diskursens implikasjoner. Hvilke følger kan det da ha at statsrådene kjører inn på et bestemt spor ved å gi en bestemt betydning til hendelsene i Ukraina?

Når statsrådene tar utgangspunkt i at vestlige verdier skal legge grunnlaget for Norges utenriks- og sikkerhetspolitikk, er det et resultat av at det har skjedd en midlertidig fastlåsing av å se samfunnet på en spesiell måte, slik at andre mulige måter å se samfunnet på har blitt utelatt. Dette gjør at regjeringen låser seg fast til hvilke politiske løsninger som er mulig å akseptere i Ukraina-konflikten, mens andre utelukkes.

I den norske regjeringens uttalelser om Russlands handlinger i Ukraina ser det ikke ut til å være noen kamp om bestemte diskurser. Uttalelsene til de tre statsrådene som er analysert i denne studien, fremmer ikke ulike oppfatninger av hvordan Norge skal møte Russland i Ukraina. Forklaringen er kanskje at den vestlige diskursen har blitt så naturlig for Norges utenrikspolitikk at man nesten ikke kan se at det skulle kunne eksistere alternativer i hva som legges til grunn for å vurdere konflikter på den internasjonale arena. I dette

ligger at vestlig liberalt demokrati blir definert som målestokk for «det gode internasjonale samfunn». NATO blir på sin side NATO kjedet sammen med denne demokratiforståelsen som forsvarer og sikkerhetspolitisk forankring; Ukraina blir definert inn i dette vestlige fellesskapet, og med det er bordet dekket for et antatt verdifelleskap der Ukraina inngår. På den andre siden av bordet sitter Russland, som legger til grunn at militærmakt er en relevant del av løsningen fordi Russland er villig til å ta væpnet makt i bruk.

Ved å legge sine konkrete ideer til grunn mobiliserer statsrådene, bevisst eller ubevisst, en diskurs som binder regjeringen til en bestemt strategi overfor Russland. Dermed lukker de også døren for andre, alternative tolkninger av drivkreftene bak russisk utenrikspolitikk og måter å forholde seg til den på. Samtidig viser analysen altså at statsrådene trekker på to dominerende diskurser når de uttaler seg om Russland. Den vestlige diskursen i møtet med Russland og diskursen om at det bilaterale forholdet mellom Norge og Russland er viktig står imidlertid i et hierarkisk forhold til hverandre. Den vestlige diskursen trer tydelig frem som regjeringens hoveddiskurs når statsrådene uttaler seg om Russland.

Norge har valgt å støtte opp om EUs sanksjoner mot Russland, noe som har ført til at det militære samarbeidet med Russland er suspendert. Dette viser at regjeringen er villig til å ofre samarbeidsprosjekter med Russland til fordel for å føre en politikk i tråd med vestlige valg. Diskursen om at det er viktig å opprettholde et godt samarbeid med Russland i nord, må altså vike for den vestlige diskursen, og det kanskje i enda sterkere grad dersom situasjonen skulle bli satt på spissen. Dette kan i tenkte situasjoner bli et dilemma – for eksempel dersom Russland skulle komme til å suspendere fiskerikontrollsam arbeidet eller andre deler av samarbeidet med Norge i nord. Basert på analysen over kan det nemlig argumenteres for at regjeringen legger opp til en strategi hvor det overordnede målet er å følge Vesten.

Kapittel 5

Sentrale avisers bilde av Russland

Gjennom å analysere regjeringens uttalelser om Russland med bakgrunn i konflikten i Ukraina, har vi isolert to diskurser som den norske regjeringen bygger sin Russlandspolitikk på. I dette kapitlet vil vi se om disse diskursene gjenspeiles i pressens fremstilling av konflikten. Der analysen av statsrådenes uttalelser hadde en eksplorerende form, vil denne analysen være deduktiv, men da i vid forstand. Et av formålene er å undersøke om det statsrådene sier, gjentas av avisenes skribenter. I tillegg vil vi se på om det finnes andre fortolkningsrammer som faller utenfor de to diskursene som er kartlagt.

Med utgangspunkt i det analytiske rammeverket hittil i studien, vil vi i det følgende gjennomføre en tekstanalyse av tre norske avisers meningsbærende artikler om Russland med bakgrunn i konflikten i Ukraina. Perioden er også her februar 2014 – februar 2015. På grunn av det store datamaterialet er dette tidsrommet igjen inndelt i underperioder som markerer de viktigste hendelsene i Ukraina-konflikten, og det er valgt tekster som ble skrevet innenfor disse periodene.

Også analysen av avisartiklene søker å kartlegge hvilken virkelighetsoppfatning som ligger til grunn for skribentenes utsagn om Russland. Målet er derfor å se om skribentene følger opp de to bærende diskursene til regjeringen, og i så fall om det er et hierarki mellom dem. Samtidig blir ikke analysen låst

til kun å se hvorvidt avisene følger opp de to diskursene, men også hvorvidt avisene formidler andre standpunkter som statsrådene ikke snakker om.

Gripsrud (2011, s. 17) skriver at mediene er med på å definere virkeligheten rundt oss. I et diskursanalytisk perspektiv er dette interessant, da mediene viser frem måter å forstå verden på, samt måter å fremstille verden på – i bilder og skrift. På denne måten er de med på å lansere ideer om hva som er viktig og uviktig, og godt og dårlig. Mediene er altså skaper av et forestilt fellesskap (ibid., s. 18).

Gripsrud legger vekt på at selv om medienes tilbud er mangfoldige, er det ikke gitt at de reflekterer og støtter opp om alle de identiteter eller gruppedannelser som finnes i samfunnet. Dette kan danne utgangspunkt for en kulturpolitisk strid om retten til og formen for representasjon. Når man snakker om «representasjon» i medieforskning mener man fremstillingen av fiktive eller virkelige fenomener (ibid., s. 23). Man tenker for eksempel på tekster som «står for noe annet enn seg selv». Representasjon er med andre ord også en bestemt slags konstruksjon av det som fremstilles, ikke en fullstendig, objektiv gjenspeiling av det. Siden meningsbærende journalistiske tekster reflekterer forfatterens meninger og holdninger, vil det være interessant å se både hva journalistene og redaktørene i tre store aviser mener, samt hva avisredaksjonen velger å trykke av debattinnlegg og kronikker.

Analysemateriale

Til analysen er det brukt tre aviser: Aftenposten, VG og Nordlys. Avisene er valgt ut strategisk, på bakgrunn av opplag og geografisk dekningsområde. En allsidig og representativ studie av norsk presse er vanskelig å få til ettersom avislandskapet omfatter aviser av en rekke ulike typer (Allern, 2001, s. 71). Målet har vært å fange opp store aviser som har sitt dekningsområde rundt henholdsvis hovedstaden og i Nord-Norge. Det er også et kriterium at artiklene skal være publisert i avisenes papirutgaver.

Aftenposten er Norges største og mest leste avis med et opplag på 187 694 (Medienorge, 2014). Avisen kommer ut hver dag og har tradisjonelt hatt en posisjon på høyresiden i norsk politikk. I 1963 erklærte avisen seg for offentlig uavhengig (Bastiansen, 2010, s. 36). *Aftenposten* beskriver seg som en riksdekkende avis med hovedfokus på Oslo-området. I tillegg til den daglige papirutgaven har *Aftenposten* flere helgemagasiner og vedlegg som utkommer flere ganger i uken. I denne analysen har jeg valgt å analysere artikler i papirutgaven og vedlegget *Kultur, meninger, innsikt og Oslo by*.

Verdens Gang (VG) er en riksdekkende avis og utkommer hver dag. Avisen har et opplag på 138 188 (Medienorge, 2014), noe som gjør den til en av Norges største aviser. Det moderne VG ble etablert som en seriøs, kulturorientert borgelig morgenavis i fullformat i 1945 (Allern, 2001, s. 29). På 1950-tallet ble den gradvis omdannet til en populærjournalistisk avis beregnet på løssalgsmarkedet (Østbye, 1999, s. 100). VG er en av to aviser i Norge som representerer den populærjournalistiske tabloidjournalistikken i rendyrkede løssalgssaviser. Avisen blir også sett på som normdannende i det norske avislandskapet (Allern, 2001, s. 72).

Nordlys er Nord-Norges største avis og har tradisjonelt blitt utgitt seks ganger i uken. Fra september 2014 startet de også med en elektronisk søndagsutgave. Dekningsområdet strekker seg fra Lofoten i sør til lengst nordøst i Finnmark, og avisen har et opplag på 18 903 (Medienorge, 2014). *Nordlys* er en av landets største lokalaviser, og går derfor gjerne under kategorien regionalavis. Etter andre verdenskrig var *Nordlys* svært trofast mot Arbeiderpartiet, og både i kommentarer og i reportasjer forsvarte avisen partiet mot det borgelige samfunnet (Tjelmeland, 2004). Tjelmeland skriver at avpartifiseringen av *Nordlys* kom som en vending i retning regionalisme. Daværende sjefredaktør Ivan Kristoffersen poengterte mot slutten av 1980-årene at avisen måtte være forankret i nord. Avisen lyktes også i å skape et annerledes fellesskap som appellerte til det nordnorske, istedenfor det politiske (ibid.). Avisen er tatt med i utvalget fordi den har sitt dekningsområde nord i landet. Artikler fra vedlegget *Nordnorsk debatt* er også tatt med i analysen.

Som nevnt har jeg valgt ut tekster som inneholder meningsbærende journalistikk. Allern (2001, s. 101 – 102) skiller mellom nyhetsjournalistikk, featurejournalistikk og kommentarjournalistikk. Her er det valgt ut tekster som representerer sistnevnte sjanger. Kommentarjournalistikken har essayet

som historisk grunnform og omfatter en rekke undersjangre som lederartikler, kommentarer, kronikker, debattinnlegg og lesebrev. Et fellestrekk er at artiklene reflekterer forfatterens meninger og holdninger. Dette betyr at nyhetsartikler, reportasjer og ulike former for nyhetsanalyser er unntatt fra analysen – altså alt stoff som er ment å informere leserne direkte om hendelser i Ukraina-konflikten.

De utvalgte tekstene er *lederartikler, kommentarer, kronikker og debattinnlegg*.⁶ Poenget har vært å se på tekster som representerer forfatterens meninger og holdninger. Slike tekster kan analyseres som levninger ut fra historikernes kildekritiske tradisjon. Hensikten med å forholde seg til kilden som levning er, ifølge Bratberg (2014, s. 141), først og fremst å etablere informasjon om opphavspersonen. I de fleste tilfeller vil det handle om å få tak på ideer, synspunkter og interesser. Når man betrakter kilden som levning, er det dette som står i sentrum snarere enn hva kilden kan si oss om forhold den beskriver (ibid.).

Samtidig er det noen viktige skiller mellom de fire ovennevnte artikkelsjangrene. *Lederartiklene* er artikler som blir skrevet av avisens redaksjon og skal uttrykke redaksjonens egen mening. Lederen skal ha en konklusjon, og konklusjonen skal tilkjennegi et verdisympunkt (Aarønæs, 2007, s. 31). Lederen skal i prinsippet ikke viderebringe noen andres syn.

Kommentaren skiller seg fra lederen ved at den ofte inneholder en analyse. Ifølge Aarønæs (2007, s. 26) er kommentaren en type bakgrunnsartikkel hvor forfatteren argumenterer for sitt eget syn, eventuelt veier for og mot i sammenheng med en sak. Den er personlig, signert og skrevet av ansatte i avisen.

Kronikken skiller seg fra lederen og kommentaren ved at den ofte er skrevet av eksterne bidragsyterne, altså andre enn avisens medarbeidere (Aarønæs, 2007, s. 35). Kronikken er en faglig og gjerne analytisk tekst om et emne, gjerne den mest intellektuelt krevende man kan finne i dagens massemedier.

⁶ Eneste unntak er Dyrnes og Hansens artikkel om nordmenns syn på Putin i Aftenposten (2015).

Debattinnlegg er på samme måte som kronikkene gjerne skrevet av eksterne bidragsytere. Når jeg har valgt å ta med disse leserbaserte sjangrene, er det ut fra et ønske om å skaffe en oversikt over helheten av subjektivt baserte kommentarer som blir presentert for leserne. Selv om kronikker og *debattinnlegg* i utgangspunktet ikke representerer avisens eller medarbeidernes syn, er de med på å sette dagsorden for hva som kommenteres og speiles i de aktuelle avisene.

Etter disse avgrensningene har vi et utvalg på til sammen 156 avisartikler:

- Aftenposten: 62 artikler (16 lederartikler, 29 kommentarer, 6 kronikker og 9 *debattinnlegg*).
- VG: 49 artikler (18 lederartikler, 20 kommentarer, 9 kronikker og 2 *debattinnlegg*).
- Nordlys: 45 artikler (11 lederartikler, 11 kommentarer, 2 kronikker og 21 *debattinnlegg*).

Under analysen har jeg tatt for meg én og én avis. Materialet er lest gjentatte ganger på flere ulike måter. Innledningsvis ville jeg finne ut hvor mange av tekstene som skrev seg inn i de to diskursene kartlagt i kapittel 4. Etterpå var det interessant å finne ut om det kom andre stemmer til orde, stemmer som utfordret de to diskursene. Det har også vært nyttig å se på skillet mellom de ulike journalistiske sjangrene i materialet, da spesielt på forskjeller mellom avisskribentenes synspunkter og synspunkter sendt inn av fagfolk eller «mannen i gata».

Viktige hendelser i Ukraina-konflikten

Under følger en tidslinje over sentrale hendelser i Ukraina-konflikten mellom februar 2014 og februar 2015. Utvalget av artikler er skrevet innenfor disse etappene. Dette betyr at noen avisartikler utelates.

Som tidligere nevnt begynte urolighetene i Ukraina i slutten av november 2013, da daværende president, Viktor Janukovitsj, nektet å undertegne en

økonomisk samarbeidsavtale med EU. I februar 2014 støtte sikkerhetsstyrker og demonstranter sammen i Kiev. Dette vil være første analyseperiode.

Første periode: 15. februar – 28. februar 2014: Opptøyer

Det bryter ut store demonstrasjoner på uavhengighetsplassen i Kiev og i flere andre ukrainske byer. Demonstrantene krever at det utlyses nyvalg og at presidentens makt svekkes til fordel for parlamentet. 21. februar melder Ukrainas presidentkontor at det er enighet om en avtale om å gå tilbake til grunnloven fra 2004, danne en koalisjonsregjering, og holde presidentvalg i desember 2014 (Færseth, 2014, s. 44). Meldingen blir mottatt med skepsis blant demonstrantene, men flere er også positive og håper at dette kan få slutt på den voldelige situasjonen i landet. I slutten av februar blir Janukovitsj avsatt av et klart flertall i det ukrainske parlamentet som følge av uroen i landet. De nye pro-vestlige makthaverne blir møtt med mistro i områdene der etniske russere er i flertall.

Andre periode: 1. mars – 20. mars 2014: I krig

I begynnelsen av mars får Russlands president, Vladimir Putin, klarsignal fra det russiske parlamentet til å bruke militærmakt i Ukraina. Vestlige ledere fordømmer opptreden og kaller det en krenkelse av Ukrainas suverenitet og territoriale integritet. Russlands soldater avvæpner ukrainske soldater på flere ukrainske militæranlegg på Krim. Ukrainas regjering sier at landet står på randen av en katastrofe og at Russland reelt har erklært krig mot Ukraina.

Tredje periode: 21. mars – 31. mars 2014: Russland annekterer Krim

21. mars annekterer Russland formelt Krimhalvøya. Vesten reagerer med sanksjoner mot flere russere, og USAs president går ut og ber Russland om å trekke seg tilbake.

Fjerde periode: 21. april – 8. mai 2014: Nye sanksjoner

Som svar på Russlands anneksjon av Krimhalvøya i mars vedtar vestlige land sanksjoner mot en rekke navngitte russere. 21. april offentliggjøres nye sanksjoner fra EU og USA, sanksjoner som omfatter personer og selskaper knyttet til Putins krets. USA sier også at man vil sørge for at det ikke blir eksportert utstyr som kan brukes av Russland i Ukraina-konflikten. Norge innfører de samme sanksjonene som EU.

Femte periode: 25. mai – 5. juni 2014: Presidentvalg

Presidentvalget, som blir holdt 25. mai, kommer som et resultat av at Viktor Janukovitsj ble fjernet fra makten etter opptøyer i Kiev i februar og en vestvennlig regjering ble opprettet. Presidentvalget gir den vestvennlige Petro Porosjenko over 50 prosent av stemmene, noe som gjør at man unngår en andre valgomgang.

Sjette periode: 18. juli – 1. august 2014: Flystyrt

18. juli blir passasjerflyet Malaysian Airlines rute MH17 skutt ned over den østlige delen av Ukraina. Amerikansk etterretning hevder å vite at Russland tidligere samme uke forsynte opprørerne i Ukraina med avanserte bakke-til-luft-raketter, noe Russland på sin side nekter for.

Syvende periode: 5. september – 22. september 2014: Våpenhvile

Den 5. september inngår den ukrainske regjeringen en våpenhvile med de pro-russiske separatistene. Avtalen inneholder blant annet en tilbaketrekning av tungt militært utstyr og utveksling av krigsfanger, humanitær hjelp til sivile og en desentralisering av makten. Våpenhvilen blir imidlertid brutt flere ganger.

Åttende periode: 25. oktober – 12. november 2014: Valg

26. oktober er det parlamentsvalg i Ukraina. Resultatet er det mest pro-vestlige parlamentet i historien. 2–3. november holder separatistene egne valg i utbryterrepublikkene Donetsk og Luhansk. Valgene i disse to republikkene blir støttet av Russland.

Niende periode: 15. januar – 1. februar 2015: Opptrapping

24. februar rammer en rakett markedet i den ukrainsk-kontrollerte byen Marjopol og dreper 15 personer. Pro-russiske opprørere nekter for at de står bak angrepet. Kampene i Ukraina er nå i den mest alvorlige fasen siden våpenhvilen fra september 2014. 31. januar oppfordrer blant andre Vladimir Putin og Angela Merkel til våpenhvile i det østlige Ukraina, men fredsforhandlingene i Minsk slutter uten resultater.

Tiende periode: 11. februar – 20. februar 2015: Ny våpenhvile

12. februar lykkes ledere fra Ukraina, Tyskland, Frankrike og Russland å nå frem til en ny avtale om våpenhvile i Ukraina. Avtalen innebærer at

kamphandlingene skal innstilles natten mellom den 14. og 15. februar og at de stridende parter deretter skal trekke tunge våpen vekk fra fronten.

Artikler fra Aftenposten

Tekstmaterialet er omfattende og mangfoldig, ettersom det er blitt skrevet svært mye om Russland i denne perioden. Etter en gjennomgang av materialet er det likevel mulig å lage en oversikt over de mest fremtredende meningene, holdningene og trekkene som går igjen i Aftenpostens artikler.

En vestlig diskurs

Det første av de overordnede trekkene som preger flertallet av artiklene, er at både journalister og eksterne skribenter trekker på regjeringens vestlige diskurs. Selv om avisartiklene er nyanserte, ofte med en tilsynelatende nøytral tilnærming til konflikten i de første avsnittene, konkluderes det ofte med argumenter som ligger tett opp til de ideene statsrådene baserer sine uttalelser om Russland på. Dette gjelder for alle de ulike artikkelsjangrene, og er gjennomgående i alle de ulike periodene som er analysert.

Et tema som går igjen i Aftenpostens artikler hele perioden, er at Russland har et annerledes syn enn de vestlige landene på internasjonal politikk. Dette var også et gjennomgangstema i de tre statsrådenes uttalelser. I en kommentar 4. mars 2014, da det ble klart at Russland gikk inn med militærmakt i Ukraina, står det i kommentaren «Den varslede invasjonen»:

Vi ser nå Russlands sanne ansikt i Ukraina: Ekstremt realpolitisk orientert, gammel interessesfæretenkning

der Russland tillater seg rettigheter på bekostning av naboland (Dragnes, 2014).

På lederplass 5. mars 2014, under tittelen «Ennå mulig å unngå en storkonflikt i Ukraina», skrives det:

Ved å ta kontroll over en del av en annen stats territorium har Russland utfordret de mest grunnleggende normene i verdenssamfunnet (Aftenposten, 2014a).

Skribentene deler her de tre statsrådenes oppfatning om at Russland betrakter internasjonal politikk som et nullsumspill. Skribentene legger, på samme måte som statsrådene, til grunn en idé om at konflikter skal løses med dialog og ikke militærmakt, og likeledes en idé om at suverene staters grenser skal respekteres og ikke krenkes med ekspansjonistisk formål. Dette er i og for seg ikke oppsiktsvekkende, i og med at disse ideene er tuftet på folkeretten og internasjonal lov og rett. Slike ideer vil offisielt sett alle, inklusive Russland, formelt kunne stille seg bak.

På lederplass 26. mars 2014, under tittelen «Norge på stø kurs i en ny tid med spenning», trekker Aftenposten selv direkte paralleller til regjeringens politikk:

Børge Brendes redegjørelse for Stortinget illustrerer at den brede enigheten om norsk utenrikspolitikk lever videre. Det er et godt utgangspunkt for en periode som kan bli en av de vanskeligste på lang tid (Aftenposten, 2014b).

Denne typen synspunkter i Aftenpostens lederartikler er gjennomgående i alle de ulike periodene gjennom 2014/2015. Den 1. august 2014, etter at EU og USA skjerpet sanksjonene mot Russland, skriver avisen på lederplass under overskriften «Nødvendige tiltak mot Russland»:

Det er bred støtte i Stortinget for at Norge nok en gang følger EU i dette spørsmålet. Etter vår oppfatning er dette riktig, selv om det ikke er gitt at sanksjonene virker etter sin hensikt. Russlands president Vladimir Putin bryr seg tilsynelatende ikke om press utenfra (Aftenposten, 2014c).

Dette kommer også frem i lederartikkelen «Konflikten i Ukraina går fra vondt til verre» den 20. januar 2015:

Så lenge ikke Russland viser noen tegn til forhandlingsvilje, må sanksjonene beholdes og om nødvendig også forsterkes (Aftenposten, 2015).

I flere av Aftenpostens lederartikler om Russland og situasjonen i Ukraina understrekes det at det er viktig for Norge å støtte opp om den politikken våre allierte bestemmer seg for å føre mot Russland. Aftenposten stiller seg bak regjeringens politikk om å støtte opp om vestlige verdier. Aftenpostens redaksjon legger til grunn de samme ideene som regjeringen om at internasjonale lover og regler skal ligge til grunn for samhandling mellom stater på den internasjonale arena – jf. Aarønes' (2007, s. 31) definisjon om at en lederartikkel skal representere avisredaksjonens verdisynspunkt. Avisen understreker at Russland følger maktens språk, og dermed bare kan motarbeides gjennom enhetlig vestlig opptreden og samlet vestlig makt.

Et annet tema som går igjen i flere av Aftenpostens artikler, og som samsvarer med statsrådenes uttalelser, er at Vesten har et ansvar for å spre demokratiske prinsipper i verden. I kommentaren «En nasjonal redningsoperasjon», som ble publisert 30. mai 2014, altså få dager etter presidentvalget i Ukraina, står det:

Petro Porosjenko er valgt til president av et folk som lengter etter å leve i et normalt europeisk samfunn. Dette bør også den mektige naboen Vladimir Putin ta inn over seg (Haugen, 2014a).

I kronikken «Ekstremister står ikke bak opprøret» 4. mars 2014 heter det:

Putins frykt er nettopp at dette demokratiske «viruset» skal spre seg østover mot Russlands vestlige grense (Leschenko, 2014).

Dette er en retorikk som samsvarer med flere av de tre statsrådenes uttalelser. Sitatene viser at journalistene og skribentene legger til grunn ideer om at demokratiske og frie valg er viktige prinsipper for en velfungerende stat. På samme måte som i Børge Brendes uttalelser kommer det frem i flere av artiklene at det ukrainske samfunnet er korrumpert, og at Russland støtter opp om denne ukulturen.

Aftenpostens artikler illustrerer statsrådenes tanker om at Russland er en ekspansjonistisk stat. I kommentaren «Den varslede invasjonen» 4. mars 2014 heter det:

Helt siden Putin ble president i år 2000, har Russlands politikk gått ut på å reparere skaden etter Sovjetunionens fall, å få så stor kontroll som mulig igjen over det som kalles «det nære utland». Et av landene det har vært spesielt viktig å få kontroll over, har vært Ukraina (Dragnes, 2014).

I kommentaren «Det er Putins krig», publisert 27. juli 2014, står det også:

Ukraina er bare en stein i Putins byggverk – et sterkt Russland, en global aktør som styrer nabostater og spiller etter egne regler (Ask, 2014).

I flere av Aftenpostens artikler legger avisens medarbeidere til grunn en idé om at Russland er konfliktens aggressor, og at suverene staters grenser ikke skal krenkes med ekspansjonistiske formål. Også dette er i tråd med

uttalelsene og flere av de ideene de tre statsrådene legger til grunn når de uttaler seg om Russland.

Personifisering og demonisering av presidenten

Et tema som ikke kommer frem i statsrådenes uttalelser, men som er et gjennomgangstema i flere av artiklene i Aftenposten, er en sterk personifisering av Russlands president Vladimir Putin. Dette kommer frem i alle artikkelsjangrene, men flere kronikker preges i tillegg nærmest av en demonisering av Putin.

19. mars 2014 publiserer Aftenposten en kommentaren med tittelen «En tsar taler til sitt folk». Her heter det:

Nå er det ikke lenger tvil; Putin ser seg som Russlands redningsmann, den sterke lederen som skal rette opp historisk urett. Det kan bli en farlig ferd (Haugen, 2014b).

Etter nedskytingen av det malaysiske passasjerflyet MH17 øker denne personifiseringen påfallende. I kommentaren «Også Putins troverdighet er skutt ned», publisert 19. juli 2014, står følgende:

Nedskytingen av det malaysiske flyet viser at Putin har satt i gang noe han ikke lenger har fullt herredømme over. Derfor er det også Putins troverdighet som nå ligger knust på slettelandet i Ukraina (Haugen, 2014c).

En uke senere står det i kommentaren «Det er Putins krig»:

Putin har spilt det spillet han mestrer bedre enn de fleste
– splitt og hersk (Ask, 2014).

Sitatene viser på den ene siden at avisen opprettholder regjeringens vestlige diskurs ved at den legger vestlige verdier til grunn for sine uttalelser. Avisen legger til grunn en oppfatning om at Russland ser internasjonal politikk annerledes enn Vesten. Samtidig er sitatene mer rettet mot personen Putin og mer tabloidiserte enn det statsrådenes uttalelser er. Statsrådene bruker ikke denne formeren for personifisering når de uttaler seg om Russland.

De demoniserende uttalelsene om Putin kommer frem i flere av Aftenpostens kronikker, skrevet av eksterne forfattere og forskere. I kjølvannet av annekasjonen av Krim i mars publiserer Aftenposten den 25. mars 2014 en kronikk med tittelen «Putin følger nazistenes lærebok». Her trekker seniorforsker Anders Åslund paralleller til Hitler-Tyskland:

Russlands president bruker de samme argumentene for å annektere Krim som Hitler-Tyskland brukte for å annektere nabolandene. (...) I kjølvannet av Putins følelsesmessige, fiendtlige og selvmedlidende forestilling i det store Kreml-palasset har jeg sjekket detaljene og ordbruken til Nazi-Tysklands ledere. Og det virker som om den russiske presidenten og hans rådgivere har bestemt seg for å gjenbruke deres suksessformel (Åslund, 2014).

I kronikken «Vestens forstemmende feighet», publisert 29. juli 2014, skriver den franske forfatteren Bernard-Henri Lévy om nedskytingen av MH 17-flyet:

Har vi ikke en moralsk forpliktelse til å konkludere med at denne forbrytelsen er forårsaket av Putins uansvarlige politikk? En politikk som er dypt uverdigg for en president med stor makt (Lévy, 2014).

Knappt halvannen måned senere publiserer Aftenposten en tekst av den russiske forfatteren Mikhail Sjisjkin. I kronikken «Putins svarte hull», trykt den 16. september 2014, står det:

Putin kjenner forskjellen på sin makt og makten i europeiske demokratier. Demokratiske regjeringer har ansvar overfor sine velgere, for menneskene og deres fremtid, mens det i et diktatur bare finnes ansvar for å utføre ordre (Sjisjkin, 2014).

Synspunktene som fremmes i disse kronikkene, står ikke i direkte motstrid til verken statsrådenes uttalelser eller mange av Aftenpostens lederartikler og kommentarer. Men forfatterne går mye lenger enn statsrådene og de redaksjonelle medarbeiderne i sine påstander om Putin og Russland. Det første og det siste sitatet fremmer en idé om at Russland er et diktatur, og Vladimir Putin er diktatoren som med ekspansjonistisk formål gjør det han må for at Russland igjen skal bli en stormakt. Selv om kronikkene er skrevet av personer som ikke er ansatt i Aftenposten og slik sett ikke representerer avisens syn, er det redaksjonen som har valgt å trykke artiklene.

Russlands interesser

I noen av Aftenpostens artikler kommer det frem mer nyanserte forestillinger om Russland. Det er hovedsakelig i Aftenpostens kommentarer og debattinnlegg at dette blir uttrykt, men også i et par lederartikler. Her problematiserer avisens medarbeidere den vestlige politikken som føres mot Russland, og advarer mot å skyve Russland for langt unna Vesten. I kommentaren «Kald krig i Kiev», publisert 24. februar 2014, står det:

Et lite historiebevist Brussel gjorde den kardinalfeil å forhandle frem med Ukraina en bred og dyp assosieringsavtale

som ville presse Ukraina til å velge mellom EU og Moskva. Russiske interesser ble oversett; Moskva skulle skyves lenger bort fra en rolle i europeisk politikk (Udgaard, 2014).

I kommentaren «Putin retter blikket østover» den 26. mai 2014, står det likeledes:

Jo flere sanksjoner Europa innfører, jo mer vil Russland nærme seg Asia, sier Alexandr Lukin. Dersom slike utsagn skal oppfattes bokstavelig, vil flere straffetiltak fra USA og europeiske land – deriblant Norge – nærmest skyve Russland østover og rett inn i armene til Kina. Vesten bør med andre ord passe seg for å sette striden om Ukraina på spissen (Haugen, 2014d).

Lederskribenten i Aftenposten følger opp den 22. september 2014 under overskriften «Ukraina må ydmyke seg for å få fred»:

Etter den brutale russiske invasjonen av Georgia i 2008 for å stanse landets planer om NATO-medlemskap er det merkelig at ikke flere i Kiev og europeiske hovedsteder så hvor risikabelt det var for Ukraina å akseptere invitasjonen om å binde landet tettere til EU (Aftenposten, 2014d).

Også i noen av kronikkene og debattkommentarene fra perioden kommer det andre stemmer frem. I debattinnlegget «Hitler-sammenlikningen forklarer lite», som er et tilsvarende til Anders Åslunds kronikk, skriver seniorforsker Sverre Lodgaard den 27. mars 2014:

Ved å annektere Krim har Russland brutt all folkerett. Det blir ikke bedre av at de fremste kritikerne sitter i

glasshus. Når USA bruker militær makt, bryter de som regel folkeretten (Lodgaard, 2014).

I debattinnlegget «Kunnskap om Russland er mangelvare» skriver tidligere ambassadør Mette Kongshem den 14. februar 2015:

Hvorfor er det så vanskelig å forstå at Russland har samme strategiske interesser i sitt nærområde som en annen stormakt, USA? Hvorfor hadde vi så vanskelig for å forstå de mange signaler fra Moskva om at EU og NATO var i ferd med å trå dem for nær med sine invitasjoner om medlemskap til Georgia og Ukraina? En annen stormakt, USA, ville aldri akseptert fremmed nærvær ved sine grenser. Vi husker Cuba-krisen (Kongshem, 2015).

Omtrent samtidig skriver professor emeritus Åsmund Egge i debattinnlegget «Norge bør bryte med sanksjonspolitikken»:

Istedenfor å opptre som et haleheng til EU bør den norske regjeringen arbeide for en forhandlingsløsning (Egge, 2015).

Alle de seks sitatene over formidler et syn som ikke kommer frem i uttalelsene til de tre statsrådene. Her fremmes et annet perspektiv enn det som kun gagnar Vestens interesser. Selv om ikke forfatterne og journalistene sympatiserer med Russland i Ukraina-konflikten, nyanserer de sine meninger og stiller spørsmål ved Vestens politikk vis-à-vis Russland. Samtidig er disse artiklene lite representative for det store utvalget av artikler i Aftenposten i perioden februar 2014 – februar 2015. Faktisk tilhører ovennevnte artikler alle et fåtall som fremmer et annet syn enn det typisk vestlige.

Nabosamarbeid i nord

Når det gjelder den alternative naboskapsdiskursen som preget de tre statsrådenes uttalelser, er det få av Aftenpostens artikler i den gitte perioden som omhandler det bilaterale forholdet mellom Norge og Russland. Den eneste teksten som kommer inn på dette er lederartikkelen «Nødvendige tiltak mot Russland», publisert 1. august 2014:

Norge og Russland har et bredt samarbeid i nord. Mye av dette fungerte selv under den kalde krigen. Det er å håpe at sanksjonene ikke fører til at dette blir varig skadet, men ansvaret for at det ikke skjer, hviler på Russland (Aftenposten, 2014c).

I sitatet kommer det frem at Aftenposten mener det bilaterale forholdet mellom Norge og Russland i nord er viktig. Men på samme måte som hos de tre statsrådene står diskursene her i et hierarkisk forhold til hverandre. Aftenposten mener at den viktigste politikken i møte med Russland fra norsk side er å markere hva vi synes om Russlands opptreden i Ukraina. Dette sitatet trekker mot regjeringens andre diskurs, som vektlegger det bilaterale samarbeidsforholdet mellom Norge og Russland i nord. Samtidig skriver forfatteren at sanksjonene fra Vesten bør opprettholdes så lenge Russland ikke bidrar til å stabilisere situasjonen i Ukraina.

Artikler fra VG

Artiklene i VG følger i hovedsak hovedtendensen i Aftenpostens egne artikler. Flertallet av VGs artikler trekker på regjeringens vestlige diskurs. I flere av lederartiklene trekkes det en direkte parallell til uttalelser og politikk som kommer fra en av de tre statsrådene analysert i forrige kapittel.

En vestlig diskurs

Etter Russlands annektering av Krim 21. mars 2014 het det på lederplass under overskriften «Folkerettsbrudd må straffes»:

Vi forventer at Norge stiller seg bak det EU og NATO vedtar. Skal sanksjonene være effektive, må alle være med (VG, 2014a).

Den 31. juli, i kjølvannet av nedskytingen av det malaysiske passasjerflyet MH17, skriver VG på lederplass under overskriften «Sanksjoner mot Russland»:

EU og USA har vedtatt nye sanksjoner mot Russland. Norge og utenriksminister Børge Brende varsler at de vil følge etter. Det er naturlig. Norge bør stå sammen med sine allierte i denne saken. Russland fortjener tydelige og alvorlige reaksjoner på sine krenkelser av nabolandet Ukraina (VG, 2014b).

Sitatene viser at VGs redaksjon legger seg på en linje som skriver seg rett inn i den vestlige diskursen til regjeringen kartlagt i kapittel 4. I alle lederartiklene hvor forfatteren kommenterer regjeringens politikk i møte med Russland og situasjonen i Ukraina, oppfordrer skribenten regjeringen til å følge en politikk i tråd med sine vestlige allierte. VGs redaksjon deler regjeringens oppfatning om at kampene i Ukraina synliggjør Russlands strategi for en alternativ verdensorden, en verdensorden som truer de spilleregler det internasjonale samfunn har vært organisert rundt etter den kalde krigen.

At Norge bør føre en politikk i tråd med sine vestlige allierte, er også et gjennomgangstema i flere av artiklene fra den gitte perioden. På lederplass 25. mars 2014, under overskriften «En særdeles krevende jobb», heter det:

Dramaet i Ukraina viser hvor viktig det er med en solid og robust militærallianse over Atlanterhavet (VG, 2014c).

I en annen lederartikkel, publisert 10. september 2014, heter det under overskriften «Sår tvil om NATO»:

Russlands aggressive adferd mot Ukraina har forståelig nok også skapt uro blant østeuropeiske land som er medlemmer av NATO, og vi må stå solidarisk på deres side. Når Russland opptrer som under Den kalde krigen ser vi enda klarere hvor viktig den vestlige forsvarsalliansen er for oss (VG, 2014d).

I lederartikkelen «Forsiktig optimisme» 12. februar 2015 heter det:

Like viktig som å løse Ukraina-konflikten er arbeidet med å ruste opp Europa, både militært og politisk, slik at vi kan håndtere en ny sikkerhetssituasjon skapt av et Russland som er i ferd med å bryte med den demokratiske og frie verden (VG, 2015).

Sitatene viser at også VGs redaksjon legger til grunn velkjente premisser om at NATO ikke bare skal fungere som en garantist for sikkerheten i Europa, men at NATO er Norges sikkerhetspolitiske forsikring mot Russland. Dette er i tråd med regjeringens, og spesielt Ine Eriksen Søreides uttalelser om viktigheten av alliansesolidaritet gjennom spesielt NATO under den pågående konflikten i Ukraina.

Et annet gjennomgangstema i VGs artikler (og da spesielt lederartikler) er at den sikkerhetspolitiske situasjonen i Europa er endret, og at dette er et resultat av Russlands aggressive politikk. 18. mars 2014 står det i lederartikkelen «Avmakt i vest»:

Det beklagelige i Ukraina er Russlands totale mangel på respekt for et annet lands uavhengighet og integritet (VG, 2014e).

I lederartikkelen «Folkerettsbrudd må straffes», publisert tre dager senere, heter det:

At det oppstår en isfront i Europa er ene og alene president Vladimir Putins ansvar. Å stykke opp og annektere en del av et europeisk naboland må få konsekvenser (VG, 2014a).

Den 20. juli publiserer VG en lederartikkel med overskriften «Putins ansvar». Her står det skrevet:

Statsledere som har snakket med Putin det siste halvåret er rystet over fraværet av noen som helst virkelighetsforståelse utenom hans egen. Dette utfordrer ikke bare regional stabilitet rundt Krim, det er også en verdensanskuelse som er alarmerende for oss alle (VG, 2014f).

Sitatene viser at VGs redaksjon deler regjeringens oppfatning om at Russland, gjennom sin bruk av militærmakt, har vist seg som den aggressive parten i konflikten. Også avisens redaksjon legger altså til grunn en idé om at konflikter ikke skal løses med militærmakt. Sitatene viser også at avisen går ut fra de samme ideene som regjeringen, nemlig at internasjonale lover og regler skal ligge til grunn for samhandlingen mellom stater i det internasjonale samfunn.

Dette er ikke tanker som bare kommer frem i VGs lederartikler. Også i de andre artikkelsjangrene er den russiske aggresjonen et gjennomgangstema. Dette blir særlig tydelig i kronikkene fra VG i den gitte perioden. I sin kronikk publisert 5. mars 2014 under overskriften «Hovudet kaldt og hjartet varmt» skriver SVs Bård Vegard Solhjell og Snorre Valen:

Vi er uroa over utviklinga i Russland og i nabolanda. Sterkare sentralmakt, svakare medier og sivilsamfunn, samt ei rekke lovendringar, utgjer til saman ei utvikling med klåre autoritære drag (Solhjell og Valen, 2014).

Denne typen retorikk er å finne i flertallet av VGs artikler. Mange forfattere er opptatt av at Russland beveger seg i en mer autoritær retning. I dette ligger det at forfatterne, i likhet med statsrådene, trekker på en idé om at demokratiet er den beste formen for styring, og at Russlands opptreden og handlemåte er en trussel mot demokratiske prinsipper.

Det er svært få av VGs artikler i denne perioden som ikke skriver seg inn i regjeringens vestlige diskurs. Når andre stemmer har tatt til orde, på eller utenfor avisens sider, er det blitt slått hardt ned på, ikke minst av VGs egne lederskribenter. I september gikk Frps Christian Tybring-Gjedde ut i Klassekampen og sa at den harde fordømmelsen av Russland og stadig nye sanksjoner gjør at konflikten eskalerte ytterligere. Til dette skrev VG på lederplass 10. september 2014:

Det må ikke herske tvil om hvor vi står når Russland tar seg til rette i forhold til en suveren stat i Europa. Det er derfor med uro vi ser at Frps Christian Tybring-Gjedde kritiserer sin egen regjeringens holdning til Russlands aggresjon mot Ukraina. (...) Langt mer problematisk er det at en representant for regjeringspartiene går ut mot norsk politikk i en så sentral sak som Ukraina. Bred enighet om de store linjer i norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk slik den er forankret i NATO-samarbeidet, har vært, og er en stor styrke for Norge (VG, 2014d).

Når avisen på lederplass kommer med en så sterk oppfordring til politikerne om å følge «de store linjer i norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk», hersker det liten tvil om hvilken oppfatning VGs redaksjon legger til grunn for sitt syn på Russland. Sitatet ovenfor skriver seg inn i de tre statsrådenes vestlige

diskurs. Her trekker skribenten på flere av de samme ideene som statsrådene legger til grunn for sine uttalelser om Russland.

I analyse materialet er det til sammen kun fire artikler som kan sies å ta en annen retning enn den som strekker seg mot regjeringens vestlige diskurs. Blant disse er en kommentar publisert 26. februar 2014 under overskriften «Bittert nederlag». Her står det blant annet:

For å unngå en tragisk slutt på denne historien er det avgjørende at vestlige land samarbeider med Russland. Det siste de bør gjøre er å hovere som seierherrer i et strategisk spill (Ødegård, 2014).

I de aller fleste av VGs artikler om Russland med bakgrunn i konflikten i Ukraina er det imidlertid innholdet i den norske regjeringens ideer og uttalelser som blir lagt til grunn.

Kald krig-retorikk

Et gjennomgående trekk i flere av VGs tekster er at Russlands handlinger i Ukraina sammenlignes med verdensbildet under den kalde krigen. Dette kommer spesielt frem i VGs kommentarer, men også på lederplass. Metaforer som «den russiske bjørnen» er hyppig brukt i flere av VGs kommentarer og kronikker i denne perioden. I kommentaren «Bjørnen sover aldri lenge», publisert 8. mars 2014, skrives det:

Trodde du Den kalde krigen var over? Den russiske bjørnen rører på seg i vårt nabolag. (...) Den som lever i bjørnens nabolag må være beredt. Alltid beredt (Skartveit, 2014).

Den 21. april heter det under overskriften «Farlig utvikling i Ukraina»:

Dessverre ser det ut til at Kreml vil senke et nytt jernteppe
i hjertet av Europa (VG, 2014g).

Tre måneder senere står det i kommentaren «Sanksjoner som russisk rulett»:

Putin lar seg ikke vippe av pinnen av tomme trusler;
i den pågående propagandautvekslingen mellom øst
og vest, ser det tvert imot ut som at litt «god, gammel»
jerntepperetorikk bare løfter ham på hjemmebane
(Kvistad, 2014).

Sitatene skriver seg inn i den norske regjeringens vestlige diskurs, men de er mye kvassere, mer tabloide og mer spisset enn statsrådenes uttalelser. Avisens medarbeidere har en tydelig oppfatning om at Russland er den aggressive parten i konflikten, noe de også vurderer som en potensiell trussel mot Norge. Mange av artiklene preges også, som i Aftenposten, av personfokus på og personifisering av Vladimir Putin.

Nabosamarbeid i nord

Når det gjelder regjeringens andre diskurs – den som fremhever nabosamarbeidet i nord – er det svært få av VGs artikler som tar opp dette temaet. I denne studiens materiale er det kun én lederartikkel som nevner Norges samarbeid med Russland i nord. Den ble publisert 21. mars 2014 under overskriften «Folkerettsbrudd må straffes»:

Nordområdene har lenge vært et satsningsområde i norsk utenrikspolitikk, med norsk-russisk-samarbeid om ressurser, klima og handel. Vi er ikke tjent med å rive ned alt som er bygget opp (VG, 2014a).

Sitatet viser at VG, på samme måte som Aftenposten og de tre statsrådene, mener at det bilaterale forholdet mellom Norge og Russland er viktig. Samtidig er utsagnet skrevet inn i en sammenheng der VG på lederplass sier at Russlands brudd på folkeretten må straffes. Hierarkiet mellom diskursene er altså det samme som i statsrådenes uttalelser og Aftenpostens artikler.

Artikler fra Nordlys

Når man sammenligner artiklene fra Nordlys med det som står i Aftenposten og VG, trer det frem noen klare skiller. Nordlys har naturlig nok et mye større fokus på det bilaterale samarbeidet mellom Norge og Russland i nord. Avisen har også flere debattinnlegg på trykk, og flertallet av disse kritiserer den ensidige vinklingen flere mener preger nordmenns bilde av Russland i Ukraina-konflikten. I artikler skrevet av avisens egne medarbeidere er det likevel klart at avisen først og fremst trekker på en vestlig diskurs.

En vestlig diskurs

At flere av Nordlys' artikler skrevet av avisens medarbeidere skriver seg inn i regjeringens vestlige diskurs, kommer til uttrykk ved flere anledninger. Et godt eksempel på dette er lederartikkelen «Pinlig oppførsel», som ble publisert 20. mars 2014:

Den russiske president Putins agering og maktpill i den krisen Ukraina nå er oppe i, er gjenstand for fordømmelse og mottiltak i hele den vestlige verden. Vår egen utenriksminister Børge Brende har vært forbilledlig klar i sine uttalelser og Norge står helt og fullt på NATOs og EUs linje i denne saken (Nordlys, 2014a).

Dette er en retorikk fra Nordlys' redaksjon som kommer til uttrykk gjennom hele perioden. 9. september 2014 står det på lederplass under overskriften «Når frosten nærmer seg»:

Statsminister Erna Solberg sier at folkeretten er første forsvarslinje for enhver liten nasjon. Det har hun helt rett i. Derfor må Norge være tydelig på at vi fordømmer Putin og Russlands annektering av Krim, og stormaktens militære innblanding og agering på ukrainsk territorium. Det har også vært bred politisk oppslutning om regjeringens standpunkt om fullt ut å støtte sanksjonspolitikken som Vesten fører overfor Russland (Nordlys, 2014b).

I sitatene trekker Nordlys' redaksjon på lederplass en direkte parallell til to av statsrådenes uttalelser. Avisen er også klar på at den stiller seg bak regjeringens Russlandspolitikk. Sitatene viser at lederskribenten legger til grunn flere av de samme ideene som de tre statsrådene. Blant annet legges det til grunn en idé om at ingen stat har rett til å intervenere overfor andre stater med væpnet makt, da internasjonale lover og regler skal ligge til grunn for samhandlingen mellom stater i det internasjonale samfunn. Det kommer også frem at Nordlys' redaksjon oppfordrer regjeringen til å føre en politikk i tråd med NATO. I dette ligger at forfatteren utgår fra en idé om at NATO skal fungere som en garantist for stabiliteten i Europa.

I flere av Nordlys' artikler er det også åpenbart at medarbeiderne i Nordlys, i likhet med Aftenposten og VG, ser på Russland som den aggressive parten i konflikten. I kommentaren «Putins verden – og Norge», publisert 11. mars 2014, kommer dette til uttrykk:

President Vladimir Putins politiske visjon om et sterkt og stolt Russland er tuftet på en oppfatning om at dette ikke kan virkeliggjøres uten militære muskler i verdensklasse. Og at disse musklene om nødvendig må brukes hvis noe går galt i det lederskapet Kreml definerer som russisk interessesfære (Nygård, 2014a).

I kommentaren «Nytt trusselbilde i nord», trykt 9. september 2014, skrives det:

I tillegg til å annektere Krim, fører president Putin en krig i Øst-Ukraina og er åpenbart beredt til å annektere ytterligere landområder, dersom han får det til (Nygård, 2014b).

I lederartikkelen «Trusselen fra øst» står det den 15. februar 2015:

Vi står tydeligvis overfor en nabo i øst som har inntatt en mer aktiv og aggressiv posisjon enn vi så i den første tiden etter murens fall i Europa (Nordlys, 2015).

I tillegg til at avisens medarbeidere fremmer en oppfatning om Russland som konfliktens aggressor, fremgår det av sitatene over også at avisen ser på Russland som en ekspansjonistisk stat. Avisens medarbeidere legger til grunn den samme ideen som statsrådene om at suverene staters grenser skal respekteres og ikke krenkes med ekspansjonistiske formål. I lederartikkelen «Den nye kulden i Europa», som sto på trykk 28. oktober 2014, kommer dette spesielt tydelig frem:

Det er en langsiktig tankegang i det russerne foretar seg, og det er ingen tilfeldighet at mens Putin og Lavrov hamrer løs mot amerikanernes selvpålagte rolle som verdenspoliti, er Russland sterkt interessert i å knytte nære bånd til flest

mulig land i Europa som ikke kan forvente at USA alltid rydder opp for dem (Nordlys, 2014c).

Nabosamarbeid i nord

I motsetning til Aftenposten og VGs tekster er det svært mange av artiklene i Nordlys som omhandler det bilaterale forholdet mellom Russland og Norge i nord. Dette kommer frem i alle de ulike artikkelsjangrene, og da spesielt i debattinnlegg. Men også Nordlys' redaksjon tar opp temaet i flere sammenhenger. 20. mars 2014 publiserer avisen en leder under overskriften «Pinlig oppførsel». Her er underteksten at Russlands handlinger i Ukraina er gjenstand for fordømmelse fra Vesten. Samtidig skrives det:

Russland er vårt naboland og forbindelsen mellom våre to land er mange og gode. Ikke minst er folk til folksamarbeidet over grensen i nord, arbeidet i Arktisk råd og mange andre fora både nyttig og sikkerhetskapende. Møtepunktene mellom nordmenn og russere er mange og viktige. De skaper samforståelse og et tillitsfullt naboforhold (Nordlys, 2014a).

Samme budskap fremmes på lederplass 4. juni 2014 under overskriften «Symbolske sanksjoner». Også her oppfordrer Nordlys' redaksjon regjeringen til å følge opp EUs sanksjoner – samtidig som det heter:

Det er i Norges interesse at vi fortsetter det viktige samarbeidet vi har med Russland gjennom kystvakten og grensevaktssamarbeidet. (...) Dette handler om å ivareta stabilitet og forutsigbarhet i våre nærområder. Her har lille Norge verken muskler nok eller interesse av å fryse

ned det som har vært et nyttig og viktig samarbeid med vår store nabo (Nordlys, 2014d).

Dette er en retorikk som ligner på flere av statsrådenes uttalelser. Også Nordlys' redaksjon legger til grunn en idé om at Russland er en viktig bilateral samarbeidspartner for Norge. I flere av artiklene i Nordlys blir det bilaterale forholdet mellom Norge og Russland nevnt og beskrevet som viktig å opprettholde, samtidig som underteksten i artiklene er at Norge stiller seg bak NATO og EUs sanksjoner og fordømmelse av Russlands handlinger i Ukraina. På samme måte som i uttalelsene til de tre statsrådene, kommer det frem at den vestlige diskursen og naboskapsdiskursen står i et hierarkisk forhold til hverandre. Dette kommer frem ved at Nordlys' medarbeidere konkluderer med at Norge bør føre en politikk i tråd med sine vestlige allierte.

Som nevnt over kommer nordområdene som tema også opp i flere av debattinnleggene fra Nordlys i den gitte perioden. I leserinnlegget «Viktig med samarbeid i nord», som sto på trykk 5. mars 2014, heter det:

Internasjonalt samarbeid er et viktig mål i norsk utenrikspolitikk. Å utvikle samarbeid og gjensidig forståelse mellom Norge og Russland i nord er et viktig mål for norsk utenrikspolitikk, noe også den nåværende regjeringen har bekreftet (Hauge, 2014).

To måneder senere står det i leserinnlegget «Russland – en vanskelig venn»:

Norge må holde så mange kanaler som mulig åpne til Russland, selv om situasjonen skulle forverre seg ytterligere. Vi må ha dialog (Hauge, 2014).

I debattinnlegget «Vil ha norsk-russisk samarbeid», trykt 24. juli 2014, heter det:

Nordområdene står sentralt i norsk utenrikspolitikk. For å utvikle kunnskap som setter oss i stand til å forvalte disse områdene på en best mulig måte, må vi samarbeide både med Russland og andre land (Rustad, 2014).

Sitatene viser at nordområdene er et viktig tema i den pågående konflikten i Ukraina også for leserne av Nordlys. Debattinnleggene har som premiss at det er i Norges interesse å fremme samarbeid med Russland om forvaltningen av de felles grenseområdene i nord, noe som samsvarer med ideer som de tre statsrådene legger til grunn for sine uttalelser.

Manglende kunnskap om Russland

Sammenlignet med Aftenposten og VG har Nordlys publisert flere artikler hvor andre stemmer enn den typisk vestlige kommer til orde. Dette kommer spesielt frem i Nordlys' kommentarer og debattinnlegg i den gitte perioden. I kommentaren «Kampen om Russlands bakgård» den 3. mars 2014 heter det:

Putin gjør i realiteten det samme som vestlige land i 1999, da NATO-soldater angrep Serbia for å hindre folkekrig i Kosovo og til russernes fortsatte beklagelse endte med å skape en selvstendig stat (Kristoffersen, 2014).

I debattinnleggene er det et gjennomgangstema at vi i Norge – og i Vesten for øvrig – har for lite kunnskap om vår nabo i øst. I innlegget «Resirkulert frykt for Russland» skrives det:

Ikke tro at jeg ikke mener vi må opptre varsomt i forholdet til Russland, det bør vi. Det jeg derimot mener er at vi lider av typisk udiplomatisk folkeskikk, og resirkulert

frykt for russerne. Det er usmart. Jeg tror vi lider av en snever og feilaktig oppfatning av nabolandet. Det kan enkelte ganger virke som at vi ikke tillater oss verken å forsøke eller ønske å forstå russisk kultur, eller det faktum at Russland er skrudd sammen på en annen måte enn oss (Siljebråten, 2014).

Liknende synspunkter preger debattinnlegget «La oss leve sammen i fred», som ble trykt i kjølvannet av nedskytingen av det malaysiske MH17-flyet:

Dessverre er kunnskaper om Russland og russere fortsatt så dårlige her til lands at man svelger hva som helst som blir servert om Russland. (...) Hører det ikke til vestlige verdier at man ikke kan bli forhånds dømt før skylden er bevist? Hvorfor gjelder ikke dette i forhold til Russland? Hvorfor kan man for eksempel legge skylden for nedskytingen på Russland før resultatene av granskningen er lagt på bordet (Jakobsen, 2014).

Flere av debattinnleggene fra den gitte perioden kritiserer den norske regjeringens Russlandspolitikk. Et innlegg den 29. oktober bærer tittelen «Høyre og Russland anno 2014: Ufin, uforstandig og uhøflig». Her heter det:

Det er sørgelig at den norske politiske ledelsen i året for 200-årsjubileet for Norges grunnlov – der Russland hadde en viktig finger med i spillet om den norske suvereniteten – og i året for 70-års markering av 1944 da russiske soldater frigjorde Nord-Norge fra tysk okkupasjon – serverer så mye uhøflighet og uforstand mht. vår alltid gode nabo i øst (Ørebech, 2014).

I mange av debattinnleggene fra Nordlys hevdes det at vi i Norge og Vesten mangler kunnskap og forståelse om Russland, og at det er denne manglende

kunnskapen som fremkaller frykt når Russland viser muskler i Ukraina. Noen av skribentene hevder at Russland aldri har representert noen trussel mot Norge. I disse innleggene legges andre premisser til grunn enn dem som inngår i regjeringens vestlige diskurs. Blant annet understrekes det at Russland ikke utgjør noen direkte trussel mot norsk suverenitet – noe også forsvarsminister Søreide riktignok var inne på i sine uttalelser. Slike tanker kommer derimot ikke til uttrykk i Nordlys' lederartikler, og kun i et fåtall av avisens egne kommentarer. På denne måten kan ikke oppfatningene om Russlands vennligsinnede holdning til Norge sies å representere avisens syn på Russland i Ukraina-konflikten. At slike tanker likevel i større grad kommer til uttrykk i Nordlys enn i Aftenposten og VG, kan forklares ikke bare med Nordlys' geografiske dekningsområde, men også med at Nordlys har hatt langt flere debattinnlegg på trykk i den aktuelle perioden – noe som igjen reflekterer geografien.

Regjeringstro eller forsonlig?

Målet med analysen i dette kapitlet har vært å se om den norske regjeringens Russlandsdiskurs gjenspeiles i et utvalg norske aviser. Samtidig har vi undersøkt om avisene har tatt opp andre forhold enn dem som kom til uttrykk i de tre statsrådenes uttalelser.

Analysen av meningsbærende avisartikler om Russland belyst ved Ukraina-konflikten i Aftenposten, VG og Nordlys i perioden februar 2014 – februar 2015 viser tydelig at alle tre aviser skriver seg inn i regjeringens vestlige diskurs. Flertallet av skribentene legger mange av de samme ideene til grunn for sin forståelse av Russland som statsrådene. Det er et påfallende sammenfall mellom statsrådenes vinkling på konflikten og vinklingen i de nevnte avisene, der svært mange av statsrådenes resonnementer er gjenkjennelige.

Aftenposten, VG og Nordlys gjentar at Russlands handlinger i Ukraina er brudd på folkeretten og må fordømmes av Vesten. Skribentene legger dermed et vestlig verdigrunnlag til grunn for sine meninger, samtidig som de påpeker at Russlands politikk overfor Ukraina representerer et eklatant

brudd på disse verdiene. I flere artikler oppfordrer avisene på lederplass regjeringen til å følge en politikk i tråd med NATO, EU og USAs sanksjoner. Samtidig bruker avisene i noen tilfeller ikke overraskende en kvassere og mer tabloidisert retorikk enn statsrådene. Noen artikler preges av sterke påstander om Russlands president (Aftenposten), og det trekkes paralleller mellom konflikten i Ukraina og den kalde krigen (VG). Artikkelen skriver seg likevel inn i regjeringens vestlige diskurs ved at den løpende underteksten er i tråd med vestlige verdier.

Når det gjelder regjeringens naboskapsdiskurs skriver Aftenposten og VG i denne perioden lite om det bilaterale samarbeidet mellom Norge og Russland. Dette kommer i skyggen av Ukraina-konflikten, noe som for øvrig problematiseres påfallende lite. Begge aviser nevner samarbeidet i nord i kun én lederartikkel. Lederartikkelens budskap i begge aviser var at Norge må støtte opp om sine alliertes politikk og sanksjoner mot Russland, men at dette forhåpentlig ikke går for hardt utover det bilaterale forholdet mellom Norge og Russland. Felles for artiklene om det bilaterale forholdet er at de viser den diskursive brytningen som kom frem i flere av statsrådenes uttalelser da de uttalte seg om Russland og samarbeidet i nord. Det samme diskursive hierarkiet kommer frem i avisene som i regjeringens uttalelser om Russland. Samtidig har ikke det bilaterale forholdet mellom Norge og Russland vært et sentralt fokus for verken Aftenposten eller VG i den gitte perioden.

I Nordlys var dette annerledes. Det bilaterale samarbeidet mellom Norge og Russland ble her nevnt i mange artikler, og da spesielt i debattinnlegg. I disse innleggene oppfordret skribentene regjeringen til å opprettholde samarbeidet med Russland i nord, uavhengig av situasjonen med Russland i Ukraina-konflikten. I lederartiklene og kommentarene hvor dette var et tema, ble det likevel drøftet sammen med en overordnet norsk Russlandspolitikk, hvor konklusjonen, på samme måte som i Aftenposten og VG, var at Norge bør legge seg på linje med NATO, EU og USA.

I Nordlys kommer det diskursive hierarkiet mellom regjeringens to Russlandsdiskurser tydeligere frem enn i to andre avisene. Avisen legger seg offisielt på samme linje som de tre statsrådene i sitt syn på Russland. Samtidig er det et viktig skille mellom Nordlys på den ene siden og Aftenposten og VG på den andre. Siden Nordlys er en nordnorsk avis, er det mer naturlig at

både journalister og forfattere av leserinnlegg legger mer vekt på hva som skjer i nord enn de to avisene i hovedstaden.

Både Aftenposten, VG og Nordlys har altså publisert mange tekster som inngår i en av de to hoveddiskursene omtalt i kapittel 4. Samtidig tas det opp forhold som de tre statsrådene ikke snakker om. I enkelte artikler kommer andre stemmer enn de som skriver seg inn i én av de to hoveddiskursene til orde. Dette kommer særlig frem i avisenes kommentarer, og i Nordlys er det også fremtredende i et mindre antall debattinnlegg. Her stiller forfatterne spørsmål ved den norske og vestlige politikken som føres mot Russland, og noen hevder at Vesten ikke bør føre en for uforsonlig politikk mot naboen i øst. Det er også relativt sett flere av Nordlys' debattinnlegg som argumenterer for at vi i Vesten mangler kunnskap om og forståelse av Russland.

Kapittel 6

Avslutning

Konflikten i Ukraina har vist at Russland og Vesten, herunder Norge, er på kollisjonskurs i håndteringen av helt sentrale spørsmål på den internasjonale arena, ikke minst i anliggender som handler om nasjonal suverenitet i de nærområdene Russland definerer som sin geopolitiske interessesfære. Med dette utgangspunktet har denne studiens formål vært å undersøke hvilke ideer vi i Norge legger til grunn i møte med Russland. Dette er gjort ved å analysere tre norske statsråders uttalelser om Russlands handlemåte under Ukraina-konflikten, for deretter å se på i hvilken grad og form regjeringens diskurser gjenspeiles i tre norske aviser.

Alliansemedlem i vest, nabo i nord

Denne studien har benyttet en konstruktivistisk tilnærming. I dette ligger at mennesker forstår og tilegner seg kunnskap om verden ut fra et sett med ideer, og at disse ideene igjen har innflytelse på prosesser i internasjonal politikk. Med bakgrunn i denne tilnærmingen og ved å se nærmere på konflikten i Ukraina, har denne studien villet kartlegge hva slags fortolkningsrammer som trer frem i regjeringens respons på Russlands politikk overfor Ukraina. Ved hjelp av diskursteori og diskursanalyse har studien forsøkt å spore opp bestemte måter Russland betraktes på i henholdsvis den norske regjeringen

og i tre norske aviser, og hvilke ideer som ligger til grunn for de synspunktene som fremmes.

Diskurs peker på et kognitivt og normativt fellesskap som kommer til uttrykk gjennom språk. Ved å analysere uttalelser av forsvarsminister Ine Eriksen Søreide, utenriksminister Børge Brende og statsminister Erna Solberg i tidsrommet februar 2014 – februar 2015 har denne studien forsøkt kartlegge hvilke ideer som kommer til uttrykk i den norske regjeringens respons på Russlands handlinger i Ukraina. De ideene statsrådene legger til grunn for sine uttalelser, skriver seg sammenfattet inn i to overordnede diskurser; en vestlig diskurs og en naboskapsdiskurs. Den vestlige diskursen vektlegger betydningen av Norges lojalitet til NATO-alliansen og EU, mens naboskapsdiskursen vektlegger betydningen av at Norge samarbeider med Russland.

Samtidig viser analysen at den vestlige diskursen tydelig trer frem som regjeringens hoveddiskurs når statsrådene uttaler seg om Russland. Selv om alle de tre statsrådene vektlegger betydningen av å opprettholde et godt samarbeid med Russland på de punkter hvor begge parter kan dra nytte av det, er alle tre klare i sin tale på at Russlands handlinger må få konsekvenser, og at det er viktig for Norge å stille seg bak NATO, EU og USAs politikk i møte med Russland. På denne måten står regjeringens to diskurser i et hierarkisk forhold til hverandre: det er den vestlige diskursen som er regjeringens dominerende diskurs, overordnet den alternative naboskapsdiskursen. Derfor oppstår det heller ikke konflikt eller reell inkonsistens i regjeringens uttalelser om Russland.

I et diskursperspektiv så vel som i praktisk politikk er dette både interessant og tankevekkende. Ved å legge disse ideene til grunn utelater statsrådene andre mulige måter å betrakte konflikten på, noe som igjen fører til at man låser seg fast til hvilke løsninger som er mulig å akseptere i Ukraina-konflikten. Den vestlige diskursens hegemoni muliggjør en politisk konfrontasjonslinje overfor Russland der naboforhold og samarbeid i nord tones ned.

I studiens andre empiriske analyse var formålet å se på i hvilken grad og form regjeringens diskurser gjenspeiles i meningsbærende avisartikler i Aftenposten, VG og Nordlys, samtidig som vi også tok høyde for andre fortolkningsrammer som falt utenfor regjeringens to diskurser. Etter å ha gjennomført en empirisk

analyse av lederartikler, kommentarer, kronikker og debattinnlegg i alle de tre avisene, argumenterer vi for at det som blir kommunisert gjennom alle de tre avisene først og fremst trekker mot regjeringens vestlige diskurs. Dette er på bakgrunn av at essensen i argumentasjonen i flertallet av artiklene bygger på argumenter som ligger tett opp til statsrådenes retorikk, og det er tydelig at artikkelforfatterne legger til grunn flere av de samme ideene som de tre statsrådene gjør. I flertallet av lederartiklene i alle avisene dro skribenten ved flere anledninger også direkte parallell til regjeringens politikk, og svært ofte oppfordret avisen regjeringen til å følge en politikk i tråd med NATO, EU og USA i dette spørsmålet.

Samtidig viser analysen at det var noen forskjeller mellom avisene. Selv om alle tre først og fremst gjenspeilte regjeringens vestlige diskurs, ble det spesielt i Nordlys lagt mer vekt på det bilaterale samarbeidet mellom Norge og Russland i nord. Der hvor Aftenposten og VG knapt nevnte dette bilaterale samarbeidet i artiklene analysert i denne perioden, hadde Nordlys svært mange artikler hvor dette spørsmålet var sentralt. Det var særlig i debattinnleggene at dette var et tema, men også på lederplass og i flere kommentarer ble tematikken tatt opp. Likevel ble det satt i sammenheng med situasjonen i Ukraina, hvor lederartiklene og kommentarene konkluderte med at Norge bør legge seg på linje med NATO, EU og USA.

I et fåtall av artiklene i de tre avisene kom andre stemmer til orde – og da også med temaer som de tre statsrådene ikke var inne på i sine uttalelser. Dette kom spesielt frem i avisenes kommentarer, og i Nordlys ble det tatt opp ved flere anledninger også i debattinnleggene. I disse artiklene blir det rettet et mer kritisk lys mot den vestlige politikken som føres mot Russland, og artiklene kan ikke sies å skrive seg inn i noen av de kartlagte diskursene til regjeringen. Analysen av avisene viser derfor at alle de tre avisene gjenspeiler regjeringens diskurser ved at forfatterne legger flere av de samme ideene som statsrådene til grunn for sin forståelse av Russland og konflikten i Ukraina. Det er også det samme hierarkiet mellom de to diskursene som kommer til uttrykk i avisene, selv om Aftenposten og VG ikke retter mye fokus mot det bilaterale samarbeidet mellom Norge og Russland i denne perioden. At regjeringens vestlige diskurs gjenspeiles i avisene, samtidig som et fåtall andre stemmer kommer til orde, er interessant – spesielt om vi legger til grunn at avisene skal være nyanserte og speile flere sider av en sak.

Ved å sammenfatte de to analysene kommer det også frem at faglitteraturens historiske fremstilling av forholdet mellom Norge og Russland er gjenkjennelig i det norske ordskiftet rundt Russland, slik det fremmes av regjeringen og i de tre avisene analysert i denne studien. De ideene som er kartlagt i denne studien er i overensstemmelse med Neumanns (2010, s. 86) tanker om at Russland i lang tid har vært – og fortsatt ser ut til å være – et konstituerende andre. At russerne igjen gir oss en bekreftelse på at vi er oss og de er dem, og at vi tilhører en vestlig sfære som er annerledes enn russernes.

Hvorvidt det historiske synet på Russland er reproduisert og ligger til grunn for regjeringens og de nevnte mediernes syn på Russland, har det ikke vært denne oppgavens mål å finne ut av. Men det er interessant å registrere at det er en klar overensstemmelse mellom historiske oppfatninger av det norsk-russiske forholdet og de premissene som regjeringen i dag legger til grunn, premisser som de tre valgte avisene bidrar til å opprettholde og videreformidle.

Endring eller konsolidering?

I forlengelsen av konklusjonen over kan vi spørre om de historiske betingelsene muliggjør andre alternativer enn videreføring og konsolidering av to parallelle diskurser i et hierarkisk forhold til hverandre. I dette perspektivet kan man si at Ukraina-konflikten er én av flere viktige hendelser i relasjonen mellom Norge og Russland, slik tiltagende Barentssamarbeid og delelinjeavtalen har vært det. Mens de to sistnevnte er positive begivenheter som har bygd opp under samarbeidsdiskursen, er Ukraina-situasjonen en negativ begivenhet som forsterker den vestlige diskursen. Et interessant spørsmål er da om det gryende samarbeidet i nord, situasjonen i Ukraina og andre hendelser i de norsk-russiske relasjonene har hatt eller har potensial til å endre det hierarkiske forholdet mellom diskursene. Alternativt kan det være slik at de to diskursene har levd og lever parallelt med hverandre, uavhengig av ytre begivenheter på den ene eller andre arena.

Det ligger utenfor denne oppgavens rammer å besvare disse spørsmålene, men Ukraina-konflikten er spesiell også i vår bilaterale historie. De ideene

som regjeringen legger til grunn for sin politikk, er her vevd sammen med de lange linjene i et vestlig idéfellesskap.

Ideer opprettholdes gjennom språk, som igjen muliggjør politisk handling. Politikk er forankret i kollektive ideer, og interesseperspektivet som sådan er mindre interessant fra et diskursanalytisk perspektiv. Ettersom politikken forankring er kollektive ideer, er også aktørens individuelle handlingsrom begrenset. Den enkelte politiske aktør forholder seg til kollektive rammer, og utenrikspolitikk inspireres igjen av andre aktører.

Ifølge Bratberg (2011, s. 328) er utenrikspolitikk inspirert av «core ideas derived from tradition and essential to forge a national foreign policy consensus». Han legger til at disse ideene setter «the terms for foreign policy debates by defining a political space which actors leave only in exceptional circumstances, and typically at considerable cost» (ibid.).

Ut fra dette kan vi slå fast at Ukraina-krisen ikke er en begivenhet som kan drive frem endring, men heller bidra til å konsolidere det hierarkiske forholdet mellom de to tilstedeværende diskursene.

Russland og den norske opinionen

Å benytte diskursanalyse har vist seg å være adekvat for å analysere oppfatninger om Russland i Norge. Laclau og Mouffes teori har vært fruktbar i det at det kan være nyttig å studere hvilke kamper om meningsdannelse som foregår innenfor et domene. I denne studien har deres teori blitt benyttet til å studere Russland på en annen måte enn det som i utgangspunktet virker mest opplagt for mange. For der mye forskning er blitt rettet mot å studere Russland med fokus på hva Russland er og hvorfor russerne gjør som de gjør, har mindre fokus blitt rettet mot å studere Russland gjennom å studere oss selv.

I studier hvor man forsøker å forstå «den andre» gjennom å forsøke å forstå seg selv, kan diskursanalysen gi et godt utgangspunkt ved at den søker til språket. For i et diskursanalytisk perspektiv er det gjennom språket at

kollektive forestillinger skapes, speiles og opprettholdes (Bratberg, 2014, s. 30). Diskursanalyse handler om å ta språkets virkelighetskonstituerende kapasitet på alvor. I denne studien var utgangspunktet et spørsmål om hvorvidt den norske regjeringen har noen bestemte fortolkningsrammer som de bruker for å forstå russisk utenrikspolitikk.

Det analytiske rammeverket som er benyttet i denne studien kan også benyttes i andre kontekster hvor formålet er å spore opp ideer som igjen er tilsluttet noen bærende diskurser. Samtidig er Russland et spesielt interessant case i denne sammenhengen. Russland har en lang historie om landets ambivalente forhold til Vesten – og en like lang historie om naboskapet med Norge.

I vårt århundre har Russland ofte stått i et motsetningsforhold til det vestlige Europa, slik vi blant annet så det gjennom den kalde krigen. Det er ulike måter å forstå det som nå skjer i Ukraina på, og disse måtene baserer seg sannsynligvis på forståelsen av motpartens motiver og ideer. Det har vært interessant å prøve å finne ut av om motpartens, altså Russlands, ideer og motiver blir redusert fordi vi antar at landet og befolkningen er «annerledes» og ledes av mer brutale maktpolitikere enn oss.

Samtidig bærer diskursanalysen med seg noen utfordringer. Som vi har vært inne på, lar ikke denne typen analyse seg bedømme fullt ut ved hjelp av strengt definerte kriterier for validitet og reliabilitet. En annen fagdebatt rundt analysen knytter seg til om analysen bør ta sikte på kausale slutninger. Som Bratberg (2014, s. 51) skriver vil diskursanalytikere sette sin faglige integritet inn på fortolkning snarere enn forklaring. På den måten handler ikke analysen om årsak og konsekvens, men om å forstå menneskers livsverden. Dette betyr at man i et diskursanalytisk perspektiv retter søkelyset mot å analysere hvordan vi konstruerer, opprettholder og utfordrer dominerende tankesett og institusjonene vi omgir oss med. På denne måten har diskursanalyse et potensial for å studere årsaksforhold i en videre forstand enn å tallfeste kausaleffekter: diskurs muliggjør (og manifesteres gjennom) politiske beslutninger, men dette viser til kontinuerlige prosesser snarere enn årsaksforhold i snever forstand. Ofte vil man måtte legge til grunn at det finnes kollektive oppfatninger som reproduseres og justeres gjennom språklig praksis og som møter nye prøvelser når omgivelsene endres eller det skjer dramatiske ting.

De to analysene i denne studien viser at diskursene korresponderer godt med tradisjonelle historiske måter å betrakte Russland på. Det kunne være interessant å gjennomføre én eller flere studier hvor man ser på ordskiftet rundt Russland i Norge i en tid hvor situasjonen ikke er like dramatisk som under konflikten i Ukraina. Dersom man tok utgangspunkt i en tid hvor internasjonale forhold skulle tilsi et godt nabosamarbeid, for eksempel i tiden under Gorbatsjov, ville det vært interessant å se på retorikken til både politiske ledere og aviser i en tid hvor konflikt ikke var det sentrale.

I forlengelsen av denne studien er likevel kanskje det mest interessante spørsmålet hva regjeringens uttalelser og avisenes artikler gjør med opinionens holdning til Russland i Norge. Det er en kjensgjerning at både politikk og medier er viktige premissleverandører for meningsdannelsen i opinionen. I forlengelsen av denne studien kunne det vært interessant å undersøke opinionens oppfatning av Russland i en tid preget av polarisering, maktspråk og tilspisset retorikk. På bakgrunn av denne studien kan man anta at opinionens oppfatning av Russland er endret og påvirket av den endrede politikken og mediebildet som har kommet med krisen i Ukraina.

Litteratur- og kildeliste

- Aarønæs, Lars (2007). *Sjanger: bruksbok for journalister*. Oslo: Komma.
- Adomeit, Hannes (2011). *Russia and its near neighborhood: Competition and conflict with the EU*. Natolin Research Papers, 4/2011. Warszawa: Department of European Interdisciplinary Studies, College of Europe.
- Agius, Christine (2013). «Social constructivism», i Alan Collins (red.). *Contemporary security studies*. 3rd edition. Oxford: Oxford University Press.
- Allern, Sigurd (2001). *Nyhetsverdier: Om markedsorientering og journalistikk i ti norske aviser*. Kristiansand: IJ-forlaget.
- Bastiansen, Henrik G. (2010). «Partipressen gjenreises», i Guri Hjeltnes (red.). *Imperiet vakler, 1945–2010*, bind 3 i *Norsk presses historie*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Béland, Daniel og Robert Henry Cox (red.) (2011). *Ideas and politics in social science research*. Oxford: Oxford University Press.
- Bergström, Göran og Kristina Boréus (2012). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 3. oppl. Lund: Studentlitteratur.
- Bratberg, Øivind (2014). *Tekstanalyse for samfunnsvitere*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Bratberg, Øivind (2011). «Ideas, tradition and norm entrepreneurs: retracing guiding principles of foreign policy in Blair and Chirac's speeches on Iraq». *Review of International Studies*, vol. 37, issue 1, s. 327–348.
- Brzezinski, Zbigniew (1997). «A geostrategy for Eurasia». *Foreign Affairs*, vol. 76, issue 5, s. 50–64.
- Bukkvoll, Tor og Kristian Åtland (2015). «Russlands kriger i Georgia og Ukraina: Konsekvenser og lærdommer for Norge», i Heier og Kjølberg (red.), s. 85–95.
- Carothers, Thomas (2002). «The end of the transition paradigm». *Journal of Democracy*, vol. 13, no. 1, s. 5–21.

- Cox, Caroline og John Marks (2003). *The «West», Islam and Islamism: is ideological Islam compatible with liberal democracy?* Civitas: Institute for the Study of Civil Society. London: Cromwell.
- Eriksen, Thomas Hylland og Iver B. Neumann (2011). *Norsk identitet og Europa*. Europautredningen, Rapport nr. 2.
- Fearon, James og Alexander Wendt (2002). «Rationalism v. constructivism: a skeptical view», i Walter Carlsnaes, Thomas Risse og Beth A. Simmons (red.). *Handbook of international relations*. Los Angeles: SAGE.
- Fukuyama, Francis (2000). «The end of history», i Patrick O'Mera, Howard D. Mehlinger og Matthew Krain (red.) (2000). *Globalization and the challenges of a new century: a reader*. Bloomington: Indiana University Press.
- Færseth, John (2014). *Ukraina – landet på grensen*. Oslo: Humanist.
- Goldgeier, James M. og Michael McFaul (1992). «A tale of two worlds: Core and periphery in the Post-Cold war era». *International Organization*, vol. 46, no. 2, s. 467 – 491.
- Goldstein, Judith og Robert Owen Keohane (red.) (1993). *Ideas and foreign policy: Beliefs, institutions, and political change*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.
- Greene, James (2012). *Russian responses to NATO and EU: Enlargement and outreach*. Russia and Eurasia programme, June, i *The means and ends of Russian influence abroad* series. London: Chatham House/The Royal Institute of International Affairs.
- Gripsrud, Jostein (2011). *Mediekultur, mediesamfunn*. 4. utg. Oslo: Universitetsforlaget.
- Græger, Nina (2014). *Mer av NATO – i øst, sør og nord?* NUPI Skole, 6. oktober.
- Hansen, Susanne Therese (2009). *Cooperating with the dog that barks. A study of the survival of a Norwegian foreign policy strategy: the case of the Barents Euro-Arctic region*. Trondheim: Masteroppgave i statsvitenskap, NTNU.
- Hauge, Knut (2015). «NATO ved inngangen til 2015». Innlegg på seminar i regi av Den norske atlantehavskomiteé, 6. januar.
- Heier, Tormod og Anders Kjølberg (2015). *Norge og Russland. Sikkerhetspolitiske utfordringer i nordområdene*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Heier, Tormod og Anders Kjølberg (2015). «Russland og Norge i en ny tid», i Heier og Kjølberg (red.).
- Hopf, Ted (2002). *Social construction of international politics, identities & foreign policies, Moscow, 1955 and 1999*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.
- Huntington, Samuel P. (1996). *The clash of civilization and the Soviet state from 1917 to the present*. London: Verso.
- Jørgensen, Marianne Winther og Louise J. Phillips (2002). *Discourse analysis as theory and method*. London: SAGE.
- Kissinger, Henry (2014). *World order: reflections on the character of nations and the course of history*. New York: Penguin Press.
- Kjølberg, Anders og Morten Jeppesen (2001). «En modell for sikkerhetstenkning etter den kalde krigen». FFI/Rapport-2001/04 595. Kjeller: Forsvarets forskningsinstitutt.
- Levitsky, Steven og Lucan Way (2002). «The rise of competitive authoritarianism». *Journal of Democracy*, vol. 13, no. 2, s. 51–65.
- Lukin, Alexander (1999). «Electoral democracy or electoral clanism? Russian democratization and theories of transition». *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization*, vol. 7, no. 1, s. 93–110.
- Medienorge (2014). *Opplagstall norske aviser*. Nordicom (nettressurs).
- Neumann, Iver B. (2010). «Europa og de andre». *Nytt norsk tidsskrift*, vol. 27, no. 1–2, s. 86–96.
- Neumann, Iver B. (2001). *Mening, materialitet, makt: en innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Neumann, Iver B. (1996). *Russia and the idea of Europe. A study in identity and international relations*. New York: Routledge.
- Nilssen, Andrea Sofie (2015). *Norske premisser. En diskursanalyse av regjeringens og mediers oppfatning av Russland*. Masteroppgave, Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo.
- Rowe, Lars og Geir Hønneland (2010). «Norge og Russland: Tilbake til normaltilstanden». *Nordisk Østforum* 2/2010 (vol. 24), s. 133–147. Først publisert i *Plan* (2010).

- Rywkin, Michael (2014). «Ukraine: Between Russia and the West». *American Foreign Policy Interests*, vol. 36, no. 2, s. 119–126.
- Sanders, Paul (2013). *Under Western Eyes. How meta-narrative shapes our perception of Russia – and why it is time for a qualitative shift*. Wien: Institut für die Wissenschaften vom Menschen (Institute for Human Sciences). Transit European Rewiev.
- Skogan, John Kristen (2008). «Norske alliansetradisjoner», i Iver B. Neumann (red.). *Norge og alliansene – gamle tradisjoner, nye spillerom*. NUPI-rapport, april. Oslo: NUPI.
- Tjelmeland, Halvard (2004). «Om å skriva Nordlys' sin historie». Innlegg på Seminar om A-pressen i norsk pressehistorie, 10. februar, Oslo Forum. Hentet fra <<http://www.pressehistorisk.no/index.asp?id=98771#Nordlys>> (lest april 2015)
- Trenin, Dmitri (2014). «The Ukraine crisis and the resumption of great-power rivalry». Moskva: Carnegie Moscow Center.
- Tsygankov, Andrei P. (2009). *Russophobia: anti-russian lobby and American foreign policy*. New York: Palgrave Macmillian.
- Waage, Peter Normann (2014). *Russland er sitt eget sted. Streker til et lands biografi*. Oslo: Arneberg.
- Wendt, Alexander (1992). «Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics.» *International Organization*, vol. 46, no. 2, s. 391–425.
- Østbye, Helge (2008). «Norsk mediestructur i dag», i Martin Eide (red.). *Medier – institusjoner og historie*, bind 1 i Peter Larsen og Liv Hausken (red.). *Medievitenskap*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Åtland, Kristian og Una Hakvåg (2014). «Russlands intervensjon på Krim – gjennomføring og konsekvenser». *Norsk militært tidsskrift* 4/2014 (årg. 184), s. 16–29.

Regjeringens taler, kronikker og debattinnlegg

Forsvarsminister Ine Eriksen Søreide

Søreide, Ine Eriksen (2014a). «Et styrket NATO etter toppmøtet». *Nordlys*, 15. september.

Søreide, Ine Eriksen (2014b). «Charting NATO's next chapter: From Afghanistan to Ukraine and beyond». Atlantic Council and IFS conference, 19. mars.

Søreide, Ine Eriksen (2014c). «NATO Wales Summit – revitalizing the transatlantic bond». Riga conference, 12. september.

Søreide, Ine Eriksen (2014d). «The security situation in Europe and the future of NATO – a Norwegian perspective». YATA-NORSEC conference, 25. april.

Søreide, Ine Eriksen (2014e). «NATO back in Europe – a return of geography?». The Military power seminar, Røde Kors konferansesenter, 20. november.

Søreide, Ine Eriksen (2014f). «Geopolitikk og sikkerhet i det høye nord». Innlegg på boklansering, Institutt for forsvarsstudier, 3. september.

Søreide, Ine Eriksen (2015). «Et forsterket og fornyet forsvar for fremtiden – vanskelige valg og dilemmaer». Oslo Militære Samfund, 9. februar.

Utenriksminister Børge Brende

Brende, Børge (2014a). «Dramatisk skjebnetid for Ukraina», *Dagens Næringsliv*, 10. mars.

Brende, Børge (2014b). Innlegg i «Debatten», NRK 1, 6. mars.

Brende, Børge (2014c). Innlegg i «Dagsnytt Atten», NRK 1, 21. mai.

Brende, Børge (2014d). Innlegg i «Dagsnytt Atten», NRK 1, 14. april.

Brende, Børge (2014e). Utenrikspolitisk redegjørelse for Stortinget, 25. mars.

Brende, Børge (2014f). Innlegg i «Aktuelt», NRK 1, 18. november.

Statsminister Erna Solberg

Solberg, Erna (2014a). «Erna Solberg om Berlinmurens fall: Vi har ingen frihetsgaranti». *Aftenposten*, 7. november.

Solberg, Erna (2014b). «Nyttårstalen 2015». Fremført i NRK og TV 2, 1. januar.

Solberg, Erna (2015). «Opening speech at The Leangkollen Conference». Den norske atlantehavskomités årlige konferanse på Leangkollen, 2. februar.

Avisartikler

Artikler fra Aftenposten

Lederartikler

Aftenposten (2015). «Konflikten i Ukraina går fra vondt til verre», 20. januar.

Aftenposten (2014a). «Ennå mulig å unngå en storkonflikt i Ukraina», 5. mars.

Aftenposten (2014b). «Norge på stø kurs i en tid med ny spenning», 1. august.

Aftenposten (2014c). «Nødvendige tiltak mot Russland», 1. august.

Aftenposten (2014d). «Ukraina må ydmyke seg for å få fred», 22. september.

Kommentarer

Ask, Alf Ole (2014). «Det er Putins krig». *Aftenposten*, 27. juli.

Dragnes, Kjell (2014). «Den varslede invasjonen». *Aftenposten*, 4. mars.

Haugen, Per Kristian (2014a). «En nasjonal redningsoperasjon». *Aftenposten*, 30. mai.

Haugen, Per Kristian (2014b). «En tsar taler til sitt folk». *Aftenposten*, 19. mars.

Haugen, Per Kristian (2014c). «Også Putins troverdighet er skutt ned». *Aftenposten*, 19. juli.

Haugen, Per Kristian (2014d). «Putin retter blikket østover». *Aftenposten*, 26. mai.

Udgaard, Nils Morten (2014). «Kald krig i Kiev». *Aftenposten*, 24. februar.

Kronikker

Leschenko, Sergii (2014). «Ekstremister står ikke bak opprøret». *Aftenposten*, 4. mars.

Lévy, Bernard-Henri (2014). «Vestens forstemmende feighet». *Aftenposten*, 29. juli.

Sjisjkin, Mikhail (2014) «Putins svarte hull». *Aftenposten*, 16. september.

Åslund, Anders (2014). «Putin følger nazistenes lærebok». *Aftenposten*, 25. mars.

Debattinnlegg

Egge, Åsmund (2015). «Norge bør bryte med sanksjonspolitikken». *Aftenposten*, 11. februar.

Kongshem, Mette (2015). «Kunnskap om Russland er mangelvare». *Aftenposten*, 14. februar.

Lodgaard, Sverre (2014). «Hitler-sammenligningen forklarer lite». *Aftenposten*, 27. mars.

Artikler

Dyrnes, Steinar og Kjetil Hanssen (2015). «Ingen misliker Putin mer enn Norges befolkning». *Aftenposten*, 23. april.

Artikler fra VG*Lederartikler*

VG (2015). «Forsiktig optimisme», 12. februar.

VG (2014a). «Folkerettsbrudd må straffes», 21. mars.

VG (2014b). «Sanksjoner mot Russland», 31. juli.

VG (2014c). «En særdeles krevende jobb». Om generalsekretærposten i NATO, 25. mars.

VG (2014d). «Sår tvil om NATO», 10. september.

VG (2014e). «Avmakt i vest», 18. mars.

VG (2014f). «Putins ansvar», 20. juli.

VG (2014g). «Farlig utvikling i Ukraina», 21. april.

Kommentarer

Kvistad, Yngve (2014). «Sanksjoner som russisk rulett». *VG*, 24. juli.

Ødegård, Per Olav (2014). «Bittert nederlag». Om Viktor Janukovitsj' fall. VG, 26. februar.

Skartveit, Hanne (2014). «Bjørnen sover aldri lenge». VG, 8. mars.

Kronikker

Solhjell, Bård Vegard og Snorre Valen (2014). «Hovudet kaldt og hjartet varmt». Om konflikten i Ukraina. VG, 5. mars.

Artikler fra Nordlys

Lederartikler

Nordlys (2015). «Trusselen fra øst», 15. februar.

Nordlys (2014a). «Pinlig oppførsel», 20. mars.

Nordlys (2014b). «Når frosten nærmer seg», 9. september.

Nordlys (2014c). «Den nye kulden i Europa», 28. oktober.

Nordlys (2014d). «Symbolske sanksjoner», 4. juni.

Kommentarer

Kristoffersen, Ivan (2014). «Kampen om Russlands bakgård». *Nordlys*, 3. mars.

Nygård, Oddvar (2014a). «Putins verden – og Norge». *Nordlys*, 11. mars.

Nygård, Oddvar (2014b). «Nytt trusselbilde i nord». *Nordlys*, 9. september.

Debattinnlegg

Haug, Bente (2014). «Russland – en vanskelig venn». *Nordlys*, 2. mai.

Hauge, Ingvar (2014). «Viktig med samarbeid i nord». *Nordlys*, 5. mars.

Jakobsen, Svetlana (2014). «La oss leve sammen i fred». *Nordlys*, 30. juli.

Rustad, Sverre (2014). «Vil ha norsk-russisk samarbeid». *Nordlys*, 24. juli.

Siljebråten, Mari (2014). «Resirkulert frykt for Russland». *Nordlys*, 5. mai.

Ørebech, Peter (2014). «Høyre og Russland anno 2014: ufin, uforstandig og uhøflig». *Nordlys*, 29. oktober.

FORSVARETS STABSSKOLE
FORSVARETS HØGSKOLE

Akershus Festning, bygning 10
Postboks 1550 Sentrum
0015 Oslo, Norge